LXI. ÉV. HARMADIK FOLYAM 1937. OKT.—DEC.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR KÖZKÖNYVTÁRAK KÖZLÖNYE

A MAGYAR KÖNYVTÁROSOK ÉS LEVÉLTÁROSOK EGYESÜLETÉNEK MEGBÍZÁSÁBÓL
SZERKESZTI
TRÓCSÁNYI ZOLTÁN

*1937. évi folyam * IV. füzet*

BUDAPEST
KIADJA A M. NEMZ. MÚZEUM ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRA 1937

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának címjegyzéke.

I. **Horváth Ignác:** A Magyar Nemzeti Múzeum ősnyomtatványai. Budapest, 1895. (Elfogyott.)

II. **Dr. Áldásy Antal:** A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának címereslevelei. I. kötet. Budapest, 1904. — II. kötet 1—2. füzet. Budapest, 1923—30. **Ára 20 pengő.**

III. kötet. Sajtó alá rendezte Dr. Czobor Alfréd, kiadta Dr. Áldásy József. **Ára 12 pengő.**

III. **Dr. Gulyás Pál:** A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában lévő Aldinák. Budapest, 1908. **Ára 2 pengő.**

IV. **Dr. Gulyás Pál:** Magyar szépirodalom idegen nyelven a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában. Budapest, 1917. — Függelék. 1920. **Ára 10 pengő.**

V. **Kereszty István:** Hirlapok és folyóiratok 1867-ig. Budapest, 1916. **Ára 3 pengő.**

VI. **Isoz Kálmán:** Zenei levelek a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában. Budapest, 1912—1924. I. 1—3. füzet. **Ára 9 pengő.**

VII. **Akantisz Viktor:** A Todoreszku-Horváth-könyvtár. Budapest, 1922. **Ára 6 pengő.**

VIII. **Dr. Bártfai Szabó László:** Gróf Széchenyi István könyvtára. Budapest, 1923. **Ára 4 pengő.**

IX. **Dr. Váczy János** és **Rédeyné dr. Hoffmann Mária:** Irodalmi Levelestár. I. kötet. Budapest, 1923. **Ára 5 pengő.**

X. **Végh Gyula:** Rariora et Curiosa gróf Apponyi Sándor gyüjteményéből. Budapest, 1925. **Ára 3 pengő.**

XI. **Végh Gyula:** Régi magyar könyvkötések rajzai az Országos Széchényi Könyvtárban. Budapest, 1936. **Ára 4 pengő.**

A KÖNYVTÁR GYÜJTŐKÖRE.

I. A régi könyvtár.

Amíg a könyvtár fiatal, amíg az állománya bőven elfér benne, addig gyüjtését nem kell különösebb korlátok közé szorítani. Valamennyi XVIII. századi és XIX. századeleji könyvtár állománya a maihoz képest kicsiny volt, férőhelye pedig volt bőven. A XVIII. század elején a milánói Ambrosiana 38.000 kötetével a vatikáni könyvtár után a világ leggazdagabb könyvtára. A XIX. század első évtizedében Magyarországon a legnagyobb könyvtáraknak is csak néhány tízezer kötetjük van, a külföldön pedig csak a bécsi udvari, a müncheni udvari, a göttingai egyetemi és a párizsi nemzeti könyvtár érte el a 100.000 kötetes állományt. Valamennyien, nagyok és kevésbbé nagyok, tágas teremkönyvtárak. Könyvállványaik köröskörül a falak mentén álltak, tetejükről írók és tudósok szobrai tekintettek le, a végig egyforma térközökben futó polcsorokon aranyfelírásos vastag bőrbe, vagy fehér pergamenbe, vagy mintás táblapapírba kötött könyvek sorakoztak, nyomtatottak és kéziratosak vegyest, szakok s a szakokon belül nagyság és a kötések színe szerint elrendezve. A terem közepéről az egész állományt, mely mint valami ragyogó kárpit borította a beállványozott falakat, egy szempillantással át lehetett tekinteni. Isteni csönd honolt a könyvtárban: csak igen kevés és kiváltságos olvasó látogatta, kiknek kiszolgálása az egyetlen szolgát nem fárasztotta. A könyvtáros valamelyik ablakmélyedésben álló asztalánál tudományos kutatásaiba merült el. A katalogizálással más ablakmélyedésekben egy vagy két irnok foglalkozott. A termek közepén néhány hosszú asztal állt, részint, hogy a gyérszámú privilégizált olvasók azok mellett olvashassanak, s részint, hogy helyet adjanak

öreg földgömböknek, régi csillagászati műszereknek, üvegfedelű, lapos gemma- és éremtárlóknak. Múzeumi szellem uralkodott a könyvtárakban. A metszeteket és térképeket, az újkori autográfiákat, a paleográfiai emlékekként őrzött középkori okleveleket, és a szerencse kedvezéséből esetleg ókori papyruszokat is, az ablakok közt elhelyezett barokk remekszekrényekben őrizték, melyekre itt-ott maecenási ajándékként valódi ógörög váza került. Ahol az ablakmenti falon üres hely maradt, oda a könyvtáralapító, vagy írók és tudósok arcképeit függesztették. Ha a könyvtárt nem is tekintették múzeumnak, szerettek benne a reprezentáció kedvéért múzeumi tárgyakat elhelyezni. A pécsi püspöki könyvtárnak még archeológiai kőtára is volt.

A gyüjtőkör megfogalmazásával nem sokat vesződtek. Természetes volt, hogy a könyvtár enciklopédikusan gyüjt s csak azt kötötték ki, hogy a nemzeti irodalomra, vagy a helyi irodalomra, vagy bizonyos tudományszakok irodalmára legyen különös tekintettel, s voltak megszorítások is, tudniillik, hogy csak értékes irodalmat gyüjtsön s ne fogadjon be vallás- és erkölcsellenes könyveket, sem pedig iskolakönyveket és ponyvát. Emiatt sok régi kalendárium, iskoladráma és népies elbeszélés, melyért ma jó pénzt adnánk, elveszett.

A régi könyvtáros magasztos értékelő álláspontot foglalt el a könyvvel szemben. Hivatalból polihisztor. Ha csak egy tudományágat művelt is, mint író, például történelmet, mint FEJÉR GYÖRGY, a pap, vagy irodalomtörténetet, mint TOLDY FERENC, aki eredetileg orvos volt, vagy akár több tudományt, mint HORVÁT ISTVÁN, aki a jogi pályáról tért át könyvtárosnak, mindig értett a többi tudományághoz is (száz évvel ezelőtt ez még lehetséges volt) s felsőbbségesen meg tudta ítélni, hogy valamely könyv szövege értékét illetően való-e a könyvtárba, vagy nem? S ítéletében szigorú volt. Ha végigsétálunk a pécsi püspöki könyvtár termein, meg kell adnunk, hogy az 1760-tól 1837-ig összegyüjtött 35.000 kötete egyúttal az 1837-ig megjelent 35.000 legjobb mű. Az addig ismert legjobb forrásmunkák, a legjobb rendszerező munkák, a legjobb monográfiák, a legnemesebb szépirodalom, a legjobb kiadásokban. Látszik, hogy megbecsülték, féltve gondozták, remekül kötötték őket. Ha a könyvtárt ugyanilyen szempontok szerint és lankadatlanul továbbfejlesz-

tették volna, ma az 1937-ig megjelent 100.000 legjobb mű birtokában lenne.

A könyvtárt tudománymentő intézetnek tekintették — s az is volt. Minden régi kézirat, ha másolat is, unikum, mert változataiban s ennélfogva értelmezhetőségében eltér ugyanannak a szövegnek esetleges többi másolataitól. Az ősnyomtatványok s a későbbi fasajtókon előállított könyvek egészen a XIX. századig rendszerint csak néhány száz példányban jelentek meg s ezeknek egy jó része a viszontagságos hosszú idő alatt elpusztult. Bizony, száz évvel ezelőtt a könyv és benne a tudás még könnyebben veszhetett el, mint ma. De a régi könyvtáros öntudatos tudománymentő feladata végzésekor alaposan megnézte, hogy a kezébe kerülő könyv s annak tartalma megérdemli-e az átmentést a jövő századokba? Mai nagy bánatunkra az emberi repülésről, a távírásról, a titokzatos fluidomokról szóló röpiratokat, későbbi nagyszerű találmányok embrionális gondolatait, a felvilágosodottság érzetében, mint babonákat, irgalmatlanul kiselejtezte.

II. Az átmenet.

A XIX. századdal, sokfelől eredő okok egybetorkolásából, a könyvtárak életében eleinte észrevétlenül, majd fokozódó nyomással egyre nyilvánvalóbban, lassú, de lavinaszerű változás indult meg. Az olvasók száma növekedett, a könyvállomány szaporodott, a férőhely fogyott.

A nemzeti irodalmak XVIII. századvégi fellendülése, a nagy írók, Goethe, Schiller, Voltaire és a többiek híre, az új irodalmi irányok mérkőzése, klasszicizmus és romanticizmus harca, a hírlapok hirtelenül megindult áradata, a felpezsdült irodalmi élet, az új iskolapolitika, mindez új, nagy olvasótábort toborzott. A francia forradalom demokratikus nyilvánosságot biztosított a közkönyvtáraknak s a demokratikus elvek fokozatosan érvényesültek a világ többi könyvtárában is. Új könyvtári típus születik: a *nyilvános* könyvtáré, mely nyitva áll „minden tisztességesen öltözött embernek". A teremkönyvtár kevés hosszú asztala mellett most már szoronganak az olvasók, a nyilvánosság nyomása alatt a könyvtárt már nem heti 2—3 napon

s akkor is csak néhány órán át, hanem minden hétköznapon naponta 5—8 órán át kell nyitva tartani. A kiszolgálás és a felügyelet egyre nehezebb lesz, a könyvtár személyzetét szaporítani kell. A könyvtár idillikus csendje, a könyvtáros szemlélődésteljes nyugalma örökre odavan.

A könyvállomány meg éppen rohamosan szaporodik. Az írók száma a XVIII. századhoz képest megtízszereződött, sőt megszázszorozódik, a könyvtermelés a ROBERTS-féle papírgyártó gépek, a KELLER-féle fatartalmú papír és a KÖNIG-féle gyorssajtó feltalálása folytán gyorsabb és olcsóbb lesz, a könyveket már nem néhány száz, hanem több ezer példányban adják ki, több ember vásárol könyvet, mint azelőtt, s több könyvet, mint azelőtt, a könyvtárak több irodalmi vagy könyvtári hagyatékot örökölnek, vagy kapnak ajándékba, de többet is vásárolhatnak, nemcsak, mert a könyv olcsóbb lett, hanem mert olvasótáboruk megnövekedésével fokozatosan nőtt a dotációjuk is. A célkitűzés eltolódik: már nem a tudásmentés az első feladat — hiszen a jó könyveket újra nyomják s ezer meg ezer példányban — hanem a könyvtár használatának fokozása. A könyvtáros igazi ura régi gazdája helyett mindinkább a széles rétegű közvélemény lesz. Ahol ez kedvező, ott a könyvtár kötelespéldányokat kap. Egyik állam sem adhatott könyvtárainak az új könyvtermeléssel és olvasóközönségükkel arányban álló javadalmat, adatott tehát hatalmi szóval a dotáció kiegészítéseként kötelespéldányokat s az erre vonatkozó törvényeket ismételten megújította, megszigorította, a beszolgáltatást egyre hatékonyabb büntetőrendszabályokkal biztosította.

A férőhely viszont a szaporulatnak megfelelő arányban fogyott. A termekből el kellett távolítani a hosszú nehéz asztalokat, hogy a befogadóképességet harántállványokkal növeljék. Az olvasókat elválasztották az állománytól, részükre külön olvasótermet rendeztek be, külön „kézikönyvtárral", s a pompázó teremkönyvtárakból tárgyilagos, harántállványokkal keresztülszelt fülkerendszerű raktárkönyvtárak lettek. Itt nem maradt helye és értelme másnak, csak a könyveknek. A gemma- és éremtárlókat meg a többi látnivalót átadták az illetékes múzeumnak, vagy valamilyen tudományos intézetnek. (De nem mindenütt. Franciaországban még ma is hagyományos tar-

tozékai a könyvtáraknak s még a legújabb könyvtártan is külön fejezetben tárgyalja könyvtári kezelésük módját.[1]) A falakat borító könyvdrapéria artisztikus hatása céltalanná vált s a könyveket ezentúl már nem finoman kidolgozott bőrbe, hanem igénytelen és olcsó félvászonba kötötték. A harántállványok kiszorították az ablakok közt álló gyönyörű szekrényeket is, melyeknek az átalakult környezetben már amúgy sem volt értelmük. A bennük őrzött ciméliumokat a könyvtáros szobájában páncélszekrénybe zárták. Mert a könyvtár alkalmazottainak is ki kellett költözniök a könyvtermekből. Kialakult a könyvtár hármas tagoltsága: külön helyiséggel az olvasók, külön helyiséggel a könyvtár tisztviselői és külön helyiséggel az elraktározandó könyvek részére.

Az állomány gyarapodásának és a férőhely fogyásának következményeként egyrészt megindult a küzdelem új férőhely teremtésére, de másrészt szűkíteni kellett a gyüjtőkört. Egyes könyvtárak elvben is, gyakorlatban is, a többiek nem elvben, de gyakorlatban, az irodalomnak csak bizonyos ágait fejlesztették s a többit elhanyagolták. Az akkori könyvtártanok írói, SCHRETTINGER, EBERT, MOLBECH és társaik, egészen PETZHOLDTig, szemügyre veszik a gyüjtőkört és a könyv fogalmát. A fogalom velejéig nem hatoló közfelfogás egyszerűen szöveget tartalmazó kötetet ért könyv alatt. Mindegy, hogy kiadói kötet, vagy könyvkötői kötet. A könyvkötő akár egyetlen levélből is csinálhat „kötetet". Petőfi „Nemzeti dal"-át előzék- és borítólapokkal ellátva külön beköti s az egyleveles nyomtatványból kötet lesz. Többnyire azonban az aprónyomtatványokat és a kisterjedelmű kéziratokat gyüjtőkötetekbe foglalja össze. Sok régi könyvtár művek szerinti állományának nagyobbik része áll ilyen gyüjtőkötetekben. Egy-két ezer gyüjtőkötet százezernyi apróművet tartalmaz. A kiadói kötet viszont többnyire kötetlen s lehet egy párlapos füzet is. Ha fűzve jelenik meg, azért kötet, mert köthető. A közfelfogás szerint tehát a könyv tisztára alaki fogalom: szöveget tartalmazó kötet vagy köthető füzet s

[1] LÉO CROZET: Manuel pratique du bibliothécaire. Nouvelle edition. Paris, 1937. 96. l.

az ezekhez tartozó mellékletek, mint például térképek vagy metszetek.

A könyvtáros és könyvtáralapító azonban nem ebben látja a könyvtár anyagát. Nem a nyomdászok és a könyvkötők, hanem az írók munkáit gyüjti. Nem rétalakokat és könyvkötői táblák közé szorított, nyomdafestékkel vagy tintával megrögzített írásjelekkel tarkított papírmennyiséget gyüjt, hanem olvasmányokat. Mégpedig az alapító céljához és a rendelkezésére álló férőhelyhez képest meghatározott tartalmi körbe tartozó olvasmányokat. Ha könyveket vesz, tartalmuk szerint válogatja őket. Ha a férőhely elfogyása selejtezésre kényszeríti, tartalmuk szerint selejtezi őket. Többespéldányokként azokat tartja meg, melyeket tartalmuk miatt gyakran használnak. Minden könyvtár eredeti célja és feladatának lényege, hogy bizonyos tartalmú szövegeket gyüjtsön. Gyüjtené akkor is, ha külső foglalatjuk nem a ma ismert könyv volna. Amiként a babiloni és asszíriai könyvtárak téglára rótt ékírásos szövegeket, az ókori görög és római könyvtárak papyrusztekercsekre írt szövegeket, a középkoriak pergamenkódexeket, az újkoriak nyomtatványokat gyüjtöttek, s valamennyi kor bármilyen anyagban és alakban kiállított szövegeit gyüjthetik, éppúgy fognak gyüjteni a jövő könyvtárai eddig még föl nem fedezett eljárással megrögzített szövegeket, ma még ismeretlen anyagban és ismeretlen alakban.

A későbbi elmélet (Th. Birt) a könyvet úgy határozta meg, hogy az publikáció, a nyilvánosság számára készült kiadás, a kiadás lényege pedig a kézírásos vagy gépies sokszorosítás. De a könyvtáros ezzel a meghatározással sem tud mit kezdeni. A középkori könyvnél mellékes, hogy sokszorosították-e vagy nem; a publikálása mindössze abból állt, hogy könyvtárba került s ezáltal hozzáférhetővé vált. Újkori szerzők, kik nem találtak kiadót s kiknek nem volt pénzük művük kinyomtatására, azt úgy adták át a nyilvánosságnak, hogy közkönyvtárnak adományozták vagy hagyományozták. Minden nagy könyvtárban vannak unikumok; vannak művek, melyeket egyetlen példányban nyomattak, van egyetlen kézírásos, vagy gépírásos példányban létező kiadatlan irodalmi mű, melynek éppen a könyvtár adja meg a publicitást, azáltal, hogy ott bárki hozzájuk férhet.

A könyvtárost a gyüjtőtevékenységben tehát nem köti sem

a szöveget hordó anyag, sem ennek alakja, sem pedig az, hogy a szövegnek akadt-e kiadója, másolója, nyomdásza vagy könyvkötője. Maga a szöveg érdekli. Ha tartalma beletartozik a kijelölt gyüjtőkörbe, befogadja a gyüjteménybe. A gyüjtőkör: *tartalmi kör.*

A könyvtárügy további fejlődése azonban összekuszálta ezt az egyszerű tételt.

III. A modern könyvtár.

A könyvtárak fokozott használata, az olvasók szaporodása, a tudomány haladása, a nemzeti könyvtermelés növekedése és megőrzésének szüksége egyre emelte a könyvtárak jelentőségét. A könyvtárügy egyre fontosabb része lett az államok kulturpolitikájának. Közéleti szerepét a legnyomatékosabban Amerikában jelölték meg: a könyvtár a felnőttek iskolántúli iskolája, a továbbművelésre szolgáló intézmény s ezáltal a demokrácia egyik legerősebb pillére. Mert a demokrácia csak ott lehet kormányzóerő, ahol a nép átlagos műveltsége magas és egyenletes, ahol az egyik társadalmi osztálynak nincs oka megvetni a másikat annak tudatlansága miatt, ahol tehát minden osztály szellemileg érett arra, hogy az állam kormányzását átvegye. Az iskolák csak megalapozzák a demokráciát, de a műveltség általános tartós színvonalát a könyvtárak biztosítják.

Ha Európában fenntartották is a könyvtárak régi tudományos kutatóintézeti jellegét, az államok érdeklődése és támogatása mégis közművelődési jelentőségük miatt fordult feléjük. A királyi, az egyetemi és az alapítványi könyvtárak — nevük és többé-kevésbbé autonómiájuk fenntartása mellett — állami könyvtárak lettek. Az állam fedezte fenntartási, fejlesztési és személyzeti költségeiket. Új életkörülményeik közt annyira drága intézmények lettek, hogy csak az állam vagy más hatalmas közület: tartomány, nagyváros, győzhette pénzzel, csak ez adhatta meg további fejlődésük anyagi és térbeli előfeltételeit.

A harántállványos raktártermek egy-két évtized alatt annyira zsúfoltak lettek, hogy a férőhelyhiányon építkezéssel kellett segíteni. A XIX. század közepe óta mindenfelé megindult

az azelőtti méreteket messzire túlszárnyaló könyvtárpaloták építése. A müncheni udvari könyvtár, majd a budapesti Nemzeti Múzeum és a londoni British Museum új épületei után sorra emelkedtek a nagyobbnál nagyobb könyvtárépületek. A könyvtermelés szüntelen fokozódása miatt óriási férőhelytartalékokról kellett gondoskodni, a könyvtárépületnek minél befogadóképesebbnek kellett lennie. Ez az irányzat még ma is tart s folyton nagyobb arányokra törekszik. Egyre nagyobb alapterületeket választanak, a berlini állami könyvtár a háború előtt 17.000, a moszkvai Lenin-könyvtár a háború után 22.815 négyzetméteren épült. A raktáremeletek száma folyton nő: a berlini állami könyvtár raktára 13, New Heaven és Rochester egyetemi könyvtáraié 16 emeletes. Minden évtizedben újabb raktárrendszereket találtak ki s ezek mindegyike a térnek ez eddiginél is takarékosabb kihasználására törekedett. A modern vasraktárak önálló épületkonstrukciók, az emeleteket bennük csak 2—4 centiméternyi mennyezetek választják el egymástól, hogy minél több raktáremelet férjen az épület magasságába. A könyvállványokat sok helyen mindössze 60 centiméternyi utak választják el, hogy minél több állványt lehessen a raktárba beállítani. A könyveket nagyság szerint állítják föl a polcokon, minden polcon egyforma magasságú, vagy magasságban legföljebb 1 centiméternyire eltérő könyvek kerülnek egymás mellé, a beállítható vékony acélpolclapok pedig oly sűrűn állanak, hogy csak egy centiméternyi szabad tér marad a rajtuk felállított könyvek felső pereme és a következő polclap alsó pereme közt, — mindez azért, hogy csak minél több polcot függeszthessünk a vasfogú állványba. A könyveket szakukra való tekintet nélkül „numerus currens"-ben állítják föl, nehogy hézagokat kelljen köztük hagyni, ami a szakszerinti felállításnál az új szerzemények közbeiktatása miatt szükséges volt. Csakhogy minél sűrűbben, minél több könyvet lehessen elraktározni.

Az új épületek látszólag hosszú időre biztosították a férőhelyet. A bőség tudatában aztán érvényesülhetett a jelszó: minél több könyvet! Gyüjtöttek is derűre-borúra. Nem lehetett a könyvtárnak olyan könyvet ajándékozni, akármiről is szólt, melyet el nem fogadott volna. Új ambíció fűtötte a könyvtárakat: elérni a milliós állományszámot. Már nem a könyvek

minősége, nem a legjobb könyvek, nem a belső érték adott rangot a könyvtárnak, hanem állományának darabszáma. Az 1882. évi Brockhaus Lexikon még csak három könyvtárról tud, mely elérte az egymilliót (Párizs, London és Szentpétervár), — a mai Minerva már több tucatot ismer, köztük olyanokat, melyek darabszáma meghaladja az ötmilliót (Washington, Párizs, Leningrád, Moszkva). Alig van művelt állam, melynek vezető könyvtára kötelespéldányként bekebelezett aprónyomtatványaival ki ne mutatna milliós darabszámot.

A kötelespéldányok tekintetében az a felfogás alakult ki, hogy ha az állam a nyomdákat és kiadókat kötelespéldányokkal való adóztatásra kényszeríti, akkor a könyvtárak kötelessége a beszolgáltatott kötelespéldányokat meg is őrizni. Az új könyvtártani irodalomban új fogalom tűnik fel, az „archívumkönyvtár" fogalma, mely szerint a kötelespéldányokat élvező könyvtárnak — szemben a jelen használatára szolgáló nép- és kölcsönkönyvtárakkal — a nemzeti nyomdatermelést a jövő számára meg kell őriznie. Ezzel a gyüjtőkör értelmezésében törés jelentkezett. Egyrészt gyüjtötték az eredetileg kitűzött tartalmi körbe tartozó műveket belső értékük miatt, olvasás céljából, másrészt pedig egy bizonyos területen megjelent nyomtatványokat is, fennmaradásuk biztosítása céljából, tekintet nélkül arra, hogy mi a tartalmuk és hogy egyáltalán olvasmányok-e? A gyüjtőtevékenység mindinkább mechanizálódott. A belső érték elbírálásának helyére a nyomtatvány jelenségének külső kritériuma lépett. A mechanikus szerzeményezés különben is logikusan beleillet a modern könyvtár szervezetébe. A modern könyvtárt az olvasóknak a régihez képest roppant forgalma, a könyvtermelésnek és az állománygyaropodásnak a régi tízszeresét vagy százszorosát kitevő beáramlása és feldolgozása az üzem minden részében szabályozott munkára kényszeríti. Mindent „normalizáltak": a székeket, az asztalokat, a kartotékszekrényeket, a papíriveket, a katalóguscédulákat, a raktárállványokat, s éppúgy a katalogizálási szabályzatot, a szakrendszert, a bibliográfiát, mindent. A könyvtár uniformisba öltözött. A réginek ehhez képest még szervezeti és szolgálati szabályzatra sem volt szüksége. A modern könyvtár üzeme olyan, mint a gyáré: minden kézmozdulat, minden cselekedet, minden akaratnyilvánítás,

minden könyvtári szakvéleménynyilvánítás mechanizálódott. A modern könyvtáros annyira hozzászokott ehhez a mechanizmushoz, hogy az egész szisztémát érezné veszélyben, ha érvényesülni engedné benne az egyéni felfogást, ha a módszert felválthatná az önkény. Kívánja, szüksége van rá, hogy az értékelést, a színvonalhatár megállapítását is mechanikusan ejtse meg. Azt kérdi, nem arrogancia-e, ha a filológiai képzettségű könyvtáros orvosi könyveket bírál felül, oly módon, hogy válogat köztük? Ma már nem lehet polihisztor, mint a régi könyvtáros. Elégedjék meg azzal, hogy a könyvet jónevű kiadócég adta ki, Springer vagy Eggenberger például, kinek a kiadást szakavatott lektorok ajánlották.

A mechanikus gyüjtés végül is annyira elhatalmasodott, hogy például az Országos Széchényi Könyvtár bélyeggyüjteményt és képeslapgyüjteményt létesített, a Harward-egyetem könyvtára pedig azzal büszkélkedik, hogy övé a világ legnagyobb játékkártyagyüjteménye, 3400 pakli a legkülönfélébb típusokból. Mert a bélyeg, a játékkártya és a képeslap is nyomtatvány.

A modern könyvtár messzire elkanyarodott hát a réginek az útjáról. Ha a százharminc év előtti könyvtáros feltámadhatna s láthatná a mi modern állományunkat, valószínűleg megjegyezné, hogy az ítélőképesség hiányára vall elemi és középiskolai tankönyvek változatlan kiadásait, az úgynevezett címlapkiadásokat állományba venni és megőrizni. Azt mondaná, az ő korában sem a könyvtár nevelő és erkölcsi feladataival, sem a gyüjtésben kötelező ízléssel nem fért volna össze „1 pengős" és „50 filléres" regénysorozatokat, a puszta idegbizsergetésre szolgáló s ráadásul még idegen nyelvekből fordított fércműveket állományba venni. Nem tudná megérteni, hogy az Engelhorns Romanbibliothek és a tömérdek elavult külföldi fizikai, kémiai és matematikai könyv hogyan egyeztethető össze a könyvtárt alapító gróf Széchényi Ferenc nemzeti célkitűzésével? Fejcsóválással hallgatná a mai könyvtáros ellenvetését, hogy a könyvtáros ne bízzék a maga kritikájában, sohasem lehet előre tudni, mi lesz fontos a jövőben, — lám, mi is menynyire nélkülözzük az iskoladrámákat és a fortunakönyveket, melyeket a régiek elhajigáltak, holott ma koruk szellemének

elemzésére szükségünk volna rájuk. Ki tudja, száz év mulva nem éppúgy nélkülöznék a mai detektívregényfordításokat, mint mi a régi ponyvát? A könyvtárnak gyüjtőkörében teljességre kell törekednie. Közönségünk is sokkal nagyobb és többrétű, szellemi szükségletei kiszámíthatatlanok, a gyüjtőkörök nem határolhatók el ridegen, miért ne őrizzük meg hát az ajándékba kapott idegen könyveket, melyeket esetleg sajátos anyagunk tanulmányozásával kapcsolatban mégis használni lehet?

A modern könyvtár egész alkatában gyökeresen más, mint a régi. A régiek enciklopédikusak voltak s csupán tulajdonosaik szerint különböztettek meg királyi, egyetemi, egyházi stb. könyvtárakat. A modernek regionális vagy szakszerinti gyüjtőköröket tűznek maguk elé s ezek szerint oszlanak nemzeti, közművelődési, tanulmányi és különleges szakkönyvtárakra. A nemzetiek regionális anyagukat gyüjtik és megőrzik a jövő számára s ezért használatuk szigorúbb, a közművelődésiekben viszont a használat a fő; olyan könyveket gyüjtenek, melyek nyelvét régiójuk lakossága érti s a jelszavuk: inkább vesszen el a könyv, csak használják. A tanulmányi könyvtárak széles bázisú szakkönyvtárak. A könyvtermelés egyre nagyobb arányú növekedése és a tudomány immár áttekinthetetlen részleteződése arra kényszerítette őket, hogy a nagyobb gyüjtőköröket felosszák egymás között. Enélkül egyes tudományszakok könyvtári állománya fejleszthetetlenné válnék — nincs könyvtár, melynek javadalma valamennyi szak teljes mértékű gyarapítását megengedné. Így hát az egyetemi könyvtárak az általános humanisztikus irodalom és a nagy forrásgyüjtemények gyüjtésén kívül mindinkább a filológiai és történelmi szakokat fejlesztik, míg az orvostudományt átengedik az orvoskari könyvtáraknak, a többi tudományszak részletkérdéseinek irodalmát pedig az egyetemi szemináriumoknak és más különleges szakkönyvtáraknak. Németországban, ahol nagyszerűen megszervezték a könyvtárak közötti kölcsönforgalmat, még a humanisztikus stúdiumokat is felosztották egyetemi könyvtári főgyüjtőhelyekre: Boroszló a szlavisztika, Göttinga az anglisztika, Bonn a romanisztika, Kiel a skandináv tanulmányok, Hamburg az amerikana, Lipcse az orientalisztika és italika, Tübinga a theológia, Königsberg a filozófia, Heidelberg a művészettörténet, Münster a németalföldi tanul-

mányok és Greifswald a germanisztika főgyüjtőhelye. Ma a közlekedési eszközök gyorsasága és a posta feltétlen megbízhatósága idején a távolságok elvesztették egykori jelentőségüket s már nem olyan gátló körülmény, hogy valamely könyv vagy folyóirat egy-egy könyvtárban nincs meg.

A specializálódás emeli a könyvtárosi munka színvonalát is. A szakismeretek rendkívüli módon differenciálódtak, az ember ma csak egy szakban lehet specialista, a könyvtárak pedig nem tarthatnának akkora személyzetet, hogy minden szakra referensük legyen. A szakkönyvtárak viszont nemcsak a különleges gyüjtőkörükben járatos szakembereket alkalmazzák könyvtárosokként, hanem sokkal közvetlenebb kapcsolatban állnak tanácsadó szakemberekkel is, kutatókkal, kik foglalkozásuknál fogva a szakkönyvtár létében és gyüjtőtevékenységében a legközelebbről érdekelve vannak.

IV. Válság.

A világháború két történelmi korszak, két ellentétes gondolatvilág elválasztó vonala, elválasztó vonalnak készül a könyvtárak történetében is. Majdnem minden országban, némelyekben már egy-két évvel előbb, másokban később, de mindenütt a világháborúban harcolt nemzedék aktivitása idejében, elfogyott a hatalmas könyvtárpaloták befogadóképessége. Amikor építették őket, arra számítottak, hogy az épületek száz vagy még több évre elegendő férőhelyet biztosítottak. De csak egy pillantást kell vetnünk az 1882. és 1932. évi állománystatisztikákra, hogy a különbségből lássuk, milyen csalóka remény volt az. A legnagyobb könyvtárak állománya évi átlagos 50.000—60.000 kötetes gyarapodás mellett 50 év alatt megnégyszereződött, megötszöröződött, sőt van, amelyik meghúszszorozódott és ennél is nagyobb tömegre nőtt meg:

	1882	1932
Moszkva, NyK.	1,500.000	kb. 4,000.000
London, BrM.	1,000.000	4,645.000 köt. és 3,000.000 metszet.
Párizs, BN.	1,000.000	5,164.048
Szentpétervár, NyK. . .	700.000	3,686.690
Berlin, AK.	400.000	2,157.000

A Magyar Könyvszemle 1937. évfolyamának IV. füzetében, a 284—285. lapon közölt táblázaton a számadatok és városnevek, tördelési hiba folytán, eltolódtak. A helyes adatokat tartalmazó táblázat a következő:

	1882	1932
London, BrM.	1,500.000	kb. 4,000.000
Párizs, BN.	1,000.000	4,645.000 köt. és 3,000.000 metszet.
Szentpétervár, NyK. . .	1,000.000	5,164.048
Berlin, AK.	700.000	3,686.690
Bécs, NK.	400.000	2,157.000
Washington, LC. . . .	274.000	4,474.431 köt. és 2,873.531 térkép,
Cambridge, Harward EK.	198.000	3,700.000 [kotta és hasonmás.
New-York, NyK. . . .	155.000	3,477.000
Moszkva, NyK.	—	5,541.000

	1882	1932	
Bécs, NK.	274.000	4,474.431 köt.	és 2,873.531 térkép,
Washington, LC. . . .	198.000	3,700.000	[kotta és hasonmás.
Cambridge, Harward EK.	155.000	3,477.000	
New-York, NyK. . . .	említetlen	5,541.000	

A fiatal lipcsei német nemzeti könyvtár 22 év alatt, évi 50.000—70.000 kötetes gyarapodás mellett a semmiből 1,175.122 kötetre dagadt. De a MILKAU-szerkesztette *Handbuch der Bibliothekswissenschaft* számítása szerint a rendszeresen fejlesztett középnagyságú könyvtárak is, általában az egyetemi könyvtárak, az utolsó 25 év alatt kötelespéldányok nélkül is megkétszerezték állományukat.

A XIX. századi épületek tehát megteltek s a további férőhely szerzése céljából elkezdték őket toldozni-foltozni, emeletet húztak rájuk, vagy szárnyakat ragasztottak hozzájuk, vagy beépítették udvaraikat, vagy ha mindezt nem lehetett, belső átalakításokra került a sor és a pincéket is átalakították raktárakká. Új könyvtárpalotákat emelni ma sokkal nehezebb feladat, mint volt régen. A telekárak az 50 vagy 100 év előttieknek nem tudom hányszorosára emelkedtek, az építés költségeire pedig a háború utáni pénzügyi rokkantságban, ebben a drága technikai berendezésektől és adóktól kimerült világban, amikor az államok hallatlan összegekbe kerülő szociális és honvédelmi kötelezettségek közt vergődnek, rettenetesen nehéz fedezetet találni.

A British Museum és a párizsi Bibliothèque Nationale úgy segített magán, hogy a kötelespéldányáradatban legrohamosabban szaporodó osztályát, a hírlaptárt, a főépületből „ideiglenesen" kiköltöztette, külvárosba, az egyik Hendonba, a másik Versaillesba. Ezáltal a használat ugyan nehézkes lett, az adminisztráció költségei tetemesen szaporodtak, de a szervezeti egységet egyelőre megmentették. Csakhogy, ha valamely gyüjteményrész egyszer külön épületbe kerül, akkor külön személyzetet, külön kezelést, külön használati szabályzatot, külön költségvetést is kíván, egyszóval önálló életet kezd élni s előbb-utóbb kiszakad a régi szervezetből.

De mit csináljanak, ha már építeni nem tudnak? A férőhely elfogyott, a könyvtermelés meg nő. Állományukhoz ragaszkodnak, a selejtezéstől irtóznak. Az Országos Széchényi Könyv-

tár is olyan, mint a színültig telt pohár, melyre szakadatlanul tovább öntik a vizet. A férőhely kérdése komoran dominál a könyvtár egész üzemén, a raktárak rendjén, a könyvtár használhatóságán, alkalmazottai munkateljesítményén. Viszont a háború utáni könyvtárlátogató közönség igényei sokkal nagyobbak a háborúelőttinél. Az embereknek kevesebb a pénzük s az többfelé kell, mint régen; könyvet kevesebbet vesznek s ha könyv kell — ma pedig több kell, mint azelőtt — a könyvtárhoz fordulnak. A modoruk is türelmetlenebb, — az élet üteme meggyorsult. Sebes kiszolgálást követelnek, ha a kívánt könyvet néhány perc alatt meg nem kapják, máris panaszra mennek s a könyvtár rossz hírét költik. De hogyan lehetne szó gyors kiszolgálásról az állomány zsúfoltsága, dupla könyvsorok mellett? Szakirodalmunk újra, meg újra azon kesereg, hogy a könyvtárak képtelenek eleget tenni a mai kor kívánalmainak.[1]

A háború előtti és a háború utáni könyvtártani kézikönyvek és folyóiratok eszmemenete sok pontban lényegesen szembenáll egymással. A háború utáni tudja tapasztalatból s úgyszólván természeti törvényként, hogy a férőhely szabja meg a gyüjtőkör határait. A raktározási lehetőségek és a gyüjtési programmok közt mutatkozó ellentmondások következtében sok háború előtti könyvtári ideál megbukott. G. LEYH az 1936. évi német könyvtáros-kongresszus elnöki megnyitójában nyersen kimondja,[2] hogy a milliós állományért való versengés a nagy könyvtárakat makulaturaraktárak színvonalára süllyesztette. A milliós állományú tudományos könyvtár egyáltalán nem hasznosabb a régi értelemben kiváló százezres állományúnál. Kételkedik benne, hogy volna könyvtárba való egymillió jó könyv, olyan egymillió könyv, mely nem holt, soha nem olvasott raktártöltelék, melynek közepette a könyvtáros nem a temetőőr szerepét játssza. A mechanikus szerzeményezés alatt a könyvtárak szakszerűtlenekké vál-

[1] T. P. SEVENSMA: Bibliographie ou documentation? (Mélanges offerts à M. Marcel Godet, 1937.) — M. GODET: Nouvelles conceptions du rôle des bibliothèques. (Archives et Bibliothèques, Paris, 1936. 97. l.)

[2] G. LEYH: Stellung und Aufgabe der wissenschaftlichen Bibliothek. (Zentralblatt f. Bibliothekswesen, 1936. 473. l. — Ismertette a MKSzemle, 1937. 85. l.)

tak, mert jót, rosszat, az értékest és a semmit egyforma szakszerűséggel kezelték.

LADEWIG híres könyve új kiadásában[1] rámutat arra, milyen veszedelmes a gyüjtésben a teljességre való törekvés. Válogatás nélkül bevesz mindent, ami a gyüjtőkörébe tartozhatik, jót, rosszat, jelentőset, jelentéktelent s a könyvtár színvonala egyre süllyed, mert a jelentéktelen, a nem olvasott „holt" anyag ingyen jön, könnyen jön, szapora, magánkönyvtárakból takarítás alkalmával kiseprik, mint könyvtárnak adandó ajándékot, vagy jön kötelespéldányként, mint üzleti nyomtatvány, míg a jó anyag megszerzése erőfeszítésbe, áldozatokba kerül, kevesebb is van belőle — s a könyvtárban egyszercsak túlteng a selejtes holmi. Bármennyi pénz és bármennyi férőhely állna is a könyvtár rendelkezésére, teljes sohasem lehet, legfeljebb gazdag lehet. Minden könyvtár torzó, mint ahogy maga az irodalom is torzó. Művek töredékek maradnak, folytatások megszakadnak, befejező kötetek nem jelennek meg. Minden szerző oeuvreje befejezetlen, jegyzetekben megíratlan művek körvonalai maradtak meg, kiadatlan kéziratok elvesztek, írások megoldhatatlan álnév alatt vagy rejtett vidéki lapban lappanganak. A teljesség gondolata káprázat. Gyüjtőkörünk régi anyagában igenis teljességre kell törekednünk, a prima editiókat, a forrásmunkákat, a kritikai kiadásokat, régieket és moderneket egyaránt, a szellemi komoly értékeket gyüjtenünk és féltenünk kell, de nem szabad feltételeznünk, hogy a mai többezer példányban megjelenő könyvek pótolhatatlanok. Ne a teljesség, hanem a használat elve irányítsa a gyüjtést. A könyvtár célja és a könyv célja, hogy használják. A soha nem használt könyvek nemcsak férőhelyet bitorolnak, hanem kezelésükkel megterhelik az adminisztrációt s ezzel csökkentik a könyvtár teljesítőképességét.

MILKAU a Handbuchban[2] a maga szelíd módján tagadja, hogy a könyvtár kötelessége *minden* beszolgáltatott kötelespéldányt megőrizni. Megőrizni, raktárt megtölteni olyan anyaggal, melyet előreláthatólag nem fognak olvasni, vagy melyből a kutatás vagy

[1] P. LADEWIG: Politik der Bücherei. Dritte neugestaltete u. erweiterte Auflage, Leipzig, 1934. 33 s köv. l.

[2] Handbuch der Bibliothekswissenschaft II. Bb. Leipzig, 1933. 639 l.

okulás szempontjából említésreméltó haszon nem származhatik, ellentmond a könyvtár céljának, de a kötelespéldánytörvény céljának is. A kötelespéldánytörvényeket egyrészt a könyvtár támogatására, másrészt pedig a nemzeti irodalom és tudomány megőrzésének biztosítására hozták. Természetes, hogy a beszolgáltatás kötelezettségét mindennemű nyomtatványra kiterjesztették, hogy ne az anyagilag érdekelt nyomdász, hanem a könyvtáros állapítsa meg, mi való belőle a könyvtárba és mi nem. De arra, hogy minden névjegyet, báli meghívót, újévi gratulációs kártyát, eljegyzési jelentést, reklámcédulát, fürdőprospektust, árumintajegyzéket és az ezekhez hasonló nyomtatványokat a könyvtár meg is őrizzen, erre sem a törvényt kérő könyvtáros, sem a törvényhozó nem gondolt.

M. GODET a könyvtárosok varsói világkongresszusának[1] elnöki megnyitójában még a használatot sem tartja föltétlen irányító szempontnak. Miért engednők használni a tudománytalan, a lázító, az erkölcsrontó, meg az ízléstelen sajtótermékeket? A könyvtár arra való, hogy használják, az bizonyos, de nem kell vakon vezettetnie magát a közönség kívánságaitól, hanem inkább neki magának kell irányítania a használatot, közönségét hozzá kell szoktatnia, hogy jó könyveket kérjen, melyek a bennük kifejezett gondolatok, vagy a bennük megállapított gondolatkeltő tények miatt, vagy mint a közvélemény megnyilatkozásai irodalmi műveknek számítanak. A könyvet nem a külseje, nem nyomtatványjellege teszi irodalmi művé, hanem a benne kifejezésre jutó eszmék, a tartalom nemessége. A könyvtár a művekben megnyilvánuló szellemek szállása, nem pedig e szellemek ruhatára.

A válság az elméleti irodalomban is, a könyvtári gyakorlatban is abban a következtetésben nyilvánul, hogy a könyvbeszerzéskor szigorúbban válogatni, a túlcsurgó állományban pedig selejtezni kell. Ráeszméltünk arra, hogy amíg a férőhely nem okozott gondot, könnyelműen gyüjtöttünk. Az eredeti gyüjtőkörbe az idők folyamán, többnyire adományokból, hatósági áttételekből és kötelespéldányokként az eredeti célkitűzéshez nem tartozó gyüjteménytárgyak kerültek, ezek bonyolulttá

[1] M. GODET: Discours d'ouverture. (Actes du comité international des bibliothèques 9-me session. Varsovie. 1936. 17. l.)

tették a gyüjtőkört, az idegen anyag beteggé tette a testet s a betegségen alighanem már csak operáció segíthet. Vannak nagy nemzeti könyvtárak (de sok kisebb könyvtár is), melyek egyebek közt filmeket, hanglemezeket, kliséket, fotogrammokat, matricákat, régi könyvkötőszerszámokat, művészi üres könyvtáblákat gyüjtenek, anyagot, mely sem tartalma, sem alakja szerint nem könyv, nem nyomtatvány, nem olvasmány. S akik e gyüjteményeket létesítették, vagy tovább ápolják, ezer érvvel bizonygatják, hogy igenis, könyvtárba valók.

V. Mi való a könyvtárba?

Amikor K. LÖFFLER *„Einführung in die Katalogskunde"*-jében[1] a katalogizálás történetét tárgyalja, sokkal többet és sokkal részletesebben szól KALLIMACHOSnak az alexandriai könyvtár közel félmillió tekercsét leíró nagy katalógusáról, mint bármelyik modern katalógusról. S ez az aránytalanság nem indokolatlan. Mert tudtunkkal KALLIMACHOS volt az első, aki a könyvtári rendszerezésnek még ma is érvényes elveit — a könyvtári anyagnak szerzői oeuvre-ök és a művek tartalma szerinti nyilvántartását — a gyakorlatban megvalósította. Szerencsés helyzetben volt, egyetlen rendszerben össze tudta egyeztetni mind a két elvet, mert az ógörög írók oeuvre-je kevés kivétellel egyműfajú. Valaki vagy eposzíró volt, vagy lírikus, vagy drámaíró, vagy vígjátékíró, vagy történetíró, vagy filozófus stb. Az nem igen fordult elő, hogy valaki eposzt is, lírát is, prózát is írt. Midőn tehát KALLIMACHOS katalógusát műfajok szerint tagolta s egy-egy műfaj keretében betűrendben felsorolta az azt kultiváló írókat és műveiket, mégpedig (amennyiben a könyvtárban megvoltak) összes műveiket, egy csapásra adhatott tiszta képet mind a műfajok irodalmáról, mind az egyes szerzők oeuvre-jéről.

A középkor katalógusai voltaképp csak leltárak, helyrajzi címjegyzékek, de miután a könyveket tartalmi csoportosításban állították föl (pl.: Szentírás, szentatyák, liturgikus művek, theológia, iskolakönyvek, profán irodalom) s a katalógus a fel-

[1] Leipzig, 1935.

állítás sorrendjét követte s ezáltal az állományt önkéntelenül is tartalma szerint csoportosította, miután továbbá a könyveket szerzőik neve alatt sorolta föl, sőt a kódex bibliográfiai megjelölése igen gyakran nem is állt semmi másból, mint szövege szerzőjének nevéből (pl.: Isidorus, Lactantius, Donatus) s a címet csak akkor közölte igen röviden, ha a szerzőnek több műve volt meg a könyvtárban (Augustinus de civitate dei, Epistolae Ciceronis), vagy ha a mű szerzője ismeretlen volt (Antiphonarium, Graduale), KALLIMACHOS rendszerezési módszere, mely az állományról tartalmi csoportosítás és a szerzők oeuvre-jének megvilágítása által adott képet, épségben fennmaradt az egész középkoron át.

Az újkorban, amikor a könyvnyomtatás a könyvtermelést s vele a könyvtárak állományát megsokszorozta s ezzel közvetve a katalógusokat is megduzzasztotta s amikor az írók több műfajt ápoltak s a tudomány is mindinkább ágakra oszlott, a rendszerezés a kallimachosi elveket fenntartotta ugyan, de külön betűrendes katalógusokban mutatta ki a szerzők oeuvrejét és külön szakkatalógusokban az állomány tartalmi megoszlását. A szakkatalógusok az egyes szakokon belül, a tárgykör természetéhez képest, betűrendes felsorolás helyett a könyvcímeket inkább kronológikus vagy topográfiai sorrendben közölték. K. GESNER „*Bibliotheca Universalis*"-a (1545) óta a könyvtárak a bibliográfiában nélkülözhetetlen segédeszközt nyertek. A katalógus úgy viszonylik a bibliográfiához, mint a könyvtár az irodalomhoz. A könyvtár és a katalógus csak a könyvtárban tényleg meglevő művekről ad számot, míg az irodalom fogalma valamennyit magában foglalja, a bibliográfia elvben valamennyi címleírását közli, akár megvannak a könyvtárakban, akár nincsenek. De a katalógus és a bibliográfia módszerei azonosak. Mindkettő egyforma címleírást ad, a katalógus a lelőhely (a helyrajzi jelzet) közlésével csupán egy kis pluszt ad hozzá.

Valamennyi modern katalogizálási szabályzat és bibliográfiai tankönyv nagy gonddal és részletezéssel KALLIMACHOS rendszerét építette ki. Minden ország szabályzatai a lényegben egyetértenek s csupán az anonym munkák címszavának kijelölésében térnek el — nyelvi okokból. Az ország nyelvének megfelelően külön könyvtári helyesírást dolgoztak ki, melynek

az a célja, hogy ugyanannak a szerzőnek vagy ugyanannak a vezércímszónak különféle nevek alatt és különféle írásmód szerint közölt kiadványai (Horatius, Horace, Horaz, Horác, Orazio, — vagy Oesterreich, Österreich, Austria, Autriche stb.) a katalógusban összekerüljenek s a kutató a szerzők oeuvrejének meglévő darabjairól, vagy a tartalom szerint topografiailag összetartozó munkákról áttekintést kapjon. A cédulabeosztási szabályzatok is a betűrendes katalógusban tisztára az oeuvre összefogását, a szakkatalógusban a művek tartalom szerinti egybefoglalását célozzák.

De ez távolról sem egyedül történeti fejlődés. KALLIMACHOS csupán első ízben alkalmazta a könyvtári rendszerezés helyes — egyetlen helyes — módját. A rendszerezés természetes módja ez, mely a rendszerezendő anyag természetéből önkéntelenül adódik. Az irodalom írók műve s az irodalmi művek lényege a tartalom. A rendszerezés feladata pedig az, hogy a gyüjteményanyagot a legegyszerűbb, a legtermészetesebb, a használatot leggyorsabban utbairányító eszközökkel nyilvántartsa. Irodalmi oeuvre-öket csak betűrendes katalógussal, az irodalmi művek tartalmát csak szakkatalógusokkal lehet egyszerűen, természetesen és gyorsan nyilvántartani.

A könyvtári rendszerezés módszere dönti el azt is, mi való könyvtárba. Könyvtárba csak olyan anyag való, melyről a bibliográfiai katalogizálás szabályai szerint címleírás készíthető és amely az irodalmi œuvre-öket nyilvántartó betűrendes katalógusban, vagy a könyvtár szakrendszerében nyilvántartható. Röviden: könyvtárba az való, ami a bibliográfia tárgya. Amint a szemklinikákon sem fognak valakit betegállományba venni vakbéloperáció vagy foghúzás foganatosítására, éppúgy nem szabad a könyvtár állományába venni olyan gyüjteményanyagot, mely bibliográfiailag le nem írható, tehát a könyvtár általános betűrendes katalógusában és szakkatalógusában nyilván nem tartható, hanem az anyagnak megfelelően másfajta rendszerezést kíván.

Ez a megállapítás azonban csak általános negatív szempontot ad. Azt határozza meg, mi nem való könyvtárba. Kizárja mindazt, ami nem írásba foglalt szöveg, s a szövegek közül mindazt, ami nem alkalmas bibliográfiai leírásra (pl.: ok-

leveleket), vagy ami nem érdemes bibliográfiai nyilvántartásra (pl.: akcidenciákat, reklámokat). Vagyis, a könyvtárba csak azt fogadja be, ami a bibliográfiába is kerülhet.

Ha következetesek akarunk lenni, azt kell mondanunk, metszetek, térképek, zeneművek, exlibrisek és kötések is csak akkor tartoznak a könyvtári anyaghoz, ha könyv részei. Metszetek, térképek és kották, ha könyv mellékletei; kötések, ha a könyvön vannak, exlibrisek, ha be vannak ragasztva a könyvbe. Fontos tartozékok, szerves részei a példánynak, mely nélkülük csonka lenne. De csak részek! Ha önállóak, ha példányhoz nem tartoznak, meghatározásukhoz és nyilvántartásukhoz nem könyvtártani, hanem művészettörténeti, iparművészeti, zenetudományi, vagy földrajztudományi ismeretek kellenek, a műtörténész, a zenész vagy a geografus pedig a rendszerezésük alkalmával semmi hasznát nem venné a könyvtártannak. A könyvtáros viszont legföljebb mint műkedvelő érthet hozzájuk s ha tudományos intézetben szabadjára engedjük a dilettantizmust, a személyi változások folyamán a szakszerűtlenség az intézetet kompromittálni fogja. A metszet-, térkép- stb. gyüjtemények a könyvtárak keretében csak elégtelenül fejlődhetnek. A könyvtárak vonakodnak pénzt és munkaerőt áldozni rájuk, mert az az érzésük, előbb-utóbb úgyis kiszakadnak a könyvtárból, hogy sajátos természetüknek megfelelően saját gyüjteménykeretükben fejlődjenek tovább.

A pozitív gyüjtőkör minden könyvtárban más és más. Meghatározásával a gyüjtendő anyag tartalmát jelöljük meg. Ez lehet szakszerinti vagy lehet regionális, illetőleg helyesebben mondva, lehet elsősorban szakszerinti, vagy elsősorban regionális, mert hiszen a szakszerinti gyüjtőkörben ki nem mondottan érvényesülnek regionális (nemcsak területi, hanem nyelvi) szempontok is (pl.: a magyar szakkönyvtárak nem fognak rendszeresen olyan idegen nyelvű szakkönyveket gyüjteni, melyeket közönségük nem ért), a regionális gyüjtőkörök pedig voltaképen csak a szakgyüjtést korlátozzák bizonyos területi vagy nyelvi korlátok közé. A nagy közkönyvtárak a gyüjtendő anyag tartalmát csak általánosságban jelzik, összefoglalóan megnevezvén ama szakok *irodalmát,* vagy ama nemzet vagy terület *irodalmát,* melynek gyüjtését célul tűzték ki, a kisebb spe-

ciális könyvtárak viszont részletesebben határozzák meg gyüjtőkörüket, amennyiben vagy csak egy szakot neveznek meg (pl.: a pedagógiai irodalmat) vagy nyelvi, földrajzi, vagy pedig kronologikus keretek közé szorítják a gyüjtést. De mindenkor, akár nagy, akár kis könyvtárak gyüjtőkörének meghatározásában, *irodalomról* van szó. Az „irodalom" kifejezésben benne van a negatív gyüjtőkör megjelölése is, valamint a tisztára alaki szempontok tagadása is.

Példaként ideiktatom az Országos Széchényi Könyvtár gyüjtőkörének a meghatározását: „gyüjti a magyar nyelvű, a magyarországi és a külföldi magyarvonatkozású irodalmat és az ennek tanulmányozásához szükséges külföldi segédműveket".

VI. A gyüjtőkörök megosztása.

Budapest 424 közkönyvtára közt a Magyar Minerva VI. (1930—31) kiadásának tanusága szerint 5,740.000 kötet oszlik meg. E könyvtárak legnagyobb része, 412 könyvtár, tudományos intézetek, hatóságok, egyházak, egyesületek és iskolák szükkörű használatára rendelt kézikönyvtárai, mintegy 2,400.000 kötettel, s mindegyikben nagyszámban találunk olyan könyveket, melyek a többiekben is megvannak. De kézikönyvtárakban ez természetes. A fennmaradó 10 könyvtár nyilvános, együttesen 3,340.000 kötettel, 1000 olvasótermi ülőhellyel és közel 2,000.000 kötetnyi évi kölcsönforgalommal. Közülük hatot az állam, kettőt a főváros tart fenn s gyarapításukra ez a két közület együtt évente félmillió pengőt költ.

Az ugyanabban a városban elhelyezett nyilvános közkönyvtáraknak ügyelniök kell, hogy a gyüjtőköreik ne messék egymást. Vannak könyvek, melyek minden könyvtárban egyformán nélkülözhetetlenek, például a lexikonok, a bibliográfiák és a világnyelvek szótárai, de a könyvek túlnyomó része mégis olyan, hogy fölösleges pazarlásnak tűnnék, ha valamennyi könyvtárban meglennének. A köz érdeke, hogy az általa fenntartott könyvtárak minél több olvasó részére minél több könyvet szerezzenek be, mégpedig minél több művet s nem kevesebb művet, de több példányban. Esztelenség volna, ha ugyanannak a gazdának a könyvtárai azonos könyvek beszerzése által egy-

mással konkurrálva az árakat fölvernék, amikor ezeket ugyanaz a tulajdonos fizeti. Az egynemű anyag többfelé való elhelyezése a köztulajdonban levő könyvtárak fenntartási költségeit is szükségtelenül növeli. A helyes könyvtárpolitika tehát arra törekszik, hogy a gyüjtőköröket elkülönítse s megossza a könyvtárak közt, amivel nemcsak megtakarításokat ér el, hanem biztosítja azt is, hogy az egyes gyüjtemények javadalmuk célirányosabb felhasználásával szakszerűbben fejlődhetnek.

Nagykiterjedésű milliós városban a gyüjtőkörök megosztása több könyvtár közt, a könyvanyag decentralizálása, sokkal helyesebb könyvtárpolitika, mint mindennek az egyesítése egyetlen mammutkönyvtárban. A megosztás csökkenti a távolságokat a perifériák felé, megkönnyíti a férőhelyfogyás nehézségeit, melyek az egyetlen mammutkönyvtárban valamennyi gyüjtőkör továbbfejlesztését egyszerre tehetnék lehetetlenné, megakadályozza, hogy szerencscétlenség esetén az egész könyvkincs egyszerre pusztuljon el s szakszerűbbé teszi a kezelést, mert az egyes körülhatárolt gyüjtőkörű könyvtárak személyzetének gyakorlati kiképzése és munkája egységesebb és céltudatosabb, mint volna egy mindent felölelő központi könyvtárban. Megelégedéssel mondhatjuk, hogy nálunk helyesen jelölték ki a gyüjtőfeladatokat: az Országos Széchényi Könyvtár a hungarológia gyüjtőhelye, az Egyetemi Könyvtár a külföldi tudományos műveké a humaniorák köréből, a Műegyetemi Könyvtár a technikai irodalomé, a Fővárosi Könyvtár a főváros közönségét érdeklő közművelődési irodalomé, és így tovább. Persze, mindegyikben meg kell, hogy legyenek azok a könyvek, melyek egy könyvtárban sem hiányozhatnak, de nagyjában mindegyik gyüjtőköre más.

A könyvtárak irányított gazdálkodása azonban nem lehet merev. Tulajdonusok csak az elvet jelölheti ki. A gyüjtőkör csak célkitűzés s ez ne menjen a részletekbe, mert akkor a határkérdések állandó bajokat okoznak. A tudományos kutatást nem lehet bürokratikusan elhatárolni. Az egyes szakok érintkeznek egymással, egymásba nyúlnak, a nemzeti és a külföldi irodalmak összefüggnek, vannak jogi kérdések, melyek megoldására bizonyos természettudományi tanulmányokat kell folytatni, az orvos nem nélkülözhet kultúrhistóriai könyveket

stb. Ha tehát azt látjuk, hogy egy, a gyüjtőkörünkbe tartozó művet csak egy más könyvtárba tartozó művel együtt lehet eredményesen tanulmányozni s a kutató többre jut, ha a két művet nem két, hanem egy könyvtárban tanulmányozza, vagy ha a másik könyvtárban lévő mű ott gyakori használatban van s kár volna átkölcsönzéssel az ottani használatát csökkenteni, akkor bizony be fogjuk szerezni, ha nem is tartozik szorosan a gyüjtőkörünkbe. Ha a kutatót ide-oda küldözzük, időveszteséget okozunk neki s ez a kutatás kárára van.

De mindez csak egyes esetekre vonatkozik s nem érinti az elvet. Magával az elvvel is csínján kell bánnunk. Baj volna, ha a puszta következetesség kedvéért nagy állományrészeket, melyek nem tartoznak szoros gyüjtőkörünkbe, egyszerre kellene átadnunk más intézeteknek. A könyvtömegnek az egyik állományból való kiiktatása, a katalóguscédulák eltávolítása, a másik állományba való beiktatása és másrendszerű, másalakú katalógusba való fölvétele a könyveket hosszú időre kivonná a forgalomból. Kérdés, hogy ezzel a kár nem volna-e nagyobb, mint a haszon?

Mégis, állományunk anyagának melyik részét bocsássuk át — hacsak fokozatosan is — idegen gyüjtőkörbe? Azt, amelyik a másik gyüjtőkör keretében jobban használható, mert közelebbi kapcsolatban áll az ottani anyaggal, azt jobban egészíti ki, rendszerezésében és nyilvántartásában is inkább függ vele össze s ennélfogva ott jobban fejlődhetik, mert teljesebben érvényesülhet és több áldozatkészséget érdemel.

Világosítsuk meg ezt egy példával. Az Országos Széchényi Könyvtárnak van egy 60.000 darabot meghaladó irodalmi levélgyüjteménye, az „Irodalmi Levelestár", magyar írók magánszemélyekhez intézett levelei, melyeket nem azzal a szándékkal írtak, hogy publikálják őket (noha irodalomtörténetíróink később tekintélyes részüket mégis közzétették). Nemcsak könyvtári rendszer szerint (szerzőik betűrendjében) kezelhetők, hanem levéltári rendszer szerint is (a címzettek szerint, — ámbár a könyvtár utalólapok formájában így is nyilvántartja őket). Az a kérdés merülhet tehát föl: átadjuk-e őket levéltárnak? Könyvtári vagy levéltári anyagnak tekintsük-e őket?

Tartalmukat tekintve elsődleges bennük az irodalmi elem, mindenekelőtt — és sokszor kizárólag — irodalmi bizonyítóerejük van, az írókra, az irodalomra vetnek fényt, a címzettekre (kik egyharmadrészben egyáltalán meg sincsenek nevezve) alig. Kazinczy levelei, melyek a nyelvújítási és a korabeli irodalmi harcokban irányító szerepet játszottak, szinte nem is tekinthetők magánleveleknek. Nem egy magánfél vagy közület ügyei intézésének termékeiként jöttek létre, sőt többnek még a rendeltetése sem volt az, hogy a címzettnél maradjanak. Irodalmi vezércikkekként írta ezeket, azzal a szándékkal, hogy eszméit terjesszék, hogy írói körökben kézről kézre járjanak és megvitassák őket. Nem állt rendelkezésére sajtóorganum, hát levél formájában szólalt meg. Nagyrészben ugyanez áll Arany Jánosnak az abszolutizmus ideje alatt írt leveleire.

Ezek az irodalmi levelek hozzátartoznak az írói oeuvrehöz s ennek nyilvántartása végett a könyvtári rendszerezés alkalmazását kívánják. Ennek nem mond ellent, hogy a német és svájci egyetemi könyvtárak az egyetem tanárainak tudományos levelezését gyüjtve, azt látszólag levéltári rendszer szerint a címzett professzorok neve alatt tartják együtt. A tanár szakember, a levelezés szak szerint tartozik hozzá, de szaktársai levelei hozzátartoznak tudományos oeuvre-jéhez is. A valóságban tehát könyvtári elvek (az oeuvre kidomborítása és a szakrendszer) érvényesültek, amikor a címzett neve alatt egyesítettek.

A levelek könyvtári vagy levéltári hovatartozását illetőleg az a kérdés, mi a fontosabb: a szerzői oeuvre, vagy a címzett magánfél levéltárának egysége? Együtt maradjon-e Amade László, Kazinczy Ferenc, Vörösmarty Mihály, Madách Imre, Arany János, Gyulai Pál, Liszt Ferenc másokhoz írt leveleinek gyüjteménye, vagy osszuk szét Miticzky Julianna, Schotl Gergely, Spah Gáborné, Walter László, Bitnitz László, Fekete László, Jámbor László, Poczik Rudolf, Fischer Sándor, Adler M. és még 50.000 más (harmadrészben előbb meghatározandó ismeretlen) egyén rekonstruálandó magán- vagy családi levéltára közt, noha ezekből a legtöbb esetben nem maradt fenn más emlék az utókor számára? Ha az író személyisége a fontosabb, akkor a könyvtári kezelés a helyénvalóbb. Amikor a francia

kormány 1934-ben a Maggs-cég árverésén megvásárolta Napoleon leveleinek egy gazdag gyüjteményét, azt nem állami levéltárban, hanem a párizsi Bibliothèque Nationaleban helyezte el, mely könyvtári rendszerével a császár egyéniségét írói oeuvre-je és a róla szóló irodalom keretében jobban tudja hangsúlyozni, mint a bibliográfiai és szakszerinti csoportosításokat nem alkalmazó levéltár.

Azt kell néznünk, melyik elhelyezésből fakad a kutatás számára több haszon? Irodalmi leveleinket a kutatók — az írók és nem a címzettek kedvéért — a könyvtári anyaggal kapcsolatban használják; tudományos használatukhoz könyvtári apparátus kell, bibliográfiák, írók életrajzai, szövegkiadások, filológia. *Irodalmi* levelestárt csak könyvtárban lehet felállítani és fejleszteni, csak könyvtári rendszerezésben létezhetik, mert csak ez rendszerezi az anyagot irodalmi szempontok, írók szerint s csak ez bocsáthatja rendelkezésre a vele kapcsolatos könyvtári anyagot. Levéltári rendszerben az anyag beleolvadna az irattári szempontok szerint nyilvántartott nem irodalmi anyagba s az Irodalmi Levelestár, mint gyüjtemény megszűnnék. A gyüjtemény kialakítása félszázados munka volt, gyarapítása több tízezer aranykoronába és pengőbe került, a kutatók naponta dolgoznak benne: megvan, mint nagyértékű tény. Feláldozhatjuk-e ezt a tényt egy elméleti elgondolásnak?

Miként a gyüjtőkör meghatározásában, a gyüjtőkörök megosztásában is az irodalmi szövegek tartalmi összefüggését választjuk vezető szempontnak. FITZ JÓZSEF.

A KÖZÉPKORI KÉZIRATOK IDENTIFIKÁCIÓJA ÉS LOKALIZÁCIÓJA.

Liturgikus és egyetemi kódexek.

Egy középkori kézirat előtt, amely írásával, a rövidítések láncolatával mindent megtesz, hogy a beavatatlan kíváncsi előtt századok misztikus hitét, jogi csalafintaságát, hipokrateszi tudását elzárja, ezekkel a renitens kódexekkel szemben a könyvtáros, LEROQUAIS abbé hasonlatával, úgy érzi magát, mint egy vizsgálóbíró. Ugyanazokat a kíváncsi, indiszkrét, könyörtelen kérdéseket kell feltennünk, mint a vizsgálóbírónak a bűnössel szemben. Személyazonosság: Ki vagy te? Honnan jössz? Hány éves vagy? Milyen kezek juttattak az én bírói székem elé? Íme, a kérdések zuhataga indul a szegény kézirat felé, és módszeresen, legapróbb részletekről is lerántva a leplet — a kódexet vallomásra késztetjük.

Ki vagy te, és honnan jössz, az identifikáció és lokalizáció problémája. Ha a paleográfiai nehézségeken túl vagyunk, tudjuk az évet is, amelyben a kódex született, legkényesebb megmondani, — mi is van benne, miről szól a kézirat. Nem könnyű ítéletet hozni, amikor csak sejtem, hogy teológiai *questiókat* fejteget, és én nem vagyok otthon a skolasztika *quodlibet* irodalmában; mikor jogi kifejezésektől hemzseg egy *Decretales* és nem vagyok jogász; GALENUS HIPPOCRATES orvosi *prognosticonja* között eligazodni, amikor nem vagyok — orvos. A könyvtáros tényleg nem szakos sem egyikben, sem másikban, de segédkönyvek és bibliográfiák műszerével operáló vizsgálóbíró.

A kézirat szövege, előre megmondhatjuk, a szerzőt vagy megnevezi vagy sem. Ha igen, akkor könnyű dolgunk van. H. HURTER: *Nomenclator literarius theologiae catholicae.*

Oeniponte 1895—1911; U. CHEVALIER: *Bio-Bibliographie.* 2. éd. Paris 1903—1907, és annyi közkeletű lexikon eligazít ebben az irányban. Ha nem mond semmit, akkor a kézirat anonym. Ezt a névtelen gyermeket megszólításra kell bírnunk. Az *iniciumot*, a kezdetet mindenesetre tudni fogom. Felcsapom tehát, ha egyházi szerzőről van szó, M. VATTASSO: *Initia patrum aliorumque scriptorum ecclesiasticorum latinorum ex Migne: Patrologia et ex compluribus aliis libris collecta*, 2 vol. 1906—1908. munkáját, és megtalálom a megfelelő referenciát a szerző nevével. Ezt azután MIGNE: *Patrologiae latinae cursus completus* ... Vol 1—127. Index Vol. 218—221. sorozatában keresem meg. Ha ezzel sem boldogulok, és egy későközépkori latin munka szerzőjére vagyok kíváncsi, ott van: G. A. LITTLE: *Initia operum latinorum quae saeculis XIII—XIV—XV. attribuuntur, Manchester* 1904. Incipitekről lévén szó, a Magyar Nemzeti Múzeum incipit gyüjteménye most készül, a párizsi Bibliothèque Nationale-é B. HAURÉAU: *Initia operum latinorum* kéziratban van meg, amelyet a Département des Manuscrits őriz.

Ha a szövegből kivehető, hogy valami csodáról van szó, mondjuk Szűz Máriával kapcsolatban, akkor A. PONCELET: *Index miraculorum B. M. V.* Bruxelles 1902. kínálkozik kisegítőül. Ha szentek életét tartalmazza a kézirat, az *AA. SS. Boll.* mellett *Bibliotheca hagiographica latina* (1898—1901) Supplementum-mal, bizton eligazít.

Kérdezhetné valaki, miért van annyi névtelen kézirat, amikor a Chartuláriumok a regáló híres mesterek neveit mindig felsorolják? Ezért bizony a középkori egyetemek zsibongó diákvilága, a munkáért kolduló másoló-klerikusok is hibásak, akik a librarius és stationarius minden egyetemi városban meglevő Rue Saint Jacques-ján őgyöngtek. A másoló a könyvet ívekre, *peciára* szedve szét kapta ki, és vitte haza. Természetes itt csak pénzért dolgozó másolóról van szó. Ha az első ívet lemásolta, visszavitte a stationariusnak, lefizette a díjat a következő füzet kikölcsönzéséért, és egy új ívvel távozott. Így mindig akkor kapta ki a következő füzetet, amikor az előzőt visszavitte. De mi történt az utolsónál? Miután a kölcsönzési díjat, vagyis hogy másolhasson, úgyis befizette, miért sietett volna az utolsó füzet visszaszállításával. Majd később, ha új könyvet fog másolásra bérelni,

egyszer, talán, és végül sohasem vitte vissza. Mi fordult ekkor elő? Ha az utolsó füzet elveszik a kódexből, nincs explicit, elveszik a munka címe, szerzője, és a kézirat anonym lesz.

Előfordul, hogy a szerző neve kiviláglik a szövegből. Ez már könnyű eset, gondolná valaki. Nem! Középkori könyvről lévén szó, számolni kell a soha el nem múló kiadói mentalitással, amely a középkor folyamán sem volt ment minden gyakorlati szellemtől. Névtelen a munka, nincs a kéziratnak szerzője, mondta a stationarius, tegyünk rá egy „most jelent meg" szalagot — s a kódexet, hogy jobb keletje legyen, valamely nevesebb doktornak, egyházi írónak tulajdonította oda.

A stationarius és librarius nem volt mindig ugyanaz. A librarius a már készen lévő kéziratokkal kereskedett, míg a stationarius maga gondoskodott a kódexek másolásáról, díszítéséről. Ő volt a középkor kiadója és a nyomdász származásbeli elődje. Ezekre és az előbbiekre P. DELALAIN: *Etude sur le libraire parisien, du XIIIe et du XIVe s.;* JEAN DESTREZ: *La pecia dans les manuscrits universitaires du XIIIe et du XIVe siècle.* Paris, 1935.

Az identifikáció legnagyobb problémája a kézirat belső egyéniségének a megállapítása, különösen ha természeténél fogva névtelen kéziratokról van szó. A *fajairól* fogunk tehát most szólani. GULYÁS PÁL: *A könyv sorsa Magyarországon,* MKSzemle 1923 (XXX.) a középkori könyvtárak szakcsoportjait ismerteti: A) bibliai könyvek; B) glossák és bibliamagyarázatok; C) szentatyák; D) szentek élete; E) krónikák, martirologiumok stb. Ezek általában ma is a felosztás szempontjai, talán csak a *liturgikus* és az *egyetem* lüktető életében született kódexekkel toldhatók meg. Ez utóbbi két csoportot a közönség lelki világához, a mindennapos használat szoros kapcsa fűzte. A zsolozsmakönyvet, *Stundenbuchot* nemcsak az ólomablakos monostorok aszkétái mondták, hanem magas főkötős douce dame-ok, városi gentil-homme-ok is. Ki ne emlékeznék RABELAIS kövér Gargantuájára, aki igazán csak akkor tud aludni, ha ájtatos szentbeszédet hallgat, vagy illuminált *Livre d'heures*-el a kezében szunnyad el. Szóljunk először a liturgikus kéziratokról, anélkül, hogy Jean des Entommeures-t, Gargantua cimboráját utánoznók, aki „clerc jusques ès dents en matière de bréviaire", egészen a foga fehéréig tudós volt a breviáriumos anyagban.

A liturgikus kódexek anyagához nyúlva, R. LESAGE: *Les livres liturgiques*, Bruges 1936.; PH. OPPENHEIM: *Introductio in literaturam liturgicam. Conspectus historicus literaturae.* Turin 1937. LEROQUAIS:*Les manuscrits latins du haut moyen-âge à la Renaissance.* Paris, 1931. művekre hivatkozunk. Szabad legyen először azt a fajtáját tárgyalnom, amelyből Magyarországon a legtöbb van, épp az imént említett breviáriumot.

A breviárium oly könyv neve a latin és nyugati egyházban, amelyből a klérus éppúgy, mint a szerzetesrendek, a középkorban a világiak is, a nap bizonyos szakában bizonyos imákat mondottak. Bizonyos szakában: az isteni dícséreteket éjtszaka és nappal recitálták. Amazt *vigiliá*nak nevezték, amelyet kolostori irodalmunk *éji vigyázások* szóhasználattal ad vissza. Két főrésze van: a matutinum, régi magyarsággal *veternye* — „az szent gyermek fénylék ez világban miképen az veternyei csillag". Szent Domonkos élete 5. l. Ny. E. T. III. 131. l. Ezt éjfél után fél három körül mondották a kakas első énekére, azután *laudes, dícséret* következett, rendesen valamelyik *Laudate psalmus*sal tarkítva. *„Dícsérjétek Urat mennyekből és dícsérjétek őtet magasságokba . . . Dícsérjétek őtet nap és hold, dícsérjétek őtet minden csillagok és világosságok.* (148 ps.)

A nappali rész ciklusokra oszlik. Az Érsekujvári-kódex szerint (368. l.) *„dícsérendő az Isten harmad idővel, hatod idővel és kilenced idővel, azaz terciával, sextával és nónával"*. Prima reggel hat, Tercia kilenc órakor, Sexta délben, Nóna három órakor volt. Délután ötkor mondták a *vecsernyét*, este pedig hatkor a *complétát*. Így érthető a *Winkler*-kódex alábbi része (118—120. l.): *„Napnak első idején Jézus elviteték . . . Napnak harmad idején feszíteni kealták . . . Napnak hatod idején Jézust feszejték . . . Napnak kilenced idején kegyüs Jézus meghala . . . Keresztfáról levevék vecsernyének idején . . . Complétának idején koporsóba helheték."* (HORVÁTH C.: R. M. K. T. I. 98—100 l.)

A *brevárium főrészei:* 1. A kalendárium, 2. a zsoltárok, 3. a változó ünnepek zsolozsmája a temporále (guzsalyütő-, siketvasárnap, virágszombat ünnepe stb.), 4. a meghatározott napra eső szentek zsolozsmái, Szt. László, Szt. Viszló, Kepegyóntó (Péter és Pál) napja, vagyis a Sanctorale, 5. a közös rész, a Commune.

A breviárium meghatározása körül hatalmas tévedések vannak. Nemcsak nálunk, hanem a liturgikus kéziratokban leggazdagabb Franciaországban is. Abbé LEROQUAIS megállapítása szerint 1034 kéziratbreviárium közül a hivatalos katalógus 172 példánynál tévedett, 120-at pedig helytelenül diurnál, antifonál, psalterium, missale, lectionarium gyanánt könyvelt el. 1000-ből 300-nál tévedtek! Mi volt ennek az oka? Felelet: a középkorban nem volt műfaji szeparáltság, a demarkációs vonalat nehéz megállapítani a liturgikus könyvek finom, árnyalatban különböző fajtáinál. Mielőtt a breviárium identifikációjának szabályairól szólnánk, per viam exclusionis, azt mondjuk meg — *mi nem* a breviárium. Ami megmarad az lesz azután a breviárium. Így közvetve a rokon liturgikus könyvekkel is megismerkedhetünk. A magyar liturgikus könyvekről KNAUZ NÁNDOR szólt először: *A magyar egyház régi szokásai*, Magyar Sion, 1865—69. *Libri missales ac breviaria Ecclesiae Hungaricae ad receptionem usque Ritus Romani. Strigonii 1870.* Az újabb gyarapodást figyelembe véve, GÁBRIEL ASZTRIK: *Breviárium-típusú kódexek* Bp. 1934. A külföldi irodalomban egyedüli szaktekintély V. LEROQUAIS, aki francia állami támogatással, városról városra járva, felkutatja a liturgikus kéziratokat, és diplomatikus leírásukat készíti. *Les bréviaires manuscrits des bibliothèques publiques de France.* Paris, 1934. Bár nyomtatott bréviumokról szól, de lokalizáció szempontjából descendens módszerrel használható H. BOHATTA: *Bibliographie der Breviere* 1501—1850. Leipzig, 1937. című munkája.

Mindenki első pillanatra könnyen észreveszi, ha az előtte levő liturgikusnak vélt szövegbe betekint, hogy szentírási passzus fekszik-e előtte. Ez még nem biztos, hogy *breviáriumi lecke*, lehet éppen *biblia* is. Ha így kezdődik: *In principiis creavit Deus coelum et terram, terra autem erat inanis et vacua,* akkor a *Vulgata* szövege van előttünk. Ha pedig a textus *In principiis fecit Deus coelum et terram, Terra autem erat invisibilis et incomposita* ... szavakkal köszönt ránk, akkor az *Itala* fordítása áll előttünk. A bibliából kiszakított részek az egyházi év bizonyos szakaszára beosztva, *Lectionarium.* Ez felel meg a breviárium *De tempore* részének. Amikor csak innen-onnan, rendszeres ünnepkörre való tekintet nélkül tartalmaz a kódex szentírási

fejezeteket, *Bibliorum partes*, bibliai szakaszok alatt katalogizáljuk azt. Az *epistolariumot* könnyű felismerni, az ótestamentomi rész Izaiás próféta szavával kezdődik: *Haec dicit Dominus propter Sion non tacebo* ... az újszövetségi rész: Szt. Pálnak a rómaiakhoz írt levelével: *Paulus Christi Jesu vocatus apostolus segregatus in evangelium Dei* ... A *Missale* nem ad különösebb nehézséget. Benne vannak a prefációk, utána a nagybetűs kanon *Te igitur clementissime*. A. EBNER: *Quellen und Forschungen zur Geschichte und Kunstgeschichte der Missale Romanum in Mittelalter*. Fribourg, in Bresgau, 1896. Igen ám, csak pl. a Halotti beszéd kódexe még nem misekönyv, hanem *Sacramentarium*. Ez lehet Leonianum, Gelasianum, Gregorianum. Az utóbbi a leggyakoribb és Nagy Szt. Gergely többnyire benne levő miniatürjéről könnyen felismerhető. V. LEROQUAIS: *Les Sacrémentaires et les missels manuscrits des biliothèques publiques de France*. Paris, 1924. G. MORIN: *Manuscrits liturgiques hongrois des XIe et XIIe s.* (Lehrbuch für Liturgiewissenschaft VI. 1926.) Mikép téveszthető össze a misszalé a breviáriummal? Nagyan könnyen. A kis hordozható breviáriumokban, amint az ősnyomtatványoknál sűrűn látható, az officiumon kívül egyes votív misék is találhatók, a kánon szövege mellett. A *Nocturnál* még mindig nem breviárium, ez csak az éjtszakai veternyét foglalja magában. A *Diurnálé* meg a nappali részt, laudestől a vesperásig, hajnali dícsérettől a napesti vecsernyéig. Ezek csak széttagolt breviárok, ha szabad ezt a kifejezést használnom, csak antológiák. Az *antiphonarium* kottázott kódex, amely kisebb liturgikus énekeket tartalmaz, rendszerint olyanokat, amelyek megelőzik és követik a zsoltárokat. Az antiphonáriumban a zsolozsma énekelhető részét, himnusz, responsoriumot találjuk, mindezt gregorián dallammal. Ha egy antiphonáriumban levő himnusz szerzőjét akarjuk megtudni, vagy azt, hogy milyen vidéken volt ez a himnusz divatban, megnézzük CHEVALIER: *Repertorium hymnologicum*. 6. v. 1892—1920. nem mellőzve el: CL. BLUME: *Repertorium repertorii. Kritischer Wegweiser durch* U. CHEVALIERS *Repertorium hymnologicum.*; és J. JULIEN: *The Dictionary of Hymnology* 1915 munkáját sem, ahol a lexikográfiai szempontból is hasznos felvilágosítást kapunk. DREVES: *Analecta hymnicá*-ja már egészen közismert. Magyar himnuszokra vonatkozólag:

DANKO: *Vetus Hymnarium ecclesiasticum Hungariae.* Budapestini, 1893.

A *psalteriumot* breviáriumnak venni, annyi, mint a részt egésznek tartani. A középkori zsolozsmáskönyvekben a 150 psalmuson kívül Pater, Credo, Te Deum és kisebb imák is előfordulnak. Ilyen a magyar KESZTHELYI- és KULCSÁR-kódexünk. A jelenlegi breviárium zsoltárbeosztása a *psalterium gallicanum.* A *héber* psalterium, amelyet Szt. Jeromos 390—391 körül fordított, nem szolgált liturgikus célokra. Ezzel elérkeztünk a *Livre d'Heures,* a *Stundenbuch,* azaz a *kiszsolozsma fogalmához.* Nálunk sem hiányzott ez a típus. Gondoljunk csak a *Festetich*-kódexre. A livre d'heures nem hivatalos egyházi könyv, mint a breviárium, vagy a misekönyv. Ez a laikus világ imakönyve, megőrizte annak színes világát, furcsa szokásait, a középkori ember lelkének hű képét. A livre d'heures a breviárium bordájának nevezhető, mert attól csak a leglényegesebb elemeket kölcsönözte, tehát: 1. kalendárium, 2. a négy evangelium kezdete, 3. Obsecro Te, 4. O intemerata, 5. a szent Szűz zsolozsmája, 6. a Szent Kereszt, vagy Szentlélek zsolozsmája, 7. bűnbánati psalmusok, 8. megemlékezés a halottakról, 9. szentekről szóló könyörgések, suffragiumok.

A livre d'heures tehát officiumok és imádságok gyüjteménye a laikus hívők részére. Röviden, világiak breviáriuma. Ennak a műfajnak tehát csak inspirálója, megindítója volt a breviárium, de ez maga még nem breviárium. Miért? Mert csak *részleg* officiumokat tartalmaz és nem ismeri az egyházi év kerek egészét, folytonosságát, a szomorú és örvendetes ciklusok hullámzását. De a Stundenbuch, livre d'heures nem is imakönyv, Gebetbuch, *Liber precum,* Preces piae, azért, mert ez utóbbiakban nincs sem zsolozsma, néha még kalendárium sem, hanem nagy búcsús imádságok himnuszoktól tarka sokasága. Amint nincs két egyforma katedrális, úgy nincs két egyforma livre d'heures sem. Vagy a Curia Romana usus-át követték, vagy más metropolis szokásába kapcsolódtak be. Pl. *Horae B. M. V. secundum usum Parisiense,* vagyis Heures à l'usage de Paris.

A zsolozsmák, a hórák kezdetének gyors *megkeresésében* a miniatürök segítenek. Az angyali üdvözlet jelenete — matutinumot, veternyét kezd. (Gábor arkangyal virággal, rendszerint

szalaggal kezében köszönti Szűz Máriát.) Erzsébet és Mária találkozása — laudes, dícséret. A születés, nativitás, jelenete — príma. A pásztoroknak jelentik az örömhírt — tercia. Három királyok az ajándékkal — sexta. Egyiptomba menekülés — nóna. A vecsernyét az aprószentek jelenete, a complétát a Szentszűz megkoronázása vezeti be.

A livre d'heures-t legkönnyebben arról lehet felismerni, hogy az elején nemzeti nyelven szerkesztett kalendárium van, ami nonsens lenne, egy breviárium keretében. A megértésnek nagy haszna van a descendens tárgyalásmód, a már ismert, nyomtatott példányokból indulni ki, és így identifikálni a kéziratot. FÉLIX SOLEIL: *Les heures gothiques et la littérature pieuse au XVe et XVIe siècle*, Rouen, 1882. A többire vonatkozólag C. BILFINGER: *Die mittelalterlichen Horen.* 1892. BEISSEL: *Zur Geschichte der Gebetsbücher.* Stimmen aus Maria Laach. 1909. V. LEROQUAIS: *Les livres d'heures manuscrits de la Bibliothèque Nationale.* Paris, 1927.

A menet végén végre megjelenik az a liturgikus könyv, amelynek meghatározása az eddig felsoroltak kizárásával önként adódik — *a breviárium. Incipit breviarium secundum chorum alme Ecclesie Strigoniensis.* (H. BOHATTA: *Bibliographie der Breviere* i. m. nyolc esztergomi breviáriumot ír le 2753—2760. sz. alatt. A *Gesammtkatalog der Wiegendrucke* pedig 5468—70. sz. alatt említi a különféle esztergomi ősnyomtatvány breviáriumot.) Vigyázni kell, nehogy a breviáriumot *ordinarius*-sal tévesszük össze, amely ugyancsak *incipit breviariummal* kezdődik néha. Ez csak a zsolozsmamondás kalauza, guide-je, az imák kezdetét jelöli, hogy ezen mindenki eligazodhassék. Csak programmul szolgált a stallumba beülő egyházi embernek, amely őt az ünnepek egymásra következésében, konkordanciájában eligazította. DANKÓ JÓZSEF: *Magyar egyházi bibliográfiai érdekességek. Az ordináriusok.* MKSzemle 1888. 105—139. Kéziratos ordináriusok: 116—123.

Az identifikáció azt követeli ezután, hogy megmondjuk, vajjon hazai példány fekszik-e előttünk, vagy Salisbury, Rouen-i, Passau-i eredetet kell feltételeznünk? Az első és legfontosabb lépés a kalendárium alapos átvizsgálása, az egyiptomi és szerencsétlen és *non licet (arare)* bejegyzéseket tartalmazó lapok szem-

ügyre vétele. A liturgikus kalendárium nem tartalmaz minden napra egy szentet, hanem piros és kék betűs ünnepek váltakoznak a D. M. duplex majus „jeles ünnep" a feriával, a kisebbel. A szenteket három csoportra lehet osztani: általánosan tisztelt, regionalis és helyi védszentek. Az utóbbiak kutatását kell hangsúlyozni, mert ezek, mint növény a tájra, hal a vízre, rámutatnak a vidékre, ahol a kérdéses breviárium bölcsője ringott. András, Zoerárd, Szt. István, Szt. László magyar földre mutat. Saint Germain de Paris az Ile de France-ra (PAUL PERDRIZET: *Le Calendrier parisien à la fin du moyen-âge d'après le bréviaire et les livres d'heures.* Paris, 1933. V. LEROQUAIS: *Le bréviaire de Philippe le Bon. Bréviaire parisien du XVe siècle.* Bruxelles, 1929.) Szt. Yves (máj. 19.) Bretagne-ra; Szt. Amand Flandriára; Szt. Lázár Provence-ra; Három királyok, Gereon, Kölnre; Vencel Prágára; Hedvig, Stanislas (Szaniszló) Lengyelországra; Emeram Regensburgra; Udalricus Augsburgra mutatnak. Természetes a fenti következtetéseket, akkor lehet levonni, ha a kalendárium és a breviárium szövege egy kéztől származik, és ha a naptár szentjei és a zsolozsma szövegsorrendje között megfelelés van. R. BUCHWALD: *Calendarium Germaniae.* Bresl. 1920. Meg kell néznünk, vajjon valamelyik kisebb szentnek a *dies natalisa* oktávás, nyolcados-e? Maga az ünnep nem piros betűs-e? Végül nem mehetünk el szó nélkül a templomok, egyházak dedikációja, és relikviáinak ünnepe mellett sem. (Pécsett a genthi Livinus!) Mindmegannyi jelentéktelen dolog, de ezek összesége hasznos útbaigazítást nyujt a liturgikus kéziratnak nemcsak identifikációja, hanem lokalizációja esetében is.

Utolsó kérdés, *ki számára* készült a breviárium? Püspöki székhely, vagy monostor, világi pap, kanonok, szerzetes számára? Anélkül, hogy a könyvtáros a konstituciók és a szokások labirintusában kutatásokat végezne, igen könnyű módszerrel megoldhatja az első posszesszorok kérdését és rejtélyét. Meg kell nézni a napi zsolozsma leckebeosztást. Legjobb, ha a Szentháromságvasárnapét vesszük vizsgálat alá. Ha a három nocturnus leckéje kilenc részre oszlik (novem lectio), akkor világi eredetű, kanonoki, premontrei, augusztinus, dominikánus, franciskánus breviárium áll előttünk. Ha 12 leckés a zsolozsma, bizonyosak lehetünk a monasztikus, bencés, cisztercita, kamalduli, kartauzi eredetről.

A fentebb említett naptárkutatási módszer fogja a szűkítést teljes mértékben elvégezni.

Az *illusztráció* is árulója lehet a breviárium szerepének. A kis, hordozható breviáriumok, amelyekből utazó, mendikáns szerzetesek tettek eleget, „fizették meg" a zsolozsmát, ritkán vannak illusztrálva; a kórus, a kar számára készültek elvétve, a főpapok, prépostok breviáriumai — egy SZATHMÁRY GYÖRGYÉ (Paris, B. N. 8879) — mindig gondosan kiállítva, dúsan illuminálva fognak kezünkbe kerülni.

A liturgikus kéziratok a breviáriummal az élükön, a chartulárium, obituárium és nekrológot is ide számítva, csak egy vidékre, csak egy családra, csak egy apátságra vonatkoztak, tehát bizonyos szempontból *unicum kéziratok*, amelyeknek nem az volt a céljuk, hogy nagy számban sokasodjanak. Az egyetem megjelenésével a középkori könyv új állomás elé ért. *Vade Bononiam Parisius* kiáltással útnak ereszti az apa a fiát, és az egyetemi városokat elözönli a klerikusok hada. Könyv kell, lehető leggyorsabban, a legjobb példányok. Az apátságokban dolgozó szerzetesek helyére, akik csak lelkük üdvösségének a biztosításán dolgoztak, az egyetemi központok másolókkal és tanulókkal tömött világa lép, ahol a kenyér, létfenntartás, gagner de l'argent szüksége mindennél hangosabban kopogott. Minden egyetemi központban hasonló típusú kéziratok alakultak ki, amelyek az exemplar, a pecia, és a palaeográfiai eltérés alapján könnyen felismerhetők. *Az egyetemi kéziratok*, vagy eredetiek: *exemplarok*, hivatalosan átnézett, és kikorrigált példányok, vagy pedig ezekről készült másolatok. JEAN DESTREZ: *La pecia* i. m.; CHARLES SAMARAN: *Bibl. de l'Ecole des Chartes*, Paris, 1936. 167—171. Exemplar csak *egy* volt minden egyetem számára, értve azt, hogy minden egyetemi kéziratnak *egy* hiteles példánya kerülhetett forgalomba. Az exemplar általában egy másoló műve, darabokból, a *peciák*ból állott és a gyakori használat, kölcsönzés erősen megviselte. Fölismerésénél ez lehet irányadó.

A könyv égető szükséglete változásokat hozott létre a palaeográfia terén is, minden vidéken más és más szokást hagyva hátra. Általában egyszerűsödik a díszítés, eltűnik a sárga és a zöld szín, 1250-től nagyjában a kék és piros uralkodik. Megjelennek

az őrszavak, *reclamantes*, eltűnik a füzetjelző *signatura*, 1260 után csak kivételesen találunk ilyen számokat, illetőleg betűket, amelyekkel a füzetek egymásutánját jelölték.

Az egyetemi kódexekkel szemben első kérdésünk, vajjon *melyik fakultás számára készítették?* Theológiai, jogi, orvosi kar, avagy az artisták részére másolták. Szemünkre bízzuk magunkat, és megnézzük az első fóliót, a *lettrine de pinceau*-t. A kezdőbetű belsejében rendesen egy áruló miniatürt találunk, amely a szerzőt ábrázolja, szokás szerint hivatalos tanító elfoglaltsága közepett. Ha *theológiai munkáról* van szó, a magisztert látjuk katedrán, magyarázva a köréje telepedő és földön ülő tanítványok előtt. Ha Szt. Tamás vagy más Prédikátorok rendjebeli mester írta a kéziratot, a miniatür alakja a dominikánusok fekete kápás fehér ruhájába fog bemutatkozni. RICHARDUS DE MEDIAVILLA *Sententiái* fekszenek előttünk, a miniatür franciskánust fog ábrázolni. *Jogi kézirat:* Pl. Gratianus, Decretum, cum glossa Barthalomei Brixiensis, látjuk, amint a glosszátor Avignonban átnyujtja munkáját a pápának. Balra két klerikus van, jobbra három lovag, annak illusztrálására, hogy a jogra mindkét osztálynak nagy szüksége van, középen dominikánus ruhában Bartholomeus mester. *Orvosi kézirat:* Mondjuk Hippokrates, De victus ratione in acutis . . . ott áll az orvos és vizsgálja lombikkal kezében a beteget. Szerző identifikációjára felvilágosítást adhat: E. WICKERSHEIMER: *Dictionnaire biographique des médecins en France au moyen-âge.* Paris, 1936. *Jogi kéziratoknál.* E. SECKEL: *Beiträge zur Geschichte beider Rechte im M. A. 1898.* A *theológiai kéziratok* labirintusában eligazít M. GRABMANN: *Die Geschichte der Katolischen Theologie seit dem Ausgang der Väterzeit*, Freiburg im Breisgau 1933. *U. a.: Mittelalterliches Geistesleben.* Abhandlung zur Geschichte der Scholastik und Mystik. München, 1926—36.

A személyazonosság, identifikáció megállapítása után az *eredet, proveniencia és lokalizáció* problémája következik. E részben a francia, angol, olasz, spanyol és német sajátságot felmutató kéziratokról kellene szólni. Ezekre, mint egy anyajegy, mint áruló race ül az egyetemi központokban keletkezett kéziratok jellemző vonása. Az ifjú szív lelkesedésében másolt theológiai, jogi, orvosi kéziratok palaeográfiai sajátsága a másoló egyéb fajtájú munkáján később is kiütközik. Mihelyt megállapítottuk, VATASSO, LITTLE,

GRABMANN stb. segítségével, hogy egyetemi tanítás anyagát képező kódex-szel van dolgunk, azt kell tudnunk, hol használták ezt a könyvet, tulajdonosa melyik messze vidék tudományos tűzhelyén melengedett.

Olaszországban általában az írás tiszta és gondos. Az oncialis *A* még a XV. században is előfordul. Az oncialis *E* egyeduralkodó a XIII-ban. A minuszkulákban nem találjuk a hegyességet, Bolognában stilizálják a betűket, és az elegancia legnagyobb fokára emelik. A francia egyenes verticalis szárú *d* az olaszban dőlt lesz. A rövidítés, például a *q* esetében, a száron történik a *qui* jelölésére, míg a francia kéziratok az *i*-t inkább föléje írják. Az *et* rövidítését jelző, ketteshez hasonló sigla nincs áthúzva, míg a franciában igen. A rövidítési jelek alig észrevehetők a szavak felett. Gyakori a sorvéget kitöltő ferde vonalak alkalmazása. A nagybetűk zártsága *C*, *F*, *M*, alig mutatkozik a középkor vége felé, amikor ez a tünet már majdnem minden más kéziratban bekövetkezett. A díszítésben a levéldísz ismétlődik, az iniciálbetűket párhuzamos függőleges vonalak kísérik, még pedig P. DESTREZ megállapításai alapján, (aki az alábbi jellemző sajátságokat idézett munkájának második fejezetében: *La Pecia, introduction à l'étude paléographique des manuscrits universitaires du XIIIe et du XIVe s.* írja le) legjobb ismertetőül belül öt, kívül három függőleges, a betűt kísérő és ehhez simuló filigránt találunk. A bolognai kéziratok filigránjai rendszerint lilaszínűek. Ha már színekről van szó, a *lettere de penello*-k rózsaszínűek, vagy szürkések, a kézirat díszítése az olasz miniatürök sajátsága szerint történt: P. D'ANCONA: *La miniature italienne du Xe au XVIe siècle. Paris—Bruxelles, 1925.* Az egyetemi kéziratok illuminátorai színek nagy variációjában dúskálnak. Világossárga, kék, rózsaszínű, ocre stb. A bolognai betű hosszú és elnyujtott. Alkotóelemei párhuzamosak. A füzetek tíz fóliósak, bár az olasz kéziratokban sexternio sem ritka. A reclamantes, az őrszavak a füzet utolsó lapjának alján, *középen* vannak. A kéziratok nagyformátumúak, 44×48 centiméteresek, a glosszás civil- és kánonjogi könyvek terjedelme kívánta így. A használt pergamen hártyafinomságú. Igen gyakran a verso írása előtűnik a rectón. Sok magyar diák járt Bolognában, Páduában, és mint MAROCSAI BALÁZS zágrábi kanonok, számos jogi munkát le is másoltak. Az ilyen eredetű kéziratok loka-

lizációjára vonatkozólag fontos az egyetemi milieu palaeográfiai sajátságának ismerete.

Vade Bononiam Parisius, csapj fel Bolognának, Párizsi. Ez utóbbi egyetem hazai jelentőségét HAJNAL I. *Írástörténet az írásbeliség felújulása korából. 1921,* tanulmánya után felesleges aláhúzni. Nemcsak tanítványok, magyar tanulók járták a Montaigne Sainte Geneviève-re felkúszó szűk utcákat, hanem magyar mesterek is tanítottak, prelegáltak ott. A *párizsi kéziratok* betűi, és itt felhasználom CH. SAMARAN volt tanárom még meg nem jelent *codicographiai* előadásait és jegyzeteit is, mindenütt megtörnek. Fejük kissé balra hajlik, lábuk jobbra nyúl ki. Első pillanatra szembetűnik az ellentét a betűk vastagsága és az összekötő vonalak leheletnyi finomsága között. A nagybetűk hajlamosak a zártság és laposodás felé. Filigránok kísérik őket, még pedig 1270—1320. között vízkék színben, 1320-tól ezek feketévé válnak. A lettrine de pinceau-k kármin vagy azúrkék színben váltakoznak, ennek az árnyalatnak a titkát a párizsi műhelyek sohasem árulták el. A füzetek tizenkét fólióból állanak. Míg az olasz kéziratokban a quinternio gyakori, a párizsi egyetemi kéziratok ez a sajátsága, a quaternió-nak a sexternió felé való eltolódásának eredménye. Az őrszavak a lap aljára, jobbra kerülnek. Később ez a két-három szó geometriai környezetet kap. A nagybetűk és a lettre de pinceau-k alsó szárán, ha szarvast, vagy nyulat kergető agarat találunk, P. DESTREZ szerint biztosak lehetünk a párizsi eredetről. Mivel Párizsban sohasem hiányzott a szellemesség és humor, különösen a másolók bohém világában nem, gyakran az ijedt őzikét a szelindekkel nyájas enyelgésben lepjük. A nagyságban quarto, Jézus-alakot találjuk. 33×38 centiméter a *Beszédek és legendák,* míg a mai oktáv alak a vegyes tartalmú kódexek jellemzője. Az egyetemek keletkezésével kapcsolatban a könyvek formája mindig kisebb és kisebb lesz, egyedül a jogi kéziratok tartják meg a nagyobb méretet. A párizsi pergament a XII. században még vastag és erősen sárgás. Később hajlékonyabb lesz, de mindig megőrzi a recto és verso, a szőrtelenített és a hús felé eső oldal szembeszökő különbségét. Még egy megállapítása P. DESTREZ-nak: a bolognai kéziratok római számmal jelzik a peciákat, a párizsi szokás mindig arab számokat használ.

A Sorbonne-on a magyarok a középkorban a *Natio Angli-*

cana-ban, az angol nemzetség közösségében töltötték tanulóéveiket. A skótokkal ittak együtt *Apud Malleos*, a Kalapácshoz címzett tavernában, s a vidám percek komoly emlékeképen nem egy angol sajátságot feltüntető kódexet hoztak a virágos Pannóniába. Az angol kéziratok jellemzője a nagyfejű *a*. A betűk vége, angol flegmát cáfoló erővel szalad felfelé. A XIII. század második felében a nagy *M* még nem záródik. Az initiális betűket három függőleges vonal kíséri, amelyek horogban végződnek. E díszítő vonalak színe a betűnek mindig ellenkezője. Ha ez piros, a filigrán kék lesz. A füzetek úgy, mint Nápolyban, Oxfordban is a párizsi divatot követik: tizenkét fólióból állanak (Sexternio.) A forma hosszúkás és keskenyebb, mint a párizsi kéziratoké. A tintának sárgás nüansza van. E. THOMPSON: *The history of english handwritings. 1901. (Paleographical Society.)*

A német kéziratokat az École des Chartes idézett tanára, CH. SAMARAN így jellemezte: „particularités disgracieuses". Kellem nélküli sajátságok túltengése. A rövidítési jelek mindenütt megtörnek. A betűkön komplikációra való törekvést vehetünk észre. Az *I*-t kettéválasztják, egy kis díszítő kört iktatnak be. Az *M* lefutó középső szárát néha kereszttel tarkítják, komplikálják. Legjobb módszer felismerésükre a kicsinyke *o*, amelyet az *u* jelölésére használnak. F. STEFFENS, TRAUBE, BRETHOLZ, P. LEHMANN, W. MEYER általános érdekű paleográfiai munkáin kívül W. ARNDT—M. TANGL: *Schrifttafeln zur Erlernung der lateinischen Paleographie.* 3. Hefte. 1. 2[4], 1904—1906; 3, 1903; PETZET—O. GLAUNING: *Deutsche Schrifttafeln des IX bis XVI Jh.* Ausztriára KARABAČEK, Skandináviára KÅLUND: *Paleografisk atlas.* Copenhague 1903; Lengyelországra KRZYNOWSKI munkái adnak felvilágosítást.

Még *spanyol* kéziratok, egy saragossai livre d'heures is eljut hozzánk. A spanyol gótika az olasznak rokona. A gótikára annyira jellemző betűk összeolvasztása, például *d* és *e* ritka. A díszítésben igen nagy előszeretettel használják nem a kék, hanem a viola színt. GARCIA VILLADA: *Paleografia española.* Madrid 1923.

A kézirat vizsgálatának a végső célja a könyvtáros szempontjából a pontos leírás. Megállapítani a kézirat kilétét, *identifikáció*, ez lesz a *cím*, személyleírását megadni, ez lesz a kódex *anyaga*, meghatározni annak a ritmusnak szülőföldjét, amely a

kéziratot francia, olasz, spanyol, német öröm és szomorúság hangulatában létrehozta — *lokalizáció.*

Az identifikáció és lokalizáció kérdésének megoldása az a támasz, amellyel a könyvtáros, egy, még nem katalogizált kódexszel kezében hozzáforduló kutatót, munkájának megkezdéséhez segíti.

GÁBRIEL ASZTRIK.

A KÖNYVTÁR A VÁROSTÖRTÉNETI KUTATÁS SZOLGÁLATÁBAN.*

Kultúra és város egymásnak elválaszthatatlan tartozéka. Nehéz volna meghatározni, melyiknek van nagyobb szerepe a másik keletkezésében és kifejlődésében, de az nem vitatható, hogy a gazdasági, társadalmi tudományos és művészeti élet számára, bizonyos fejlődési fokon túl, a város egyaránt nélkülözhetetlen. Természetesen minden kultúra a saját képére, saját céljainak megfelelően alkotta meg városait és ezek a sajátságok oly élesek, hogy nemcsak a keresztény-román-germán kultúrközösségen belül különböznek a városok az antik városoktól, hanem a keresztény közösségeken belül is, a nemzeti kultúrák kialakulása a városok kialakulásán elhatározó nyomokat hagyott. A differenciálódás még azonos nemzeti kultúrán belül is folytatódik, hiszen a nemzeti kultúra jellegzetes vonásait a kultúrát hordozó nép lelki alkata határozza meg. Ez pedig egy nép keretén belül sem egységes, hanem különböző tényezők hatása alatt, helyi színezetet nyer. Elég talán, ha a nemzeti kultúra helyi színezetű hajtásainak legszembetűnőbb jelenségeire, a népművészet alkotásaira utalunk. Innen van, hogy a magyar Alföld városainak ma is egészen más a képe, mint a dunántúli városoknak. A magyar város tehát a magyar kultúra sajátos terméke és így nem utolsó jelentőségű ebben a kérdésben, hogy milyen tényezők hatottak közre a magyar városok kialakulásában. Míg külföldön a várostörténeti kutatás hosszú idő óta az érdeklődés középpontjában áll, nálunk a hely-, falu- és várostörténeti kutatás terén TAGÁNYI KÁROLY óta csak 1924-től kezd új alapvetés kibontakozni, főként a német monográfia-írás újabb metodikai eredményeinek felhasználásá-

* A m. könyvtárosok és levéltárosok országos kongresszusán, 1936. október 3-án tartott felolvasás.

val. Ennek a folyamatnak részleteivel, amely mai stádiumban főként a népiségkutatás felé mutat fel kitűnő eredményeket, előadásunk keretében nem foglalkozhatunk. De rá kell mutatnunk arra, hogy a hely- és várostörténeti kutatások módszeres elveinek kidolgozása és ennek alapján a helytörténetírás rendszeres megindulása a magyar tudomány szempontjából elsőrangú fontosságú.

A történelmi könyvtárak, levéltárak és múzeumok közös feladata a mult emlékeinek gyüjtése, rendszerezése és a tudományos kutatás, valamint a népmüvelés számára való feltárása. Ezek az intézmények ezáltal lesznek a kutatás, a tanítás és az emlékgondozás intézményeivé. Ezáltal teszik hozzáférhetővé, mélyítik ki a történeti forrásokat és a történeti anyagnak a gyüjteményekben való föltárása sokszor elhatározóan befolyásolja az adatok felhasználásának lehetőségét. Általában véve elképzelhető, hogy a történész-könyvtáros — hogy csak ennél az ágnál maradjunk — elméleti állásfoglalás nélkül is, tisztán saját hivatása gyakorlatában, munkája csúcsteljesítményét nyujtja a könyvek beszerzése, katalogizálása, osztályozása, speciális bibliográfiák és repertóriumok készítése által. A gyakorlat azt mutatja, hogy a könyvtárosi intuíciónak párosulnia kell a tudomány rendszertani ismereteivel. Különösen áll ez a történész-könyvtárosra, akinek a magyar történettudomány speciális helyzetének ismerete talán soha sem volt fontosabb, mint éppen ma.

Hogy a könyvtári gyüjtemények a mai tudományos kutatás szolgálatában állhassanak, elsősorban is szükséges a gyüjtemények rendszerezése és anyaguknak részletekben is hozzáférhetővététele. Ismeretes azonban, hogy könyvtári gyüjteményeink mai, nagyrészt elavult és hézagos technikai rendszerükkel nem képesek a tudományos kérdések problémaanyagának kellő felkészültséggel megfelelni. Könyvtári gyüjteményeink rendszereiben nem egy esetben nyom nélkül haladt át a tudomány évszázados fejlődése, mert nem akadt irányító, aki a tudomány fejlődésével párhuzamosan a gyüjtemények anyagát újrarendezni és a tudomány újabb problematikájához közelhozni képes lett volna. Azonban kétségtelen, hogy a tudományos kutatások területének nagy differenciálódása, másrészt az egymáshoz közelálló történeti disciplinák problémaköreinek érintkezése miatt sokszor technikailag lehetetlenné vált épp a legnagyobb közgyüjtemények számára, hogy a

részletkutatások óriási területét kellő felkészültséggel vegyék gondjaikba.

Régen a helytörténetkutatás metodikailag párhuzamosan haladt az általános hazai történettel, de a mai helytörténetírás eredményei arra a megállapításra vezettek, hogy a tudomány további fejlődéséhez új metodikai alapvetésre van szükség. Ezt azonban nem követte nyomon az a törekvés, hogy a részben teljesen kiaknázatlan analitikai történeti anyag feltárására intézményeink felkészüljenek. Már a sokat kifogásolt és joggal tudománytalannak minősített várostörténeti monográfiák nemcsak azért szorulnak újabb feldolgozásra, mert vagy annalisztikusak, vagy csupán az általános történetírás vázolásában merülnek ki, hanem utolsó sorban azért is, mert a helyi analitikus történeti anyag hiányában nem adhattak mást, mint hogy gyér és ötletszerűen rendelkezésükre álló helytörténeti adataikat a hazai történet korszakaihoz alkalmazták, vagy onnan vezették le. Az újabb idők közgyüjteménypolitikája a várostörténeti gyüjtemények helyzetének megjavítását is célul tűzte ki és gondoskodása az összes gyüjteménytípusokra kiterjedt. A várostörténeti kutatások széles területén az egyes gyüjteménytípusok munkaterületének pontos meghatározására és működésük biztosítására is szükség van. Eddig kevés figyelemre méltatott gyüjteménytípus a várostörténeti könyvtár.

Míg a helytörténeti kutatások területének kiszélesedése nagyban járult hozzá vidéki levéltári és múzeumi gyüjteményeink helyzetének javításához, ugyanezt a könyvtári közgyüjteményekről nem mondhatjuk el. Vidéki közkönyvtáraink jórészt csak az általános művelődés szolgálatában állnak és a helyi történeti irodalom anyagának összegyüjtésére, vagy pláne feldolgozására különösebb gondot nem fordítanak. Pedig a városkutatás ma már nem nélkülözheti a helyi történeti anyagot magábafoglaló, azt rendszerező könyvtári közgyüjtemények közreműködését. Néhány kivételtől eltekintve, amelyek azonban levéltári vagy múzeumi gyüjteményekkel vannak kapcsolatban, hazánkban egyetlen olyan könyvtári gyüjtemény van, amely részletesen kidolgozott és metodikailag is bevált szervezetével a helyi kutatás szolgálatában áll: Budapest székesfőváros könyvtárának úgynevezett Budapesti Gyüjteménye. A gyüjte-

mény megalapítása egybeesik a könyvtár létesülésével, hiszen a Fővárosi Könyvtár már kezdettől fogva legfontosabb céljául tűzte ki, hogy a helyi művelődés multjának és jelenének tüzetes megismerésére külön könyvtári gyüjteményt állítson fel. Mint egyedülálló hazai intézmény, a külföldi példák szem előtt tartásával, elsősorban feladatkörét állapította meg, majd gyüjtési anyagát körvonalazta, rendszerét és technikai funkcióját építette ki, főként a gyakorlati szükségletek alapján. Régebben a gyüjtemény munkaköre kimerült a keretébe tartozó műveknek az általános könyvtári szabályok szerinti bedolgozásában. Ma már azonban külön megszabott gyüjtési körén kívül speciális munkaterületük is van, amelyen a történetírás feladatkörébe tartozó problémákat saját eszközével megoldani, vagy legalább megközelíteni igyekszik. Az utolsó tizenöt esztendő tapasztalatai alapján most már úgy beszélhetünk erről, a várostörténet szolgálatában álló könyvtári gyüjteményről, mint amely a vidéki várostörténeti könyvtári gyüjtemények felállítására is például szolgálhat. A Fővárosi Könyvtár Budapesti Gyüjteményének példáját tartjuk szem előtt, amikor a helytörténeti kutatások számára szükséges helyi várostörténeti gyüjtemények felállításának és megszervezésének szükségességét hangoztatjuk.

Elsősorban is a gyüjtési kör megvilágítására van szükség.

A várostörténeti könyvtár gyüjtési körébe tartozik a városra vonatkozó irodalom minden részlete, az ősnyomtatványok korától a mai napig. Ennek a gyüjtési körnek tartalmát nemcsak a címben, vagy a kiadás helyében megadott történeti vonatkozások határozzák meg. A művek tartalmában előforduló lényegesebb helyi vonatkozású adatok alapján minden mű a várostörténeti gyüjteménybe kerül, tekintet nélkül arra, hogy a mű tartalmának nagyobb részében nem érinti a várostörténetet. A helyi vonatkozású irodalomnak a lehetőség szerint való teljes összegyüjtése lebegvén szem előtt, a várostörténeti gyüjteménynek fel kell kutatnia mindazokat a műveket, amelyek a helytörténet számára értéket jelentenek. Ezért a gyüjtemény deziderátum jegyzékeket készít, figyelemmel kíséri a hazai és külföldi antikvár katalógusjegyzékeket, megvizsgálja a Hungarikumokat és a Régi Magyar Könyvtár anyagát is, és ily módon összegyüjti azokat a nyomtat-

ványokat, amelyek a város történetével foglalkoznak. A hazai bibliográfiákban nem ismert várostörténeti vonatkozású munkákat különösen is részletes feldolgozás tárgyává teszi és alkalomadtán ezeknek könyvészeti és tartalmi ismertetéséről is gondoskodik. A könyvnyomtatás kezdetének első századában, tartalmukra való tekintet nélkül is a gyüjtemény keretébe sorozza mindazokat a munkákat is, amelyek a várossal és helytörténettel csak a tipográfia vagy az impresszum szempontjából vannak összefüggésben. (Például a budai impresszumos nyomtatványok.) Különösen nagy súlyt helyez a helyi nyomdászat termékeinek összegyüjtésére, amelyből a város kulturális életére, szellemi és gazdasági fejlődésének irányaira is sok következtetés vonható le.

Tartalmi szempontból a különböző korokból származó nyomtatványok elbírálása természetesen külön-külön szempontok szerint történik. Míg az ősnyomtatványokban és a XVI. század első felében megjelent munkák elbírálásánál már a városnév említése is elegendő arra, hogy a mű a várostörténeti gyüjteménybe kerüljön, a későbbi századokban ez a szempont sokkal tágabbkörű lesz és a legújabb irodalomból már csak a jelentős várostörténeti vonatkozású tartalommal megjelent művek kerülnek a várostörténeti gyüjteménybe. Tudvalevő, hogy a várostörténeti monográfiák a XVIII. század közepéig a helynek az általános történettel kapcsolatos kisebb-nagyobb eseményein kívül magára a helytörténetre leginkább csak egyes adatokat tartalmaznak. A szélesebbkörű történeti és geográfiai munkák pedig az egyes helyek történetének vázlatát sokszor évtizedeken át ismétlődő egyformasággal foglalják össze. Különösen azoknak az időszakoknak irodalma igényel a várostörténet szempontjából is különös figyelmet, amelyekben a hely a hazai történelemben, vagy szélesebbkörű események idején szerepet játszott. Nagyon fontos, hogy a könyvtáros a mű írója történeti felfogásának ismeretével bírálja el a felmerülő helytörténeti adatokat és tudja, hogy egy-egy adat, vagy akár csak jelző sokszor annak a közvéleménynek kifejezése, amely az író környezetében alakult ki. A sokszor semmitmondónak látszó adatok, vagy speciális jelzők az író felfogásának és kultúrkörének ismeretében valóságértéket nyernek. Az egymással megegyező adatoknak kronológikus összeállítása a források megismerésére vezet, amely sokszor magyarázatul

szolgál arra nézve, hogy egy helyre vonatkozólag miért csak bizonyos adatok váltak az irodalomban általánossá.

A monografikus irodalom mellett nagy jelentőségük van a városi gyüjtemény keretében az úgynevezett kis-, vagy apró-nyomtatványoknak. Ezekben a meglehetősen elhanyagoltan kezelt nyomtatványokban jelentős irodalom-, társadalom-, köz- és politikai történeti anyag rejlik és nagy számuknál fogva is értékes anyagot reprezentálnak a várostörténeti kutatás terén. Még inkább elhanyagoltnak mondható a sokszor jelentéktelennek látszó, úgynevezett használati nyomtatványok anyaga. Ilyenek a fejléccel ellátott számlanyomtatványok, amelyeken nemcsak a cég neve, hanem épületének és a környező városrészeknek képe is látható. Idetartoznak a különböző társadalmi események alkalmával kibocsátott, sokszor díszes keretbe foglalt nyomtatványok, amelyek a kor ízlésére és sokszorosító ipara felkészültségére vetnek fényt. Ennek az anyagnak felkutatása ma már nehéz feladat. De régi könyvhagyatékok halmazaiból és a könyvkereskedelem figyelmének fölhívása után is nem egyszer sikerül mennyiségre és minőségre nézve egyaránt jelentős anyagot összegyüjteni, mint ezt éppen a Budapesti Gyüjtemény keretében tapasztaltuk. Ilynemű nyomtatványok különben a levéltári iratok mellékleteiben is nem egyszer találhatók, amelyeknek megszerzésére a levéltári anyag selejtezése alkalmával kerülhet sor.

A várostörténeti nyomtatványanyagnak igen értékes része a színházi és zenei nyomtatványok anyaga. A városokban működő színházak és zenei egyesületek színlapjainak vagy programmjainak gyüjteményén, a színlapokon, színházi zsebkönyveken, zenei programmokon kívül ebbe a gyüjtési körbe tartoznak az egy-kétlapos koszorú-versecskék, a város képével díszített zenei kiadványok, a színházi és zenei naptárak, amelyek írott forrás hiányában sokszor egyedüli forrásul szolgálnak a művelődés e fontos ágainak a megismerésére.

Ugyancsak ez a helyzet a helyi vonatkozású kalendáriumok és almanachok terén is. A naptár- és almanachirodalomban szólaltak meg először a legnagyobb írók és költők is és belőlük nyerhetünk a lakosság szellemi igényének irányairól is tájékozódást, nem is szólva arról, hogy ez az irodalom a lakosság életigényeire, szociális és gazdasági helyzetére, világnézetére és erköl-

cseire vonatkozólag is számos adatot őrzött meg. A helyi művelődés megismerésénél nagy fontossága van a kereskedelmi egyesületek, társaskörök kiadványainak is, amelyekről esetleg máshonnan nem lenne tudomásunk. Különösen fontosak a hetvenes évektől ezrével alakult kereskedelmi, ipari vállalatok és szociális egyesületek nyomtatványai,amelyekből a helytörténet szintén értékes anyagot meríthet, hiszen élénken tükröztetik vissza a gazdasági és társadalmi liberalizmus kibontakozó összetevőit.

A grafikai alkotások megőrzésére általában múzeumok hivatottak. A tapasztalat azonban azt mutatja, hogy a könyvtári gyüjtemények sem nélkülözhetik a sokszorosító művészet helyi vonatkozású, sokszor a nyomtatott anyag illusztrálására szolgáló alkotásait, amelyeknek leginkább topográfiai vonatkozásokban van nagy jelentősége. Hasonló céloknál fogva kívánatos a helyi vonatkozású fényképeknek összegyüjtése is. Az illusztrációs anyag összegyüjtése azonban csak úgy lesz teljes, ha várostörténeti gyüjteményünkben összegyüjtjük a régi folyóiratok és monográfiák hatalmas várostörténeti vonatkozású képanyagát is. Az ikonográfiai anyagnak katalogizálása és tárgyszerinti csoportosítása a várostörténeti kutatás számára még sok új szempontot szolgáltathat.

Nagyon fontos a helyi vonatkozású térképanyag összegyüjtése is. Ennek körébe kell sorolnunk azokat a többé-kevésbbé pontos helyszínrajzokat is, amelyeket különböző várostromok alkalmával hadimérnökök és rézmetszők készítettek. Ezek a térképek nagy segítséget nyujtanak a topográfiai kutatók részére és nem egyszer útmutatásul szolgálnak a régi dűlőnevek meghatározására is.

A helytörténeti könyvtári gyüjtemény nagy szolgálatot tehet a várostörténeti kutatásnak, a napisajtó, a hírlap- és folyóiratirodalom termékeinek összegyüjtésével is. Az időszaki sajtó kaleidoszkopszerűen mutatja be a helyben lejátszódó fontosabb és apró-cseprő eseményeket. Noha a XVIII. századi sajtó még általában az európai szempontból jelentős események közlését tartotta legfontosabb céljának, a század végétől a lokális jellegű események is mind tágabb teret nyernek a sajtóban. A várostörténeti gyüjteményben természetesen elsősorban a helyi sajtó termékeit gyüjtjük össze. De az országos jelentőségű napi-

lapok gyüjtése is indokolt, különösen azoknak, amelyekben a helyre vonatkozó történeti adatok is találhatók. A várostörténeti könyvtár a közkönyvtár anyagából azokat a sajtótermékeket vegye át, amelyeknek feldolgozása és múzeális jellegű megőrzése a várostörténet szempontjából is kívánatos.

Az általánosan elfogadott gyüjtési rendszer szerint a hatósági jellegű iratok és a misszilisek is levéltári megőrzésre és feldolgozásra vannak utalva. Azonban a könyvtári gyüjtés keretébe tartozik az összefüggő, önálló jellegű történelmi vagy irodalmi vonatkozású kéziratok gyüjtése. Ide sorozzuk a kéziratban maradt memoárokat és a helytörténet számára annyira fontos annalisztikus följegyzéseket, továbbá a magánkézből származó, sokszor csak egy-egy eseményhez fűződő kéziratos maradványokat is.

A gyüjtött könyvtáranyag megszerzésével és katalógusokba való állításával még korántsem merült ki az a feladat, amellyel a várostörténeti gyüjtemény a helykutatások számára segédkezet nyujthat. A várostörténet kutatására irányuló irodalom nagy része ugyanis szélesebbkörű monográfiákban, kisnyomtatványokban, folyóiratokban stb. lévén, csak hosszabb technikai és rendszerező munka árán tárható föl. Azzal, hogy a nyomtatványok tartalmi jelentőségét a várostörténet szempontjából a katalógusokban röviden jeleztük, még nem neveztük meg, melyek azok az adatok, amelyek egy műből a várostörténet számára felhasználhatók. A tárgykör jelzése önmagában még nem elégséges, hiszen egy-egy szöveg nemcsak általános tárgyánál fogva, hanem a benne levő, sokszor jelentéktelennek látszó adatok szempontjából is külön kutatás tárgya lehet. A helytörténeti különgyüjtemények fontos feladata, a kutatás számára módszeres lehetőségeket adni azáltal, hogy a különböző nyomtatványokban szétszórt adatokat a repertóriumok készítése által bizonyos egységekbe foglalja. Ez a munka több generáció számára nyujt bőséges munkaalkalmat, nem is szólva arról, hogy még a kimondottan várostörténeti tárgyú munkák is rászorulnak a bennük levő részletkérdések szempontjából a részletes repertoriális kiutalásra. Ebbe a körbe tartozik a folyóirat- és hírlapirodalom többezer kötetre menő anyagának a várostörténet szempontjából való értékesítése is, a bennük levő történeti anyag ki-

cédulázása és rendszerezése által. Tekintettel arra, hogy irodalmunk bibliográfiákban és repertóriumokban nagyon szegény, e téren a történész-könyvtáros igen jelentős hézagpótló munkát végezhet. A feldolgozásra váró óriási időszaki irodalmi anyaggal kapcsolatos munkálatok sorrendjét, a várostörténeti könyvtár a rendelkezésére álló anyag értékének rendjében állapítsa meg. Elsősorban azokkal a sajtótermékekkel foglalkozzék, amelyek számára legjelentősebbek. A munka technikailag legeredményesebben címszavak alkotásával végezhető. Minél részletezőbb a repertórium címszókészlete, annál tökéletesebb a könyvtáros munkája.

A várostörténeti gyüjtemény munkálatainak eredményeit csak akkor tudja széles körben hozzáférhetővé tenni, ha speciális történeti bibliográfiának és repertóriumainak kiadásáról is gondoskodik. A speciális történeti bibliográfiák hiányait mindnyájan érezzük, és így a magyar történettudomány számára szinte életszükséglet a történész-bibliografus gárda nevelése. A szakképzett történész-könyvtáros meglátja azután a bibliográfiai anyag hiányait is. Ezeket a levéltári és múzeális gyüjtemények anyagának felhasználásával pótolja. A rokon kutatásterületek felhasználásának első feltétele azonban a bibliográfiai tájékozottság. Ezek alapján a történész-könyvtáros típusa nem csupán a bibliográfiákon fölépülő tudáson alapszik, hanem egy oly történész típusán, aki saját ismeretanyagának metodikai alapvetését az egész kutatás területére tudja alkalmazni.

A bibliografikus történész munkája, mint látjuk, elsősorban az analitikus történetírói munka jegyében alakul ki. Hogy erre még mily szükség van, mi sem mutatja jobban, mint az a helyzet, hogy a várostörténeti kutatás még egész történelmi területek forrásanyagát sem ismeri. Ez az analitikus munka lesz azután az alapja a könyvtáros szintétikus munkájának, amelyet már a könyvtári munka: a bibliográfiák, repertóriumok csoportosítása alkalmával szem előtt tart. A bibliográfiákon alapuló szintézis főbb szempontjait nagy általánosságban a következőkben foglalhatjuk össze. A szerkezeti kép megragadása mindjárt döntő tényező, hiszen a helytörténeti képnek egyéni jellegét ez adja meg elhatározóan. A városi társadalom egységeinek és egymáshoz való

kapcsolódásainak vizsgálata, a társadalmi egységek rétegeződése és egymáshoz való erőviszonyainak megvilágítása, a társadalmi fejlődés ténye és a tények hatásai a várostörténeti gyüjteménynek anyagának csoportosításával is kimutatható. Ugyancsak a szerkezeti képhez tartozik a közigazgatási keretek kialakulása, a foglalkozások, a társadalmi és népi, nemkülönben a községi hitfelekezeti megoszlások problémája is. E kép teljességéhez tartozik a város társadalmi osztályainak az érintkezésben és szokásokban elfoglalt álláspontja, valamint a különféle egyesülések: politikai, gazdasági, egyházi és kulturális csoportok és érdekképviseletek megoszlása. E kép akkor lesz valóságjellegű, ha azokban a szerkezetelemek egymással való belső okozati kapcsolatai, a szociális és ethnikai összefüggések vonásait tünteti föl.

Míg a szerkezeti kép megmutatta a város különböző kulturális és gazdasági erőinek mennyiségi és minőségi erőviszonyait, addig a funkcionárus kép ezeknek az erőviszonyoknak a városi életben való működését van hivatva ábrázolni. Ebben kapnak helyet azok az irányító elvek és eszmék, amelyek a különböző rétegeket egymással összekötik, vagy szétválasztják. Ez a funkcionális rész hivatott a népi kultúra munkaértékének vizsgálatára, azoknak szociológiai és ethnikai értelmezésére. Az életműködésnek vizsgálata hasonló tanulságokkal szolgál, ha a bibliográfus gyüjtési körébe a családi élet, az erkölcsi viszonyok, a vallásos igények és szerkezetek dinamikája, továbbá a gazdasági és termelési formák kérdéseit is szem előtt tartja. A városi élet változó tartalmú jelenségcsoportokban megnyilvánuló mozzanatai így kapnak a bibliográfiai gyüjtésekben is életszerű és valóságértékű kifejezést.

KELÉNYI B. OTTÓ.

HIRLAPVÁLTOZATOK.

Uralkodók, államférfiak, gazdag emberek súlyos betegsége alkalmával szokásban van, hogy a beteg, esetleg közeli hozzátartozói számára külön újságot nyomtatnak, melyben az ő egészségi állapotukat kedvezően tüntetik fel. Ez nem kerül olyan sokba, hogy akár szerényebb vagyonú ember is ne rendelhetne magának egy-egy olyan külön lapszámot, amelyben rá nézve előnyös hírek jelennek meg. Tudok olyan esetet is, amikor lapszerkesztők tréfálták meg egymást olyan külön lapszám előállításával, amelynek valamelyik híre kompromittálta a kollégát. Aki ismeri a lap szedésének, nyomásának titkát, tudja, hogy az illető hír szedésének és egy oldal újraöntésének a költségéről van csak szó, ami néhány pengőből kitelik. Képviselőválasztások alkalmával egyik-másik újság egy és ugyanazon lapszámból több variánst is készít, aszerint, hogy hány képviselőjelöltet kíván a választókerületekben támogatni, illetőleg hánytól kapott erre megrendelést. Ilyenkor egy vagy két oldalt „m ú t á l n a k", azaz egy-két oldalt kihagynak a napianyagból s helyette olyan oldalakat tesznek be, amelyek a képviselőjelöltek érdemeit méltató cikkeket tartalmaznak. Ilyenkor tehát egy-egy számból több variáns is készül.

De nemcsak ilyen alkalmakból készülnek variánsok. Megtörténik, hogy boulevard-lapoknál az utcára került számokat az ügyészség elkoboztatja, mire a szerkesztő a veszedelmes közlemény szedését kidobatja s a lap ezen a helyen üresen jelenik meg, vagy másik közleményt hoz helyette. Az is megtörténik, hogy a már az utcán árusított kész lapban valami hibát fedeznek föl, megállítják a rotációs gépet, kijavítják a hibát, vagy kicserélik a veszedelmes, téves közleményt, újra öntetik az oldalt s a rikkancs már a variánssal jelenik meg újra az utcán. Néha olyankor érkezik valami „szenzáció", amikor a gép már „s z a l a d" s a rikkancs az utcán van a lappal. Ilyenkor is megállítják a gépet, valami jelentéktelenebb közleményt kidobnak a lapból s a „s z e n z á c i ó t" teszik be helyette. De vannak lapok, amelyek esti és reggeli kiadásokat hoznak, anélkül, hogy ezt feltűntetnék.

Lezárják és kinyomtatják az újságot este, hogy az éjszakai vonatokkal elküldjék s a kora reggeli órákban már Sátoraljaújhely, Szeged, Szombathely utcáin legyenek, de ha lapzártáig, éjfél után két óráig történik valami nagy esemény, a kész szedés egy részét félredobják és az új „szenzáció" belekerül a fővárosban árusított példányokba.

Egyes könyvtárak szempontjából a hírlap éppen olyan fontos nyomtatvány, mint a könyv és például a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtárának Hírlaptára éppúgy törekszik minden magyar nyelvű (és magyar vonatkozású) hírlap, valamint változatai megszerzésére, mint a nyomtatványtár a magyar könyvek, a zeneműtár a magyar zeneművek teljes összegyüjtésére. Sajnos, e téren talán pótolhatatlan mulasztások történtek a multban, sőt történhetnek a jelenben is. Ezek a „mutált" lapok, „lapvariánsok" a legnagyobb csöndben jelennek meg, mert különösen képviselőválasztások alkalmával fönn kell tartani azt a látszatot, hogy a képviselőjelölt érdemeit és kiválóságát méltató egy-két oldalas cikket nemcsak a választókerületben, hanem az egész országban olvassák. A könyvtár tisztviselőinek e „variánsok" megjelenéséről nincs és nem is lehet tudomásuk s ha a nyomda nem küldi be az összes változatokat, vagy ha beküldi is, de nem hívja föl rájuk a figyelmet, e lapszámok a könyvtár szempontjából — talán örökre elvesztek.

E sorok írója a hírlapvariánsok készülését tapasztalatból ismeri, viszont azt, hogy a variánsok a könyvtárakban nincsenek nyilvántartva, szintén tapasztalatból tudja. Ezért a több példányban beérkező újságszámokat összehasonlíttatja s csak amennyiben teljesen azonosak, kerülhetnek a másod-harmad-példányok a duplumtárba, vagy a fölöspéldány-raktárba.

Minthogy nemzeti érdek minden magyarnyelvű könyvnek, újságnak, aprónyomtatványnak későbbi idők számára való múzeális megőrzése, célszerű volna, ha a nyomdák „variáns", vagy „változat", vagy „mutált példány" bélyegzővel küldenék be a könyvtárakba a köteles példányok közt a változott kiadású lapszámokat. Ilymódon biztosítva volnának a lapok, hogy változataik nem kerülnek a fölöspéldányok közé. A hírlap későbbi korok számára forrásanyag és kívánatos, hogy a forrásanyag mennél teljesebb formában maradjon fönn.

A Széchényi-Könyvtár Hírlaptára újabban különös figyelmet szentel a hírlapváltozatok kérdésének s megfigyelésének eredményeit folytatólagosan közzé fogja tenni. Az első e tárgykörbe tartozó hírlaptörténeti tanulmányt DEZSÉNYI BÉLA tollából alább közüljük.

TRÓCSÁNYI ZOLTÁN.

I.

Külföldi származású szórakoztató mellékletek magyarországi német hírlapokban.

A kiegyezés évével új fejezet kezdődik a magyar sajtó történetében. A magyar újságírás gyors fejlődésével párhuzamosan a hazai német sajtó is erőteljes fellendülést mutat; főleg a vidéki német hetilapok szaporodtak: 1870-ben 108, 1896-ban már 204 volt a számuk.[1] Viszont irodalmi folyóiratok még nem voltak s így az irodalmi rész a politikai napi- vagy hetilapokhoz csatlakozott. Minden újságnak volt szórakoztató része.[2]

Ezek a szórakoztató újságmellékletek legnagyobbrészt nem az újság szerkesztőitől és munkatársaitól származtak. A mai képes hetilapokat pótolták, helyi vonatkozásuk nem igen volt s így szinte önmagától adódott a gondolat, hogy azokat egy központban készítsék el s onnan juttassák el az előfizető újságokhoz, majd ezek mindegyike saját olvasóihoz. Az önállóan szerkesztett irodalmi rovat gondja és költsége így nem terhelte a lapkiadót s a közönség is jobb és főleg kiadósabb irodalmi részhez jutott, mint amilyet a helyi szerkesztőség legjobb erőinek felvonultatásával előállíthatott volna. Amellett ettől a szórakoztató hetilaptól aktualitást úgysem várt a közönség, vagy a mainál jóval kisebb mértékben.

Németországban az így támadt szükséglet kielégítésére több vállalkozás is keletkezett s a német vidéki lapokat látta el irodalmi mellékletekkel:[3] a különböző című hetilapok tartalma, ha azokat ugyanaz a kiadó készítette, természetesen *az utolsó szóig* megegyezett egymással s csak a címet nyomtatták rá utólag az egyes előfizető újságok kívánsága szerint.[4] Ha azután más-más

[1] RÉZ, HEINRICH: Deutsche Zeitungen und Zeitschriften in Ungarn von Beginn bis 1918. München, 1935. 39. l.

[2] U. o.

[3] A század végén Berlinben már tíznél több nyomda foglalkozott szórakoztató lapmellékletek készítésével. L. DAHMS, GUSTAV: Das literarische Berlin. Berlin, 1895. 109. l.

[4] A vidéki német újságok melléklete ma is nagyrészben ilyen „Kopfdruck". V. ö. D'ESTER, KARL: Zeitungswesen, Breslau, 1928. 113. l.

városban megszokott helyi lapjához mellékelve kézhez kapta azokat az olvasó, nem sejtette, hogy a melléklet nem kizárólag az ő lapja részére készült.

Hazánkban az 1870-es évektől kezdve terjedtek el ezek a Németországból szállított „*Sonntagsblatt*"-ok, „*Familienblatt*"-ok, „*Unterhaltungsblatt*"-ok. Még akkor is a német kiadóhoz fordulnak a lapok, ha kezdetben önállóan szerkesztették mellékletüket.[1] Legtöbbjük mint a főlap „saját" kiadása szerepel; az alcímben a lapfejen a főlap címét viselik és általában az impresszumban is a helyi szerkesztőség, kiadó és nyomda látható. Csak némely esetben találjuk meg az utolsó lap alján a valódi szerkesztőt és kiadót. Gyakran a lapfejen a helyi szerkesztő (tehát a főlap szerkesztője), az impresszumban viszont a németországi szerkesztő és kiadó van megadva. Természetesen, mint az a fent már elmondottakból következik, ha több lap ugyanattól a kiadótól rendeli heti mellékletét, akkor a hetilapok egymás között megegyeznek a szedéstükör legapróbb részletéig s csak az utólag rányomott cím mutat eltérést. Így a Magyarországon terjesztett mintegy 40 szórakoztató melléklet mindössze tíz típusra megy vissza, tehát voltaképen csak tíz különböző lapot jelent.

Az alábbi áttekintésben német szórakoztató mellékleteinket az azokat előállító nyomdák szerint csoportosítottuk. A cím ugyanis, mint az már a eddigiekből nyilvánvaló, egy-egy kiadáson belül is sokféle lehet, viszont ugyanaz a cím más-más kiadásnál is előfordulhat. A leggyakrabban előforduló címek: „*Illustriertes Familienblatt*", „*Illustriertes Sonntagsblatt*", „*Illustriertes Unterhaltungsblatt*". Valamennyi Németországból vagy Ausztriából került hozzánk, Stuttgart mellett Berlin, Hamburg és Bécs szerepel, mint a nyomtatás helye.[2] — A német melléklapok címeik szerint, kettő kivételével, RÉZ HENRIK hírlapkönyvészetében megtalálhatók. Itt csak azonosságukat, illetve a tíz különféle kiadáson belüli egyezést kívánjuk kimutatni. Így azok csoportosítása e típusok szerint jobban mutatja a valóságos helyzetet, mint

[1] Így az „Illustriertes Sonntagsblatt, wöchentliche Beilage zum Südungarischen Lloyd" első számai még Magyarországon készültek.

[2] RÉZ HEINRICH i. m. 68—69. l., valamennyinél Stuttgartott tünteti fel a megjelenés helyéül.

a címek szerinti felsorolás, hiszen éppen a címek leplezik az azonos lap látszólagos sokféleségének titkát: azt, hogy egy kiadványnak egyik változata csupán s nem önálló folyóirat.

Bocsássuk még előre, hogy az egy-egy kiadásnál feltüntetett indulási adat azt az évszámot jelöli meg, amelytől kezdve az illető kiadás Magyarországon előfordul és amennyire az a rendelkezésre álló adatokból megállapítható. A melléklap indulását az egyes hírlapok bejelentik, de a megszűnést nem. Ezért a megszűnés dátumául az Országos Széchényi Könyvtár hírlaptárában megtalálható utolsó évfolyam évszámát vettük fel. — A nyomdák közül kettő két-két egymástól eltérő laptípussal szerepel, ezeket külön lapnak tekintjük.

Az egyes kiadások a következők:

1. *Stuttgart.* SCHÖNLEIN HERMANN nyomdájának (1888-tól SCHÖNLEIN HERMANN utóda, 1890-től „*Union*" Deutsche Verlagsgesellschaft) 8 oldalas, 3 hasábos kiadása. 1874—1897. Szerkesztő SCHÖNLEIN HERMANN; 1880-tól FREUND THEODOR. — Ennek változatai:

Illustriertes Unterhaltungsblatt. Beilage zur Bistritzer Wochenschrift. 1874—1897.
— — Wöchentliche Beilage zur „Torontáler Zeitung in Perjámos". 1891—1898.
— — Sonntags-Beilage zur „Oedenburger Post". 1892.
— — Sonntags-Beilage zum „Oedenburger Boten". 1881—1883.
— — Wöchentliche Beilage zur „Karpathen-Post". 1884—1885.
— — Gratis-Beilage zum „Günser Anzeiger". 1891.
Belletristische Wochenschrift für die Familie und jedermann 1882—1888.[1]

2. Ugyanannak a nyomdának 4 oldalas 2 hasábos kiadása. 1883—1897.[2] Szerkesztőket l. az előbbinél. — Változatai:

[1] A főlap az alcímben nincs feltüntetve s így nem lehet megállapítani, melyik újság melléklete volt.

[2] Az Oberwarther Sonntagszeitung már 1879. december 1-én bejelenti a melléklap indulását, de az 1883 előtti évfolyamok nem találhatók.

Illustriertes Sonntagsblatt. Wöchentliche Beilage zur Oberwarther Sonntagszeitung. 1883—1889.

— — Gratis-Beilage zum „GünserAnzeiger". 1892—1895.

— — Sonntagsbeilage zur Fünfkirchner Zeitung. 1885—1889., 1891—1897.

— — Wöchentliche Beilage zur Eisenstädter Zeitung. 1888—1891.

— — Wöchentliche Beilage zum „Südungarischen Lloyd". 1884—1886.

— — Wochenschrift zur Unterhaltung und Belehrung. 1892.[1]

3. *Stuttgart.* E. Greinersche Hofbuchdruckerei (1881-től *Greiner és Pfeiffer).* 8 oldalas, 2 hasábos kiadása. 1878[2]—1889., Szerkesztő: GREINER E., 1882-től PFEIFFER C. A. — Változatai:

Illustriertes Familienblatt. Beilage zur Neuen Temesvárer Zeitung. 1878—1905.

Illustriertes Sonntagsblatt. Beilage zur Pressburger Zeitung. 1878., 1889., 1891., 1909.

— — Deutsche Beilage des „Soroksári Hírlap". 1909.

— — Wöchentliche Beilage zur Bács-Bodrogher Presse. 1893—1896.

— — Gratis-Beilage zur Oedenburger Zeitung. 1882—1895.

— — Beilage des Werschetzer Gebirgsbote. 1917—1918.[3]

Illustriertes Unterhaltungsblatt. Gratisbeilage zum „Südungarischen Volksblatt". 1882—1894.

— — Beilage zur Neuen Temesvárer Zeitung. 1907—1908.

— — Beilage zum „Fortschritt". 1881.

4. Ugyanennek a nyomdának 4 oldalas, 2 hasábos kiadása. 1880—1897. Szerkesztőket l. az elébbinél. Változatai:

Illustriertes Sonntagsblatt. Beilage zum *Schässburger Anzeiger.* 1880—1890.

— — Beilage zum Tyrnauer Wochenblatt 1881., 1884—1886.

[1] A főlap az alcímben nincs feltüntetve.

[2] A Neue Temesvárer Ztg. már 1873-ban említi, hogy melléklapot ad ki, de nem lehet megállapítani, azonos-e ezzel.

[3] RÉZ, H.: i. m. 68—69. l. nem említi.

— — Beilage zur Berzava. 1883.

Illustriertes Unterhaltungsblatt. Beilage zum Volksfreund. 1888—1897.

— — Beilage zur Neuen Lippaer Zeitung. 1887—1893.

— — Beilage zur Wochenschrift „Der Marchthal-Bothe". 1895—1896.

— — Beilage zum Gross-Becskereker Wochenblatt. 1888—1895.

5. *Stuttgart.* KOHLHAMMER N. nyomdájának kiadása. 1892—1908. Szerk. KOHLHAMMER N., 1893-tól GÖRLACH E. Változatai:

Illustriertes Unterhaltungsblatt. Beilage zur „Bistritzer Zeitung". 1891—1897.

Illustriertes Familienblatt. Beilage der Torontaler Nachrichten 1907—1908.

— — Beilage der Ersten Ungarischen Bauern-Zeitung. 1893—1895.

— — Beilage zur Gross-Kikindaer Zeitung. 1899—1908.

— — Gratisbeilage zur Oravicaer Wochenblatt. 1893—1895.

— — Gratisbeilage zur Neusiedler Wochenschrift, 1894—1897.

— — Beilage zur Perjámos und Umgebung. 1905.

6. *Berlin.* IHRING és FAHRENHOLZ nyomdájának kiadása. 1886—1910. Szerkesztő HERMANN W. Változatai:

Illustriertes Sonntagsblatt. Gratisbeilage zur „Lippaer Zeitung 1886—1888.[1]

Illustriertes Unterhaltungsblatt. Wöchentliche Beilage zur Karpathen-Post, 1886—1889., 1891—1910.

— — Beilage zur Bistritzer Zeitung 1891.

7. *Berlin.* SCHWERIN JOHN ny. kiadása. 1889—1894. Szerkeszti BÖTZEL E. 1893-tól RAMHORST FRIEDRICH. Idetartozik:

Illustriertes Sonntags Blatt. Beilage zur „Semliner Wochenblatt".

8. *Berlin.* NAGEL GEORG G. nyomdájának kiadása. 1890—1909. Felelős szerkesztő SCHAUMBURG KARL. Idetartozik:

[1] RÉZ, HEINRICH: i. m. 68—69. l. nem említi.

Illustriertes Unterhaltungsblatt. Romanbeilage zur Oberwarther Sonntagszeitung.[1]

9. *Hamburg.* ROSENBERG M. nyomda kiadása. 1888—1889. Szerkesztő ROSENBERG M. Idetartozik:

Illustrierte Familien-Zeitung. Beilage zum Wochenblatt. „Die Berzava".

10. *Bécs.* VERNAY, JOHANN N. kiadása. 1890. Fel. szerk.: DIETMARSCH C.

Idetartoznak: az Eisenstädter Zeitung, a Fünfkirchner Zeitung, a Karpathen-Post és a Pressburger Zeitung mellékletei 1890-ben.[2]

Német lapmellékleteink tanulmányozása s a különféle variánsok magyarországi elterjedésének kimutatása az okból sem volt felesleges munka, mert, mint váltakozó lapfejek rányomásával különböző címeken kiadott lapok, adatot szolgáltatnak a magyar hírlapváltozatok tanulmányozásához. Ezeknek fontosságára a hírlapkönyvtárak szempontjából TRÓCSÁNYI ZOLTÁN mutat rá. Bizonyára nem tévedünk, ha a fejlődő hírlaptechnika e kedvelt eljárásának Magyarországon való meghonosodását a német példára vezetjük vissza. Erre mutat, hogy az első általunk ismert változtatott című magyar nyelvű hírlap szintén mint vidéki lapokhoz mellékelt szórakoztató és irodalmi kiadvány indult meg. Valószínűleg a német lapok vasárnapi melléklete és annak nagy elterjedése csábított hasonló vállalkozásra egy magyar kiadót is. 1891-ben tűnik fel némely vidéki lapban a *Vasárnap* című képes heti melléklet. Mint a német lapok, a magyar vidéki újságok nagyrésze is magáénak vallja e sajtóterméket és csak kevesen ismerik be előfizetési felhívásukban, hogy a *Vasárnap* szer-

[1] Az Oberwarther Sonntagszeitung melléklete 1890 előtt SCHÖNLEIN stuttgarti nyomdájából való. 1890-ben a főlap 1. számában jelenti, hogy a melléklet oldalszámát négyről nyolcra emeli, de természetesen a nyomdaváltozásra nem utal. A nyomdát az 1909. évf. 1. számából lehet megállapítani. A szedéstükör és a fejléc azonossága kétségtelenné teszi, hogy már 1890-től kezdve valamennyi évfolyam ebből a nyomdából származik.

[2] Csak az 1890. évben jelent meg. Az idetartozó újságok vasárnapi melléklete 1890 előtt más nyomdáktól származik s 1891-től kezdve ismét visszatérnek az eredeti kiadáshoz. Gyakran fordul elő, hogy a mellék-lapok szállítóját megváltoztatják: ebben az esetben ugyanazon címet tartják meg, annak ellenére, hogy tulajdonképen új lapról van szó.

kesztője nem ugyanaz, mint a főlapé. Így a *Kecskemét* 1891. júl. 5-én bejelenti, hogy „mellékletünket BENEDEK ELEK kiváló író, országgyűlési képviselő, az *Ország-Világ* szerkesztője fogja szerkeszteni". Ebből tehát a szerkesztő neve is megállapítható. Tizenöt vidéki lap tartozik a *Vasárnap* előfizetői közé: *Debreceni Ellenőr, Érsekújvár és Vidéke, Győri Független Újság, Kecskemét, Keszthelyi Hírlap, Magyar Néplap, Magyar Pénzügyőr, Nyugatmagyarországi Hiradó, Szilágy-Somlyó, Tatatóváros és Vidéke, Tolnamegyei Közlöny, Újpesti Hírlap, Zala, Zentai Néplap, Szabadság.* A melléklet, mint német szórakoztató hetilapjaink, fejlécén, alcímében a főlap címét viseli. A szöveg valamennyinél teljesen azonos. Az 1891 június havában indult vállalkozás 1892 júniusában már megszűnik.[1] Talán az érdeklődés hiánya ölte meg, valószínűbben pedig az önálló hetilapok versenye.

Hasonló sorsra jutott egy 1910-ben *Vasárnapi Élet* címen indított hetilap, mely néhány vidéki laphoz mellékelve, összesen három számban maradt fenn.

A fentiekben röviden ismertetett szórakoztató mellékletek előállítása kizárólag üzleti vállalkozás volt. A sajtótechnika fejlődése lehetőséget nyujtott széles néprétegek betűszomjának kielégítésére s ezzel az újságkiadás számára új és jövedelmező lehetőségek kiaknázására. Irodalmi igényekkel nem fordulhatunk német szórakoztató újságjainkhoz: folytatásos regényeik, elbeszéléseik a becsületes és érzelmes kispolgár gondolatvilágához alkalmazkodnak, szerzőiket már ma az ismeretlenség homálya veszi körül. Annál nagyobb meglepetéssel fedezzük fel közöttük JÓKAI MÓR nevét;[2] egyik elbeszélésének közzétételére bizonyára JÓKAI Németországban is nagy népszerűsége adott okot s talán csak másodsorban a nagyszámú magyarországi olvasó iránti előzékenység. Ezeknek a németajkú magyar olvasóknak lapjaik változatosságával s anyaguk sokféleségével élvezetes olvasmányt és becsületes szórakozást nyujtottak a kiadók: ez az érdemük.

DEZSÉNYI BÉLA.

[1] A megszűnést természetesen itt sem jelentik be a lapok, de a mellékletből a fentemlített időpont után nem maradt fenn példány.

[2] *Die Töchter des Wolfgang Petki.* Illustriertes Sonntagsblatt, Beilage zur Karpathen-Post 1888. 48—52. sz., valamint Ihring és Fahrenholz (Berlin) 6. számmal jelölt kiadványának minden más variánsában. V. ö. *Petki Farkas leányai.* Nemzeti kiadás. 23. köt. Erdélyi képek.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Könyvtárosképzés Németországban.*

A könyvtári alkalmazottaknak Németországban három csoportjuk van: felső, középső és alsófokú, a mi fogalmazásunk szerint tudományos tisztviselő, segédszemélyzet és altiszt. A tudományos tisztviselők száma a mi viszonyainkhoz képest aránylag csekély. Minden egyszerűbb és mechanikusabb munkát a segédszemélyzet végez a tudományos tisztviselők vezetésével és ellenőrzésével (németnyelvű művek címfelvétele, katalóguscédulák beosztása stb.). Önként következik ebből, hogy mindkét csoportnak alapos képzésen kell keresztülmennie, ez adja meg a képesítést, amelyhez az alkalmazás kötve van. A képesítéshez bizonyos számú próbaév és könyvtárosi szakvizsga letétele szükséges.

A könyvtárosképzésnek három központja van Németországban: Berlin, Lipcse és München. Ennek megfelelően a képzés szabályozása sem tökéletesen egységes, lényegében azonban megegyezik.

A tudományos tisztviselők mint önkéntes gyakornokok (Volontär) kezdik pályafutásukat. Az önkéntesség feltételei: bármely érettségi bizonyítvány (de ha ez nem gimnáziumi, akkor latin kiegészítő érettségi és a görög nyelv bizonyosfokú tudásának igazolása), bármilyen államvizsga, akár orvosi, vagy közgazdasági is lehet; ugyanígy harmadszor bármilyen doktori diploma. Bizonyítékát kell még adnia jó latin- és németbetűs írásának. A pályázók életkora 30 évnél több nem lehet. A kiképzés ideje két év. Az első évet bármely erre jogosított tudományos könyvtárban tölthetik, a másodikat a berlini Preussische Staatsbibliothekban, a lipcsei Universitätsbibliothekban, vagy a müncheni Staatsbibliothekban. Létszámuk meg van állapítva, még pedig meglehetős minimális számban. Így például Berlinben, ahol

* A könyvtáros képzésre lásd a következő cikkeket: Bisztray Gyula: A modern könyvtárosképzés és a párizsi École Bibliothécaires, MKSzemle Új folyam XXXVI. 1929. 15—24. l. Goriupp Alisz: Az osztrák könyvtárosképzés. U. o. XXXVII. 1930. 207—9. l. Hodinka László: A mai francia könyvtárosképzés. U. o. 1937. 62—66. l.

pedig az önkéntesek túlnyomó többsége működik, 1934/36-ban 12—14-en teljesítettek szolgálatot a kiképzés második évét töltő önkéntes gyakornokok közül.

A próbaszolgálat első éve úgyszólván teljesen gyakorlati képzésből áll, legfeljebb az illető könyvtár adminisztrációjáról és történetéről hallgatnak előadásokat. A kiképzés második éve általában a már említett három könyvtár egyikénél folyik le. Itt történik a tulajdonképeni rendszeres képzés. Előírás szerint az önkénteseket úgy kell foglalkoztatni, hogy ez alatt az év alatt a könyvtár minden munkájában résztvegyenek a beosztás folytonos változtatása útján. A gyakorlati képzés mellett most már megkezdődik az elméleti oktatás is. Míg eddig csak a saját könyvtárukra vonatkozó előadásokat hallgattak és legfeljebb még a helybeli egyetem, vagy technikai főiskola idevágó előadásait, most már külön tanfolyamokon ismertetik meg őket a könyvtárosi ismeretek minden ágával elméleti előadások és gyakorlat útján.

A második próbaév után következik a könyvtárosi szakvizsga. Ehhez megkívánják az elvégzett próbaévekről szóló és részletes minősítést is tartalmazó bizonyítványt. Vizsgáztatás három helyen folyik: Berlinben, Lipcsében és Münchenben. Vizsgáztatás tekintetében e helyen a lipcsei rendszert ismertetjük, amelyet a szászországi kultuszminisztérium rendelete léptetett életbe 1932 április 1-én.

A vizsga két részből áll: írásbeliből és szóbeliből. Az írásbeli házi dolgozat, amelyet a kiképzés utolsó negyedévében készít el a jelölt. A vizsga-dolgozat témáját a lipcsei Prüfungsamt állapítja meg, de a tárgy megválasztása tekintetében bizonyos mértékig figyelembe veszi a vizsgázó óhajtását. Ennek a dolgozatnak az a célja, hogy bebizonyítsa, hogy az illető képes általánosabb könyvtári kérdések felfogására és kidolgozására a maga erejéből. (Teljesen megfelel a mi tanárvizsgai szakdolgozatunknak.) Ezt a házi dolgozatot pótolja az is, ha valakinek időközben ilyen vonatkozású és elismerésre méltó tudományos értekezése jelent meg.

A szóbeli vizsga tárgyai a következők:

1. Könyvtárigazgatás: üzem, katalogizálás, épületberendezés, a könyvtárügy fejlődése, könyvgondozás, könyvtárjogi kérdések.

2. Írás és könyv: írás és kéziratok, könyvkereskedelem, könyvnyomtatás, könyvművészet története, könyvjog.

3. Bibliográfia, irodalomtörténet: tudományok összefüggése, a tudományok és nemzeti irodalmak története főbb vonásokban, általános és szakbibliográfiák, lexikonok, kézikönyvek.

4. Három élő nyelv ismerete: angol, francia és még egy tetszés

szerint olyan fokon, hogy a szakirodalom megértésére alkalmas legyen.

Ezeken az általános tárgyakon kívül mindenki tehet még külön vizsgákat egyes könyvtári szakkérdésekből, annak kimutatására, hogy valamely speciális könyvtári ágban különösen jártas, tehát alkalmas különböző könyvtári osztályok: kézirattár, zenei osztály, térképgyüjtemény gondozására.

A vizsgabizonyítványban külön feltüntetik az egyes tárgyak részeredményeit a következő fokozatokban: 1a, 1, 1b, 2a, 2, 2b, 3a, 3, 3b és elégtelen, valamint az összesített eredményt: 1, 2, 3 osztályzattal. Aki az összesített eredményben nem éri el a 3-as osztályzatot, az a vizsgát csak egy év mulva ismételheti meg. Második pótvizsgának csak miniszteri engedéllyel van helye. A bizonyítvány a fő és részletosztályzatokon kívül az említett speciális vizsgatárgyak jegyét is feltünteti. A vizsgadíj 50 márka.

Talán nem lesz érdektelen, ha felsorolunk néhány példát azok közül az irásbeli tételek közül, amelyeket a berlini vizsgázók kaptak házi dolgozatul: A berlini ókortudományi intézet könyvtára és az egyetemi könyvtár. — A Grimm testvérek könyvtára. — Georg Lotz; a hamburgi biedermeier irodalmi életéből. — A modern angol egyetemi könyvtárak. — A középkori kolostori könyvtárak felállítása. — A boroszlói tudományos városi könyvtár és az egyetemi könyvtár együttműködése. — A hamburgi városi könyvtár néhány papírusza. Amint látható, a témák kijelölése elég változatos, a legszélesebbkörű érdeklődés számára is lehetőséget ad. Az is szemmel látható, hogy a tételek kitűzésénél a jelöltek érdeklődési körét és helyi lehetőségeit teljes mértékben figyelembe vették.

A könyvtárosképző tanfolyamok mintájául a berlini Staatsbibliothek 1934/35. évi kurzusát mutatjuk be.[1] Az első félévben, az 1934/35-ik évi téli szemeszterben a következő előadásokat tartották: Beszélgetések hazai és külföldi könyvtári szakfolyóiratokról, havonta 2 óra. — Könyvtárhasználat, összesen 15 óra. — Középkori könyvfestészet 15 óra. — Középkori könyvtártörténet 15 óra. — A könyvnyomtatás története 15 óra. — A könyvkereskedelem törénete 15 óra. — Bibliográfia I. r. 15 óra. — Katalogizálás 15 óra. — Bevezetés orosz könyvcímeknek könyvtári célból való fordításához 15 óra. — Iroda és pénztárkezelés 3 óra.

A következő félévben: Beszélgetések hazai és külföldi könyvtári szakfolyóiratokról, most is havonta 2 óra. — Könyvtárak viszonya

[1] Ez a legutóbbi, amelyet a Jahresbericht der Preussischen Staatsbibliothek közöl.

a könyvkereskedelemhez 11 óra. — Paleográfia és kézirattár 12 óra. — Bibliográfia II. r. 11 óra. — A könyvnyomtatás története II. r. 12 óra. — Könyvek katalogizálása II. r. 4 óra. — Könyvmúzeum és apróbb technikai berendezések 2 óra. — Bevezetés magyar könyvcímeknek szótár segítségével való fordításához 2 óra. — A Staatsbibliothek története 6 óra. — A modern könyvkötés, vezetés egy könyvkötőműhelyben. — A könyvkötőművészet története 6 óra. — Térképosztály ismertetése. — Keleti gyüjtemény. — Zenei osztály.

Az egész évi óraszám összesen mintegy 250 órát tesz ki. A tanfolyamok színvonalát az jellemzi a legjobban, hogy könyvtári kérdésekről *Krüss* és *Becker* folytatnak megbeszélésszerű előadásokat, a bibliográfiát *Georg Schneider*, a katalogizálást *Vorstius* adja elő.

A tudományos segédszemélyzet képzése szintén két évig tart. Ez alatt a két év alatt egyrészt állandóan beiratkozott hallgatói valamelyik könyvtáriskolának, másrészt könyvtári gyakorlatot folytatnak. Ezek közül a könyvtáriskolák közül az 1915-ben alapított lipcsei „Deutsche Bibliothekarschule"-t ismertetjük ugyancsak a lipcsei vizsgarenddel együtt.

Az iskola négy félév alatt közli a szükséges elméleti ismeretanyagot. Hogy pedig ugyanekkor gyakorlati kiképzést is kaphassanak, az előadásokat a délutáni órákban tartják. Délelőtt pedig valamelyik erre a célra kijelölt könyvtárban mint önkéntes gyakornokok (Praktikant) teljesítenek szolgálatot. Az iskola tanterve a következő: bibliográfia 4 félév, könyvtárigazgatás 4 félév. A könyv története a legrégibb időktől napjainkig, az írás története, a könyvipar és grafikus művészetek története, a német könyvillusztráció története 1—1 félév. Katalogizálási gyakorlatok a Preussische Instruktion szerint 4 félév. Általános tudománytörténet, válogatott irodalomtörténeti kérdések 2—2 félév. A könyvkereskedelem és antikváriumok története 1 félév. A német tudományos könyvtárak fejlődéstörténete, a német múzeumok története 1—1 félév. A könyvkötés története 1 félév. Görög-római, középkori, 16—17. századi, 18—19. századi irodalomtörténet 1—1 félév. Művészettörténet 2 félév. Művészettörténeti irodalomismeret, könyvművészet és bibliofilia 2—2 félév. Latin nyelv 4 félév. Gyorsírás 4 félév. Könyvtári írás 2 félév. Állampolgári ismeretek 1 félév. Könyvtári irodakezelés 1 félév. Gyakorlati könyvtári kérdések 4 félév.

Az elméleti előadásokat kiegészítik a hetenként tartott vezetések múzeumokba, könyvtárakba, nyomdákba, könyvkereskedésekbe stb. Ezenkívül alkalmat adnak arra, hogy más városok könyvtáraiba tanulmányutakat tegyenek a hallgatók.

A könyvtáriskolába csak 18 és 30 év közti jelentkezőket vesznek fel. A felvételhez szükséges érettségi bizonyítvány, vagy vele egyenlő értékű bizonyítvány, a latin nyelv elemeinek ismerete, kezdőfokú gyors- és gépírás (80 szótag percenként, ill. gépírásban 56 sor óránként), jó latin és német kézírás. A tandíj egy félévre 150 márka.

Az iskola és a könyvtári próbaszolgálat két éve után következik a vizsga, amely képesít a tudományos könyvtárak középfokú szolgálatára (tudományos segédszemélyzet). A vizsgadíj 30 márka.

A vizsga írásbeli és szóbeli részből áll. Írásbeli feladatok: rövid, zárthelyi dolgozat könyvtártechnikai vagy könyvkötészeti kérdésről, néhány latin, angol és francia munka katalógizálása, diktálás után gyorsírás 120 szótaggal, gépírás 80 sorral.

A szóbeli vizsga tárgyai:

1. Könyvtárigazgatás: jártasság növedéki és egyéb naplók és listák vezetésében, a könyvleírás ismerete (címfelvétel, rendszók és Schlagwortok, rendszók betűrendje), különféle katalógusfajták ismerete, a tudományok felosztása.

2. Bibliográfia: a legfontosabb kül- és belföldi bibliográfiák ismerete, általános és szakbibliográfiák egyaránt, életrajzi és egyéb lexikonok és kézikönyvek.

3. Könyvészet: írás, íróanyagok, könyv, könyvnyomtatás, sokszorosítás, könyvkereskedelem, könyvkötés, könyvgondozás, könyvművészet története és a főbb tudományos könyvtárak ismerete.

4. Francia, angol és könnyű latin szöveg szóbeli fordítása.

5. Irodalom: A legfontosabb tudományos művek és a kulturnépek irodalma legjelentősebb képviselőinek ismerete.

6. Irodai szolgálat: kölcsönzőszolgálat, akta és számla elintézés, könyvtári statisztika, hatóságokkal, könyvkereskedelemmel és közönséggel való érintkezés ismerete.

Nem sokban különbözik a tudományos segédszemélyzetétől a népkönyvtári alkalmazottak képzése, csak lényegesen rövidebb és könnyebb. Ugyanazt az iskolát végzik és ugyanúgy könyvtári szolgálatot teljesítenek mint az előbbiek, de csak egy évig, könyvtári szolgálatuk mint gyakorlati kiképzés természetesen népkönyvtárban telik el. Az iskolai és könyvtári év azonban nem végezhető ugyanabban az évben, így tehát az ő előkészítő idejük is két évet tesz ki. Az iskola elvégzését elengedik abban az esetben, ha a gyakorló éven kívül még háromévi népkönyvtári szolgálatot tud kimutatni.

A vizsga részei: házi dolgozat a népkönyvtárak köréből (pld. milyen könyvekre lenne szüksége egy népkönyvtárnak valamely történelmi évfordulóval kapcsolatban, — második házi dolgozat a szép-

irodalom köréből (kritika a szórakoztató irodalom több művéről) — Zárthelyi dolgozat: 1. megadott könyvállományból az olvasó kívánsága alapján könyveket összeválogatni, 2. ügyiratok elintézése, 3 legalább 10 mű katalogizálása. — A szóbelin bizonyítékát kell adnia a jelöltnek, hogy ismeri a népkönyvtárak egész adminisztrációját, a fontosabb katalógus és szignatúra-rendszereket, a népkönyvtárak számára fontosabb könyveket, elsősorban a szépirodalom köréből, az iskolánkívüli népművelés intézményeit, az alapvető könyvészeti munkákat, a legfontosabb bibliográfiákat, a könyvkereskedelem szervezetét, könyvnyomtatást, könyvkötészetet, a könyvek jókarban tartásának módját és el tudja dönteni, hogy milyen korú, foglalkozású, illetőleg műveltségű olvasónak milyen könyvre van szüksége.

A tudományos könyvtárak segédszolgálatára és a népkönyvtári szolgálatra készülő önkéntes gyakornokok száma természetesen lényegesen nagyobb, mint a tudományos „Volontär"-eké. Így 1935 október 1-én a poroszországi könyvtárakhoz 35 pályázót vettek fel segédszemélyzeti és 60-at népkönyvtári kiképzésre.

A föntiekben próbáltunk képet adni a német könyvtárosképzés főbb vonásairól.[1] Kétségtelen, hogy az egész rendszer kitűnően van kidolgozva, a könyvtárosokat valódi német alapossággal (és túlméretezéssel) készítik elő hivatásukra. Véleményünk szerint sok gondolatot adhat, amelyet a mi viszonyaink közt is alkalmazni lehet, egészében véve azonban nem a mi viszonyaink közé való. Minden könyvtári kérdés szigorúan gyakorlati feladat lévén, mindig a helyi adottságokból kell kiindulni, a helyi szükségletekből és lehetőségekből. A mi könyvtári viszonyaink és egész életberendezésünk sokkal kisebb méretű, mondhatni patriarchálisabb, anyagi eszközeink sokkal korlátozottabbak és könyvtárosi tradiciónk is egészen más természetű, mint a németországi, tehát a megoldásnak is egészen másnak kell lennie. Az az egy kétségtelen, hogy képzett könyvtárosokra nálunk is elengedhetetlenül szükség van, talán nagyobb mértékben is, mint máshol, mert nálunk anyagi eszközök híján sok technikai berendezést és tudományos követelményt a tisztviselők egyéni képességeinek és tudásának kell pótolnia. Erre a lehetőség meg is van, mert könyvtárosaink tudományos színvonala — legalább is a szaktudományos téren, valamint tudományos módszeres képzettség tekintetében lényegesen felette áll a német színvonalnak, ahová szemmel láthatólag nem a tudományos szempontból legtöbb reményt nyujtó pályázók

[1] Jelenleg tárgyalások folynak arról, hogy az egész könyvtárképzést átszervezik.

kerülnek, az ő ismereteik inkább csak könyvtári kérdésekre — divatos szóval könyvtártudományi kérdésekre — terjeszkednek ki. Elég élénk bizonyítékát kapjuk ennek, ha átvizsgáljuk a Preussische Staatsbibliothek tudományos tisztviselőinek irodalmi működéséről szóló jelentést. CSAPODI CSABA.

Újabban előkerült kéziratok az Országos Széchényi-Könyvtár kézirattárában. Az Orsz. Széchényi-Könyvtár magyar kéziratainak feldolgozása során számos olyan értékes kézirat került elő, melyek mindeddig téves vagy elégtelen katalóguscédulák hibájából a tudományos kutatás elől el voltak zárva. Néhányról itt adunk hírt. VIRÁG BENEDEK történelmi, nyelvészeti jegyzeteinek csomójából (Oct. Hung. 165) számos levéltöredék, versfogalmazvány került elő. A levelek közül megemlítjük KOVÁCS PÁL esztergomi, TATAY JÁNOS pesti növendékpap, KOVÁCS SÁMUEL csákvári prédikátor és RESETA JÁNOSnak Virághoz intézett leveleit, a kiadatlan költemények közül *T. T. Gyka Emanuel Constantin emlékére, Felső Szálláspataki Kenderesi Mihálynak, T. T. Májer Józsefnek* írottakat, van ezenkívül mintegy huszonnégy különböző töredék, zsoltár- és Horatius-fordítások töredékei, majd *Észrevételek a' magyar prozódiáról kettős beszélgetésben* c. töredékes munkája. — Egy lapon *Szalay László* ifjúkori írása maradt fenn, amelyben történelmi munkák kikölcsönzését ismeri el. — A HORVÁT ISTVÁN könyvtárából megszerzett kéziratok között volt egy ilyen címen nyilvántartott csomó: Vegyes tartalmú költemények névtelen szerzőktől. Mss. Sec. XIX. (Oct. Hung. 238). Javarészt a Tudományos Gyüjteménynek és a Szépliteraturai Ajándéknak beküldött verseket tartalmaz. Innen emeltük ki BACSÁNYI JÁNOS három költeményének *(Bartsaihoz az akkori hadakozásokról. Eggy nevendék bükfához, A' keszthelyi nagy hajóra 1798.)* sajátkezű kéziratát. Ezek először a Szépliteraturai Ajándékban jelentek meg 1822-ben (71—74. 11.). A kézirat vörös ceruzával át van húzva: jele annak, hogy a nyomdába küldött példány van előttünk. — Ugyanebből a csomóból került elő RÉVAI MIKLÓS nehány versének sajátkezű késői másolata *(A hazatért magyar koronának öröm ünnepére 1790, A' magyar öltözet és nyelv állandó fenmaradásáért való óhajtozása egy buzgó hazafinak a nagy magyarhoz. 1790. Nagyságos Darvas Ferentz úrnak mikor véle közleném, a magyar nyelvért és öltözetért való óhajtásomat Győrött 1794. 20. Octóberben.)* — KUBINYI ÁGOST, a Múzeum igazgatója, 1855-ben azzal a kéréssel fordult a közéletben szereplő férfiakhoz, hogy kézírásukat küldjék be a Múzeumba. Erre a felhívásra küldte be ROTTENBILLER LIPÓT gr. SZÉCHENYI ISTVÁNNAK két hozzá intézett, németnyelvű levelét (Pesth, 1847. március 28. és Pesth,

1847. december 29-én), egy pecsétes borítékkal. A leveleket mások írásaival együtt eddig Oct. Hung. 331. számon őrizték, most az irodalmi levelestárba tétettek át. — MADÁCH IMRE verskötetének (Lant-virágok, Pesten 1840, Landerer) eredeti kéziratát WILDNER ÖDÖN, midőn a Kis Helikon 23-ik kötetébe a Lant-virágok második kiadását rendezte sajtó alá (1822), hasztalan kereste. Pedig a cenzúrapéldány, mely MADÁCH IMRE saját keze írása, szintén kézirattárunkban őriztetik. A címlapon nem szerepel MADÁCH *neve:* Lant virágok, írta ZARÁND 1840. (Oct. Hung. 419.) Eddig *Zaránd* neve alatt tartottuk nyilván, így kerülhette el a kutatók figyelmét. A kis kötet három darabját a cenzúra törülte, egy pedig vagy a szedő hanyagsága folytán maradt ki, vagy MADÁCH maga hagyta el. A kézirat és a kiadás szövege olyan eltéréseket mutat, melyek arra engednek következtetni, hogy MADÁCH egy teljesen átjavított, újabb kéziratot küldött a nyomdába. Ezekre a kérdésekre azonban más helyen térünk ki s ugyanakkor közöljük a négy ismeretlen költeményt is. SÁRKÁNY OSZKÁR.

Magyar író és könyvkiadó a XVIII. század végén. A XVIII. század utolsó évtizedében DECSY SÁMUEL keserű panaszokat hallatott a hazai könyvárusok és könyvkötők ellen (Pannóniai Féniksz, 116. l.), kik „még zöldellő füvében megfojtják a magyar tudósoknak hazájuk javára intézett igyekezeteket" s nem elégszenek meg 10 százalékos haszonnal, hanem 25—30 százalékot követelnek, minek következtében a jó könyvet „másfél annyi áron adják, mint a szerző megállapította, s ezzel ártalmára vannak a szerzőnek és az olvasó közönségnek" egyaránt. Ez a megállapítás abban az időben történt (1790), amikor a nagyszombati egyetemmel egyidejűleg Budára áthelyezett egyetemi nyomda már megkapta a tankönyvkiadási kizárólagos szabadalmat (1779) s ennek ellenében jövedelmének egyik részét a hazai tudományos irodalom fellendítésére volt köteles fordítani (promotionem rei litterariae quoquomodo adjuvare). Valósággal csak ilyen hasznothajtó szabadalom birtokában levő nyomdától lehetett elvárni, hogy hazai tudományos irodalmi termékeknek kiadására vállalkozzék, mert ezeknek olyan kis számú volt az olvasóközönségük, hogy azok kiadása semmiképen sem biztatott haszonnal.

DECSY SÁMUEL munkájának megjelenési idejében került az egyetemi nyomdába KOVACHICH MÁRTONnak *„Supplementum ad vestigia comitiorum"* című kézirata, amely aztán gyors egymásutánban három kötetben jelent meg. Szigorúan tudományos munka, amely a magyar törvényhozás történetét illető megbecsülhetetlen adatokat tartalmaz. Rengeteg nagyértékű levéltári anyag van ebben a munkában összehordva, amihez az anyag természete szerint igazán nehéz volt

hozzáférni s közlése éppen ezért nagy nyereséget jelentett történettudományi irodalmunk számára. A jó KOVACHICH MÁRTON természetesnek tartotta, hogy munkájáért tiszteletdíjat is fog kapni a nyomdától, hiszen — amint említettük — a nyomda azon kikötéssel kapta meg a tankönyvkiadási kizárólagos szabadalmat, hogy jövedelmének egyik részét tudományos irodalmi termékek kiadására fogja fordítani. Mikor azonban látnia kellett, hogy a remélt tiszteletdíj elmarad, maga volt kénytelen a helytartótanácshoz fordulni munkája ellenértékéért, s a helytartótanács méltányolta is a tudós szerző kérését és ívenként két aranyban állapította meg a nyomda által fizetendő szerzői díjat. A nyomda azonban nem volt hajlandó fizetni s LAKITS ZSIGMOND nyugalmazott egyetemi tanár, kit az 1789. október 28-án kelt udvari rendelet állított a nyomda élére, Bécsben keresztülvitte, hogy a helytartótanács rendelkezését hatálytalanították. Ez a méltatlan eljárás annyira elkeserítette az immár 63 esztendős agg tudóst, hogy 1806. augusztus 29-én a helytartótanácshoz intézett kérvényében (Helytartótanácsi levéltár: Polit. litter. fcus 36. pos. 11.) a meglevő példányoknak a nyomdai költségek megtérítése ellenében való átengedéséért folyamodott. A beadvány hangja természetszerűen ennek megfelelő volt s a keserű kifakadások egész sorozatát tartalmazta, amelyek elsősorban a nyomdaigazgató ellen irányultak. Mindenekelőtt hangsúlyozta, hogy szerződést nem kötött ugyan a nyomdával, szerződést kötni azonban csupán haszonra dolgozó magánnyomdákkal szokásos, nem pedig a tudományos irodalom felvirágoztatására rendelt intézménnyel (cum id inter privatos tantum typographos et bibliopolas solo lucri studio professionem exercentes usitatum, cum instituto publico ad promovendam litterraturam et premiandos autores destinato ... necessarium non esse existimaverim). A magánnyomdák a tiszteletdíjat már a kézirat átadásakor ki szokták fizetni, amivel szemben KOVACHICH MÁRTON csupán akkor kezdte a tiszteletdíjat szorgalmazni, amikor a kinyomott munka eladott példányainak ára fejében a nyomda már megkapta a befektetett tőke egyik részét. LAKITS ZSIGMOND nyomdaigazgató állandó veszekedéseivel (odiosis controversiis et rixis) annyira elidegenítette az írókat, hogy mindenki kerüli a nyomdát. KOVACHICH MÁRTONnál is sokalta a tiszteletdíjat, holott ő maga nagyobb tiszteletdíjat kapott GRÄSNER bécsi könyvkereskedőtől azért a munkájáért, amelyet kilenc más könyvből tákolt össze. Munkája első kötetéből száznál több példányt vásárolt meg KOVACHICH a nyomdától minden ármérséklés nélkül azon célból, hogy tiszteletpéldányokat küldhessen szét belőle. Régibb nyomdai munkákért is adós maradt a nyomdának s mikor a helytartótanácstól engedélyt kapott, hogy ezt az

adósságot példányok átengedésével törleszthesse: LAKITS ZSIGMOND ezt olymódon játszotta ki, hogy csupán a könnyebben értékesíthető munkákból volt hajlandó átvenni példányokat 20 százalékos árengedménnyel. Ezek a sérelmek érlelték meg azután KOVACHICH lelkében azt az elhatározást, hogy kinyomott munkáját visszaveszi a nyomdától.

Amikor KOVACHICH MÁRTON beadványa készült, akkor már MARKOVICS MÁTYÁS egyetemi tanár volt az egyetemi nyomda igazgatója; több jóindulat azonban ekkor sem nyilvánult meg irányában, mert az egyetemi nyomda a nyomdai költségek megtérítésén kívül kamatokat is követelt KOVACHICHtól.

A nyomda magatartását teljesen érthetővé teszi számunkra 1808. szeptember 6-án a helytartótanácshoz intézett felterjesztése, melyben a tankönyvek árának felemeléséért folyamodott. Indokolásul pedig azt hozta fel, hogyha a nyomda hasznot nem hajtana, akkor nem tudná a kinyomtatni rendelt tudományos munkák tiszteletdíjait fizetni, mert ezek egyáltalán nem hasznothajtó vállalkozások és nagyrészük makulatúrába kerül. (Nyomdai irattár 1807/8. évi 601. sz.) A nyomdának ez az őszinte vallomása élénk fényt vet a hazai könyvpiac akkori állapotára és teljesen indokolttá teszi azt az elutasító álláspontot, melyet a nyomda KOVACHICH MÁRTONnal szemben elfoglalt.

GÁRDONYI ALBERT.

A magyar őshírlapok bibliográfiájához. A (bécsi) „*Magyar Musa*", SZATSVAY SÁNDOR „*Magyar Kurir*" című bécsi hírlapjának melléklete rendszeresen 1787 elején indult meg. Azonban SZATSVAY eredetileg Pozsonyban akarta lapját megindítani és már 1786. júl. 1-én kiadta az első számot.[1]

Ez — úgy látszik — elveszett. A további kiadásra SZATSVAY Pozsonyban nem kapott engedélyt és ezért Bécsbe ment. Itt adta ki — még 1786-ban — lapjának bécsi első számát, annak bejelentésére, hogy a Pozsonyból elindított és önhibáján kívül félbeszakadt *Magyar Kurir*ját és *Magyar Musá*ját a következő, 1787-ik év elejétől rendszeresen fogja küldeni előfizetőinek — most már Bécsből.

Mindezt a „*Magyar Musá*"-nak a Magyar Nemzeti Múzeum Orsz. Széchényi-könyvtárában meglévő — *1786 helyett tévesen 1785 — dec. 2-ról keltezett* számából tudjuk.[2] A *Magyar Kurir* megfelelő száma nincsen ugyan meg, de joggal feltehetjük, hogy a szerkesztő a melléklapot nem adta ki a főlap nélkül. A fent említett mentegetőd-

[1] FERENCZY JÓZSEF: A magyar hírlapirodalom története, Bp., 1867.

[2] Lapszámozása a 9. oldallal kezdődik. Valószínű tehát, hogy a pozsonyi első *Magyar Kurirral* együtt már a *Magyar Musa* is megjelent. Ennek sincsen azonban nyoma, sőt ezt *Ferenczy* sem említi.

zést bizonyára a hírek szorították ki a *Magyar Kurir*ból és így került a *Magyar Musába*, amely később is közvetlenebb kontaktusban maradt az olvasókkal. A „*Magyar Musa*", első hetilapunk, 1787-ben hetenként kétszer — a postanapokon — félárkus (4 lap) terjedelemben jelent meg az akkor szokásos nyolcadrét alakban — pontosan úgy, mint a főlap, a *Magyar Kurir*. A következő év februárjától kezdve azonban számai egyre ritkulnak, már csak hetenként jelent meg, nem egyszer a „*Magyar Musa*" felírás nélkül, csak lap — illetőleg félívszámozással. Júliusban csak a 31., szeptemberben a 32. szám jelent meg, a novemberi, 34. szám pedig az elém került mindhárom példányban (három különböző könyvtár tulajdonában) az utolsó, ezzel tehát az évfolyam valószínűleg befejeződött.

Az emiatt panaszkodó olvasók előtt különben a szerkesztő a háborúval mentegetődzött.[1]

Az 1789-ik évfolyamban utoljára az ápr. 4-i (9.) szám van keltezve, a 10. és 11. szám keltezés nélkül jelent meg és későbbieknek nincsen nyoma, — nemcsak a pesti könyvtárakban, hanem a korabeli levelezésekben sem.

1790-ben viszont a *Magyar Kurir*nak már „*Toldalék*"-ja jelent meg — többíves — folytatásokban. (Megvan a Magyar Nemzeti Múzeum Orsz. Széchényi-Könyvtárában a *Magyar Musa* 1789-i évfolyamához kötve.)

Ez a tény és a fent vázolt fokozatos hanyatlás nagyon valószínűvé teszi azt a feltevést, hogy a *Magyar Musa* már 1789-ben megszűnt — ellentétben PETRIK, SZALÁDY és KERESZTY adataival, akik szerint még 1792-ben is megjelent, tehát mindaddig, amíg SZATSVAY szerkesztette a *Magyar Kurirt*[2] Erre különben még egy régi és éppen ezért fontos bizonyítékunk is van: TOLDY FERENC a *Tudományos Gyüjteményben* (1826. X. 95 ll.) közölt bírálata szerint „*az első heti-írásunkat* SZATSVAY SÁNDOR *1787, 8, 9-ben adta ki*".

A Magyar Musa lelőhelyei: 1785 [helyesen: 1786.] dec. 2-i sz. megvan a M. Nemz. Múzeum Orsz. Széchényi-Könyvtárában. 1787. jan. 1-i száma megvan a Ref. Teológiai Főiskola Ráday-Könyvtárában. 1787. é. f. a 2. sz-tól megvan a M. Nemz. Múzeum Könyvtárában (Hiányzik 377—84 és 511—542, 591—630 oldal).

Ugyanez a katalógus szerint megvan a M. Tud. Akadémia könyvtárában is. Csak az évfolyam második felét találtam meg (413—822. oldal). Az 1788. évfolyam megvan a Magyar Nemzeti Múzeum

[1] *Magyar Musa*, 1788, 267. old.
[2] V. ö. FERENCZY i. h.

Orsz. Széchényi-Könyvtárában, M. Tud. Akadémia és a Ref. Teológia Ráday-könyvtárában. Az 1789. évfolyam megvan a M. Nemz. Múzeum Orsz. Széchényi-Könyvtárában és a Ref. Teológia Ráday-Könyvtárában.

A bécsi „*Magyar Musá*"-nál minden tekintetben kezdetlegesebb „*A' Pozsonyi Magyar Múzsa*" (a második számtól *A' Po'soni Magyar Múzsa*", majd a hetediktől kezdve „*Magyar Mú'sa*"), a pozsonyi *Magyar Hírmondó* (1780—1788) havonta egy íven a bécsi *Magyar Musa* versenyének ellensúlyozására indított melléklete. Rövid élete alatt három szerkesztője volt: TÁLLYAI DÁNIEL, UNGI PÁL és SZABÓ MÁRTON, *Ferenczy*[1] szerint első számát a *Magyar Hírmondó* 1787 febr. 24-i számával együtt küldték el. „Bóldog Asszony havától" „Sz. János haváig"[2] év-, szám- és lapjelzés nélkül jelent meg, azután pótolták a hiányt és ettől kezdve „*Magyar Múza* Nyomtattatott Posonban" címmel jelent meg. SZALÁDY szerint (PETRIK és KERESZTY átveszik adatait) 1788 októberében szűnt meg.

Megvan:

1787. I—IX. szám a Ref. Teológia Ráday-Könyvtárában, 1787. X—XII. szám a Magyar Nemzeti Múzeum Orsz. Széchényi-Könyvtárában. 1788. I—II. sz. a Ref. Teológia Ráday-Könyvtárában.

A 18. század végén még egy harmadik, elkésett hírlapmelléklet is megjelent „*Az Újj Bétsi Magyar Múzsa*" (a második számtól *Magyar Múzsa*" címen.) Szerkesztője, PÁNTZÉL DÁNIEL, a bécsi „*Magyar Merkurius*" szerkesztőtulajdonosa kiírta nevét a címlapra. („Öszve szedettetik PÁNTZÉL DÁNIEL által"). A *Magyar Merkurius* melléklapja volt, ámbár ez sehol sincsen rajta feltűntetve, éppúgy, mint a két másik *Magyar Múzsán* sem.

SZALÁDY szerint hetenként jelent meg 1793—1798-ig (KERESZTY átveszi ezt az adatot, PETRIK nem említi.)

Az egyedül a Ráday-Könyvtárban fennmaradt néhány szám azonban — legalább is a hetenkénti megjelenést — megcáfolja.

A címlapon ez áll: „*Az Újj Bétsi Magyar Múzsa Első Esztendeje, 1793.*"

A folytatólagos számozású VII. szám egyik verse azonban már 1794 febr. 4-ről van keltezve. Ilyen körülmények között nem valószínű, hogy hetenként jelent volna meg az 1798-ig megjelenő *Magyar Merkuriussal* együtt, amelynek különben egy másik melléklete is volt.

Az „*Újj Bétsi Magyar Múzsa* I—IV. és VI—VII. száma megvan a Ráday-Könyvtárban. LAKATOS L. LAJOS.

[1] I. m.
[2] Január—június.

Bibliotheca. A MKSzemle 1937. évi 178. lapján felvetett kérdéshez. A *Bibliotheca* egy csonka kötete megvan a Széchényi-Könyvtár Hírlaptárában. Címe: Az 1795-diki *Magyar Merkurhoz tartozó Bibliotheca.* Ki-adta PÁNTZÉL DANIEL. Megvan: 1—8, 13—24, 29—32, 41—48, 59—82, 81—96 (a 81, 82 lapszám téves számozás folytán kétszer szerepel), 145 (téves kötés folytán a 88 és 89 között). A Hírlaptár azon az alapon, hogy a 88—89. lap közé egy 145-ös lapszámú levél van bekötve, a kötetet 145 laposnak tételezi föl, de nem lehetetlen, hogy ez a 145-ös oldal oldal más újságból került a *Bibliothecá*ba. Hol található a *Bibliothecá*nak teljesebb példánya? TR. Z.

A 18. századbeli magyarnyelvű nyomtatványok mint nyelvjárástörténeti emlékek. A lenézett 18. századbeli nyomtatványok nemcsak stilisztikai szempontból érdemlik meg a nyelvészek figyelmét, hanem szövegeik hangtana szempontjából is. Ajánlatos volna hangtani szempontból vizsgálat tárgyává tenni az erdélyi, debreceni és dunántúli nyomtatványokat, hogy mennyiben térnek el egymástól, és mi az, ami nyelvjárástörténeti szempontból figyelemreméltó bennük. Ez alkalommal egy 18. századbeli nyomtatványra hívom fel a figyelmet, amely dunántúli nyelvjárási emlék. Címe: *Szomorú Kérdés, Melyre Cseh-Országhban Vitézül El-Eset ... Cziráki József ... Anniversarium béli Szomoru Exequiajnak alkalmatoságával ... lelki vigaſztaláſsal felelt ... Simonyi Josef. Kenyeri és Ostfi-Aszszonyfai plebánus, Pápoczi administrator. Nyomtatott Sopronban, Rennauer Filep János által.* — Ez a 30 oldalas, negyedrét alakú nyomtatvány a rábaközi nyelvjárásnak közel kétszáz esztendős emléke, mert ezt a prédikációt Simonyi 1743-ban mondotta el. E nyelvjárási emlék részletes hangtani leírása nyelvészeti folyóiratba való, itt csak röviden hívjuk fel rá a figyelmet s néhány szóalakot közlünk mutatóba: *ágozzatok, áldotik, álloni, áltolom, árodási, árvoság, drágo, nyájos, láthotnád, halálbon, magábon, bocsáttoni, firfiak, röttenetes, szentöl, tanét, fordét, szorét, burét, keserét,* stb. TRÓCSÁNYI ZOLTÁN.

Régi papirosfajták. Régi magyar könyvek meghatározásakor a könyvtáros sokszor találkozik teljesen azonos, de különböző papirosra nyomtatott példányokkal. A papiros különbözőségét észreveszi, de a papirost nem tudja régi nevén nevezni. A régi időkben használatos papiros-fajták nevének ismeretéhez szolgáljon adalékul a következő, 1806-ból való hirdetés. A hosszú *ő, ű* e korban használatos jele (az *o, u* felett két pont s közötte vessző) nyomdatechnikai okokból, valamint a *ſ* helyett a mai *ő, ű* és *s* betűket írjuk.

A hirdetés szövege a következő:

Papiros kereskedés eránt való tudósitás.

„Az alább írtt kötelességének tartja közönséges hírré tenni, hogy az ő Kereskedő Boltja válamint (!) a' Pesti Vásár' alkalmatosságával, úgy más időkben is felkeresendő lészen az Új Városban a' Vásárpiatzon, mindjárt az úgy nevezett Marokkaner mellett, Nro 97. ezen tzím alatt: Az Arany Sasnál; mellyet mostanában felujitott, és már e' következendő jószágokat botsát árúba:

Mindenféle Magyar, Morva, Tseh Országi, nagy és kicsiny Concept, Kantzelláriabéli; finom, közönséges, Hollandiai Pósta; Középszerű Regál, Londoni Velin; finom legyező; Kótának valo lineázott, liniázatlan kártya; Tarka, aranyos, ezüstös, fél oldalrúl, és egészen festett Tzifra; Prókát, kék, fejér, nagy és kitsiny boritéknak és fejkötő alá való vastagabb Papirosokat: Külömbféle pakoláshoz, könyvkötéshez való kemény Táblákat.

Ezenkivűl találtatnak nála az iráshoz meg-kívántató minden egyéb készűletek, és eszközök: Tollszárok, Penna vágó Kések, Angliai, közönséges Plajbászok, mindenféle festett ostyák, fejér és barna spárga Madzagok, 's a' t.

Végtére: mostanában árúlás végett bízatatott mindenféle Spanyol-viasz néhai híres Peyli Jozsef, most pedig annak Vejének, Haumer Antalnak által-engedtetett, és jobb lábra állított Ts. kir. priv. Spanyol-viasz' Fábrikájából.

Mind nagyonként, mind apródonként fő gondja lészen a' legkészebb, és leg-hellyesebb szolgálat. Annyival-is bozonyossabban (!) igérheti mind ezeket az alább írtt, mivel ő jóféle jószágott első kézből szerez. Stegmayer Xaver Ferentz

Papiras', és az iráshoz meg kivántató eszközök Árossa, Pesten.

(*Hazai Tudósítások*, 1806. I. XXXIV. sz. 287—288. l.)

TRÓCSÁNYI ZOLTÁN.

Az Országos Széchényi-Könyvtár kiállításai.

Az Orsz. Széchényi-Könyvtár 1937-ben is folytatta a könyvtár bejárati folyosóján elhelyezett kiállításaink rendezését. Első kiállításunk összeállítója TRÓCSÁNYI ZOLTÁN volt, aki a magyar hírlapirodalom első századát mutatta be a fejlődés időrendjében. A kiállított anyag bemutatta a magyar időszaki sajtó termékeinek százéves külalakbeli változásait, fejlődését és szép jellemző példákkal illusztrálta a legkorábbi képesmellékletek természetét is. A második kiállítást HUNYADY JÓZSEF állította össze. Ez néhány szebb kötést mutatott be az érdeklődőknek. Következő kiállításaink egy-egy a könyvtárunkat

megtisztelő kimagasló külföldi vendég látogatására készültek. A sort az olasz király és abesszín császár látogatása nyitotta meg. Ezt a kiállítást HUBAY ILONKA állította össze. A kiállítás a magyar-török háborúk gazdag irodalmának metszetes példányaiból állíttatott össze s a kiállított metszetanyag Zsigmond királytól Savoyai Jenő hercegig mutatta be azt, hogy miként ábrázolták a magyar-török háborúk három évszázadát az egykorúak és a közelegykorúak. VITTORIO EMANUELE legmagasabb látogatását a lengyel kultuszminiszter látogatása követte. Erre az alkalomra KNIEZSA ISTVÁN állított össze egy kiállítást, amely a magyar—lengyel kapcsolatok irodalmából mutatott be jellemző darabokat, elsősorban a Krakkóban nyomott régi magyar nyomtatványokat és azt a régi magyarnyelvű irodalmat, amely a két Ulászló, Báthory István és Sobieski személyeivel foglalkozik.

1937 őszétől kezdve ezeknek a kiállításoknak a rendezése az újonnan megszervezett reference-osztály feladatává lett s ettől kezdve a kiállítást az új osztály vezetője, e sorok írója rendezte.

Az észt, illetve a finn kultuszminiszter látogatása alkalmára finn—ugor kiállításra került sor, amely első alkalomkor az észt—magyar , utóbb a finn—magyar kulturális kapcsolatokra fektette a súlyt. Bemutatták ezek a kiállítások a finn—ugor nyelhasonlítás magyarországi fejlődését, északi rokonaink megismertetésének magyar irodalmát, eddigi kulturális kapcsolataink irodalmi emlékeit, a magyarul író északi tudósokat, az egymás nyelvére lefordított szépirodalmat s a magyarnyelvű finn—ugor nyelvtudomány mai állását.

A német kultúrális bizottság látogatásakor rendezett kiállításunk az 1800 előtt külföldön tanult magyarországi hallgatókról szóló irodalomból mutatott be 7 tárlónyi anyagot, mégpedig az olasz, osztrák, lengyel, angol, francia, holland és német egyetemeken járt ifjainkról egyaránt.

Ebben az évben új állandó tartalmú tárlót rendezett be a kéziratár, amelyben a gyakori VII—VIII. gimnáziumi osztályú látogatók irodalomtörténeti ismereteit elmélyítő anyag került kiállításra.

Anyagot adott a Könyvtár a párizsi világkiállítás magyar pavillonja, a második mohácsi csata 250 éves fordulója alkalmakor rendezett mohácsi emlékkiállítás, a jubiláló Állatorvosi Főiskola kiállítása s a Nemzeti színházi jubiláris kiállítás számára is.

Értékes anyaggal vett részt a Könyvtár az első Nemzeti Nyomtatványkiállításon, amelyről folyóiratunk már beszámolt. A kiállítás II. terme bemutatta a magyar könyvnyomtatás és könyvízlés történetét 1473-tól a világháborúig. E terem anyagát TOLNAI GÁBOR közreműködésével e sorok írója állította össze. A plakátterem történeti

anyagát nagyrészt PANITY VUKOSZAVA, a sajtóterem történeti anyagát pedig TRÓCSÁNYI ZOLTÁN válogatta ki.

A könyvtár alkalmi kiállításait éppoly érdeklődéssel figyelte a látogató közönség, mint azokat a kiállításokat is, amelyeken a könyvtár a maga helyiségein kívül vett részt. Ez a meleg érdeklődés s gyakran ismétlődő elismerés volt a bizonyság arra nézve, hogy Könyvtárunk ezen a téren is eredményesen szolgálta a nyilvánosságot.

ASZTALOS MIKLÓS.

A könyvtárosképző tanfolyam második éve. A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete második könyvtárosképző tanfolyama 1937. november 29-én kezdődik és április 13-ig tart. Tanterve az alább felsorolt változtatásoktól eltekintve ugyanaz, mint az elsőé volt. Az elméleti előadások minden hétfőtől pétekig 13 és 14 óra közt, szombatonként 12—13 órakor tartatnak az Országos Széchényi Könyvtárban, a gyakorlatokat pedig a jelöltek általában abban a könyvtárban végzik, melyben egyébként is szolgálatot teljesítenek, kivéve, ha fölöttes hatóságuk óhajtja, hogy más könyvtárban is végezzenek gyakorlatokat. — A tanfolyamra csak olyan már tényleges szolgálatban álló könyvtári alkalmazottak bocsáttatnak, kiket igazgatóságuk a tanfolyam elvégzésére felszólít s Egyesületünk elnökségénél november 22-ig mint résztvevőket bejelent. — A tanterv az első tanfolyam tanmenetétől abban tér el, hogy a Könyvtártan mellett külön kollégium lesz valamennyi résztvevő részére Könyvtártörténet címen, a Kézirattan, Ősnyomtatványmeghatározás és Régi Magyar Nyomtatványok Meghatározása című kollégiumok hallgatása pedig csak az egyetemi végzettségű résztvevőkre kötelező, míg a középfokú könyvtári alkalmazottak e tárgyak helyett a könyvtári adminisztráció és a szakkönyvtárak kezelése tárgyköréből hallgatnak fakultatív előadásokat. — A tudományos fokú jelölteknek írásbeli és szóbeli vizsgát kell tenniök a Kézirattan és a régi nyomtatványok ismeretéből is, míg a középfokúaknak csupán az első tanfolyam vizsgatárgyaiból kell megfelelniök.

ISMERTETÉSEK.

A Magyar Nemzeti Múzeum Tanácsának kiadványai I. Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. 1937. Nagy 4°. 166 l.

Az 1934. évi VIII. törvénycikk értelmében az 1808. VIII. törvénycikkel létesített Magyar Nemzeti Múzeum, továbbá a Magyar Királyi Országos Levéltár, az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum és az Országos Magyar Iparművészeti Múzeum szakszerű igazgatása és tervszerű fejlesztése céljából az 1922 : XIX. törvénycikkel Országos Magyar Gyüjteményegyetem néven alkotott és önkormányzati joggal felruházott jogi személy, mint a nemzeti nagy közgyüjtemények egyeteme, immár a Magyar Nemzeti Múzeum nevet viseli és önkormányzati jogait a Magyar Nemzeti Múzeum Tanácsa (a Tanács) által gyakorolja.

Az 1934. évi VIII. törvénycikk értelmében 1936. január 15-én alakult meg a Magyar Nemzeti Múzeum Tanácsa. Az alakuló ülésen HÓMAN BÁLINT vallás- és közoktatásügyi miniszter képviseletében TASNÁDI NAGY ANDRÁS államtitkár jelent meg, aki üdvözlő beszédében bővebben foglalkozott azokkal a kultúrpolitikai elvekkel, amelyeknek folyománya volt az 1934. évi VIII. törvénycikk.

A Magyar Nemzeti Múzeum Tanácsa néhány hónappal ezelőtt kiadványainak első számaként közzétette mindazokat az újabb és még érvényben levő régibb törvényeket és rendeleteket, amelyek a Magyar Nemzeti Múzeum önkormányzati szervezetébe tartozó intézményekre vonatkoznak, ezeknek feladatát meghatározzák, tudományos munkáját és adminisztrációját szabályozzák, valamint a Magyar Nemzeti Múzeumról szóló törvény képviselőházi és felsőházi tárgyalásait, továbbá a Múzeum életébe és munkájába belekapcsolódó egyéb intézetek (külföldi magyar intézetek, Magyar Biológiai Kutatóintézet) szabályzatait, a Magyar Nemzeti Múzeum alakuló ülésén tartott előadásokat: HERZOG JÓZSEF, GRÓF ZICHY ISTVÁN, CSÁNKY DÉNES főigazgatók előadásait, az alakuló ülés jegyzőkönyvét, végül a megalakult Tanácsok (Tanács, Igazgatótanács, szaktanácsok) tagjainak névsorát és a tisztviselők rangsorát.

A nagy gonddal szerkesztett kiadványhoz HÓMAN BÁLINT m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter, a Magyar Nemzeti Múzeum elnöke, a múzeumi törvénynek a tudományos közvéleményben előkészítője és a miniszteri székben megalkotója írt előszót, közzétévén azt a beszédét, amelyet másfél évtizeddel ezelőtt a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatói székének elfoglalása alkalmából tartott. Ez a beszéd volt HÓMAN BÁLINT nagy gondolatának első bővebb kifejtése, amely gondolatának megvalósítására másfél évtizeden keresztül egyenes irányban haladt. Az eredetileg két osztályra — könyvtárra és természetiek tárára — tagozódó intézet ugyanis 1814 óta fokozatosan decentralizálódott. 1870-ben már hét osztálya volt, melyek közül a Képtár a huszadik század küszöbén kivált az anyaintézetből s az akkor megalapított Országos Magyar Szépművészeti Múzeumba olvadt bele. „Az Országos Széchényi Könyvtár túlnagy méreteket öltő levéltári osztálya is hovatovább megérik a különválásra, anélkül, hogy a tőle eredetében és anyaga természetében is különböző Országos Levéltárral való egyesítésére gondolnánk," — írta HÓMAN BÁLINT a decentralizálódás folyamatát vázolva. — „Az eddiginél nagyobb önállósághoz fog jutni az Országos Széchényi Könyvtár keretében — anyagának természete miatt — a Hírlaptár is, mihelyt megfelelő modern elhelyezést biztosíthatunk számára." A decentralizálódás folyamatának megrajzolása után rámutatott azonban arra, hogy ezzel párhuzamosan kialakulóban van a Magyar Nemzeti Múzeum történeti egységét kifejező autonóm szervezet.

HÓMAN BÁLINT már ebben a beszédében figyelmeztetett arra, hogy a Magyar Nemzeti Múzeumból kiszakadt gyüjteményeket akkoriban magában foglaló Országos Magyar Gyüjteményegyetem elnevezés helyett a Magyar Nemzeti Múzeum „nagymultú és nemes hagyományokkal ékes történeti nevét kellene az Országos Magyar Gyüjteményegyetem egészére átvinni... Így életben maradna a belőle korábban kivált országos intézetekkel újra egyesült, keretében kibővült Magyar Nemzeti Múzeum történeti organizmusa."

Amit HÓMAN BÁLINT másfél évtizeddel ezelőtt elgondolt és megírt, mint kultuszminiszter az 1934 : VIII. törvénycikkben megvalósította: a Magyar Nemzeti Múzeum történeti egységét kifejező autonóm szervezet megalakult és a régi nemes hagyományok ösvényén haladva teljesíti kulturális hivatását. TRÓCSÁNYI ZOLTÁN.

A magyar nevelésügyi folyóiratok bibliográfiája 1841—1936. Összegyüjtötték BARANYAI MÁRIA és KELETI ADOLF. Budapest, 1937. Budapest székesfőváros házinyomdája. 148[1] l. (A Fővárosi Pedagógiai Könyvtár kiadványa, 3. szám.)

Minden szakbibliográfiának megjelenése, főleg ha oly értékes anyagról van szó, mint a magyar pedagógiai irodalom, valóban örvendetes esemény hazai könyvészetünk számára. A *Fővárosi Pedagógiai Könyvtár* kiadványsorozatában rövid pár év folyamán immár a harmadik pedagógiai szakbibliográfiával gazdagította könyvészeti irodalmunkat. Az első kettő *A kisdednevelés kalauza* és *Az elemi és középfokú oktatás segédkönyvei* című könyvészeti összefoglalások elsősorban gyakorlati célt szolgáltak, a nevelő- és oktatókar számára kívánták összeállítani gondos kiválasztással azt a címanyagot, amelyre hivatásuk teljesítésében szükségük lehet. Jelen harmadik füzete e kiadványsorozatnak már inkább irodalomtörténeti értékű, amennyiben igen szép és áttekinthető elrendezésben egybegyüjtötte a magyarnyelvű nevelésügyi szakfolyóiratoknak teljességre törekvő leíró jegyzékét. Az összeállítók igen értékes munkát végeztek. Nemcsak a budapesti nagy közkönyvtárak anyagát és a meglévő általános folyóiratbibliográfiákat vizsgálták át, hanem kérdőívek szétküldésével a tanfelügyelőségek útján igen sok, a vidéken megjelent s a közkönyvtárakba annak idején be nem került, csak kevés ideig élt pedagógiai szaklap adatait is sikerült megállapítaniok és felvenniök. Így 1841-től, amikor ugyanis az első magyarnyelvű önálló pedagógiai szaklap megindult, egészen napjainkig körülbelül 400 magyarnyelvű nevelésügyi szakfolyóirat teljes leírását tudták megadni.

Átlapozva az egész összeállítást, azonnal szembetűnik, hogy valóban mintabibliográfiával van dolgunk és a kiadó *Fővárosi Pedagógiai Könyvtár* sem helyet, sem költséget egyáltalán nem kímélve, arra törekedett, hogy ez a bibliográfia minél áttekinthetőbb, használhatóbb és amellett rendkívül tetszetős formában jelenhessen meg.

Ami a beosztását illeti, két főrészből áll: a bevezető szövegből és a tulajdonképeni betűrendes és részletes leíró bibliográfiai részből. A bevezető szöveg röviden megismertet a magyar nevelésügyi folyóiratok történetével. Majd a legkülönbözőbb szempontok szerint, úgymint a megindulásuk időrendjében, a kiadó egyesületek, továbbá a megjelenési helyek betűrendjében is igen érdekes és tanulságos áttekintést nyerünk 95 esztendő pedagógiai folyóiratairól. Ezeket az áttekintéseket mindenütt statisztikai összeállítások is egészítik ki. Az anyagnak ez a változatos összeállítása kétségkívül hasznos és célravezető, mert a kutató figyelmét oly szempontokra is felhívja, amelyeket egyébként nem vett volna talán észre. Az egyes folyóiratoknál rendkívül világos és könnyen áttekinthető módon azonnal azt is felismerjük, hogy meddig éltek és melyek azok, amelyek még ma is élnek. Ez utóbbiakat betűrendben még külön is felsorolja. A részletes bibliográfiai részben az egyes folyóiratok összes szerkesztői, kiadói, cím-

változásai, megjelenési körülményei, jellegük, sőt még a budapesti főbb közkönyvtárakban való lelőhelyük is fel van tüntetve.

Az összeállítók anyaguk összegyüjtésében, mint már említettük, az ismert általános nagy folyóiratbibliográfiákat is felhasználták. Feltűnik azonban, hogy a megnevezett forrásmunkák között nem említik fel KERESZTY ISTVÁNnak az 1867. előtti anyagra nézve oly fontos és alapvető bibliográfiáját. Ez a körülmény, hogy e fontos mű az idézett és felhasznált forrásanyagból hiányzik, arra késztetett, hogy a jelen bibliográfiát KERESZTY művével is összehasonlítsuk. Ennek folyamán olyan pedagógiai folyóiratcímre, mely KERESZTYnél szerepel, de a jelen bibliográfiából kimaradt volna, nem akadtunk, de igenis találtunk olyan kisebb hibákat és tévedéseket, melyek KERESZTY művének — mely ugyan maga sem mentes minden hibától — felhasználása mellett könnyen elkerülhetők lehettek volna, vagy legalább is magával az eredeti anyaggal való tüzetesebb és pontosabb összehasonlításra ösztönözték volna a szerkesztőket.

Próbaösszehasonlításokat téve az Országos Széchényi-Könyvtárban meglévő pedagógiai folyóiratanyaggal is, néhány komolyabb tárgyi tévedésre is bukkantunk. Így az 1861-ben megindult „*Iskolai Lap*" című pedagógiai lap megszűnése évéül 1891. van feltüntetve, kitűnt azonban, hogy e lap még 1861. decemberében szűnt meg, így hát még egy teljes évig sem volt életben. A tévedés nem kevesebb, mint 30 év. Hogy azonban itt nem pusztán véletlen sajtóhibával van dolgunk, az kitűnik abból, hogy egyéb helyeken is, ahol csak ez a folyóirat szerepel, megszűnési időpontjaként mindig 1891. van feltüntetve, ami nyilvánvalóvá teszi, hogy a kézirat első fogalmazásában is megvolt már e tévedés. Ebből kifolyólag természetes, hogy a statisztikai összeállításokban is hibák származtak. Sajtóhibát találunk a „*Kalauz a Nevelés és Oktatás Terén*" című lapnak megindulási évszámában is, miután 1866. helyett 1886. áll. Ez a folyóirat továbbá nem havonkint háromszor jelent meg, hanem hetenkint. A „*Kalauz a Siketnémák Oktatása és Nevelése Terén*" című folyóirat 1896—97. évtől kezdve új címen, „*Kalauz az Emberbaráti Nevelés és Oktatás Terén*" cím alatt jelent meg. Kisebb pontatlanságokat összehasonlításainkban többet is találtunk. Kifogásoljuk azonban szerkesztőnknek azt az eljárását, hogy azoknak a folyóiratoknak, melyek nem naptári, hanem iskolai évvel kezdik évfolyamaikat, ezt nem tüntetik fel, hanem csakis az első és utolsó megjelent számnak a keltét. SAJÓ GÉZA.

Káplány Géza: *A könyvtárosi élethivatás a könyvtárosképzés tükrében.* (Különlenyomat a Műszaki Bibliográfiai Közlemények

XVIII. számából.) Kiadja a Technológiai Könyvtár Barátainak Egyesülete Budapesten, 1937. 8°. 18 l. Ára 40 fillér.

KÁPLÁNY GÉZA főkönyvtáros, a M. Kir. Technológiai Intézet Nyilvános Könyvtárának vezetője, hasznos tanulmányt írt a könyvtárosi élethivatásról és a könyvtárosképzésről a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének ez év első felében rendezett tanfolyama kapcsán. Tanulmányának bevezetésében foglalkozik a professzor-könyvtáros- és szakkönyvtáros-kérdéssel és a szakkönyvtáros mellett foglal állást, mert nézete szerint a könyvtárosnak elsősorban nem valamely tudománnyal, hanem könyvtárával s annak közönségével kell foglalkoznia. Ha a könyvtáros valamely szaktudománynak művelője is és van is általános áttekintése a tudományok fölött, szükséges, hogy egy külön tudománya is legyen, amelynek kérdésével teljesen tisztában van és ez a speciális könyvtártudomány. A modern könyvtárigazgató ma már nem annyira konzervátor, és a könyvek őre, mint inkább organizátor, a praktikus tapasztalat és az élet embere. Hivatkozik LADEWIGre, aki az igazi modern könyvtárostól bizonyos hadvezéri képességeket is megkíván, mert az örökös rend a könyvtárban csak e képességekkel bíró vezető alatt válhatik valósággá. A magyar könyvtárosi tanfolyam alapos ismertetése után elismeréssel nyilatkozik e tanfolyamról, melynek eredményét személyesen is volt alkalma ellenőriznie, mint az egyik vizsgálóbizottság elnökének. Szerinte az első könyvtárosképző tanfolyam jótétemény volt a könyvtárak fiatal tisztviselőire, akik az ismereteken felül még valami egyéb igen fontos dolgot is nyertek, amit úgy hívnak, hogy könyvtárosi öntudat. TR. Z.

Kertész János: A magyar közegészségügy bibliográfiája. 1925–1935. A *Közegészségügyi Értesítő* 1936. évi augusztusi számában indult meg a fenti című közlemény. A szerzője a bevezetésben elmondja, hogy a közegészségügyi irodalomnak az utolsó évtizedben történt nagyarányú fellendülése szükségessé teszi az összegyüjtést és rendszerezést, vagyis egy könyvészeti forrásmunka összeállítását és bibliográfiájában ezt iparkodik elérni. Közli azt is, hogy milyen csoportokra osztva kívánja közölni az összegyüjtött irodalmat.

A *Népegészségügy* 1937. évi 1. számában ismertettem az addig befejezett, ívóvízkérdéssel foglalkozó fejezetet. Meg lehetett állapítani, hogy nagyon sok fontos, a tulajdonképeni ivóvízkérdéssel foglalkozó cikk kimaradt belőle. Ezzel szemben hozott dolgozatokat az Alföld öntözéséről, a gazdasági öntözésről általában, a vadvizek lecsapolásáról, szennyvíztisztításról, ásványvizekről. Ugyanekkor rámutattam arra is, hogy a bevezetésben megadott beosztás nem igen felel

meg a közegészségügyi irodalom mai, kétségkívül hatalmas fejlettségének. Ilyen csoportok, mint például „*Fertőző betegségek*" vagy „*Falusi és városi egészségügy*", olyan nagykiterjedésű kérdéskomplexumokat foglalnak magukba, hogy a bekerülő cikkek nagy tömegében az eligazodás nem lesz könnyű.

Ez a vélemény igazolást nyert már a következő, a tuberkulózisról szóló fejezetben, noha ez a fejezet, éppenúgy, mint a többiek, távolról sem mondható teljesnek. Ebben a fejezetben a könyveken (helyesebben önállóan megjelent munkákon) kívül 503 folyóiratcikket sorol fel, a tuberkulózis és az ellene való küzdelem legkülönbözőbb kérdéseiről, egyszerűen szerzők szerinti betűrendes felsorolásban. Ilyesféle felsorolás aligha jelent nagy segítséget annak, aki a kérdésnek valamely részletével kíván foglalkozni. Legfeljebb névrepertórium gyanánt szolgálhatna, természetesen csakis abban az esetben, ha teljes volna. Ettől azonban, amint mondottuk, meglehetősen távol áll; e fejezetben például nyomát sem találjuk az egyik vezető szaklapnak, amely „*Tuberkulózis*" címmel 1933-ban indult, mint a Magyar Orvosok Tuberkulózis Egyesületének és a Magyar Tüdőbeteggondozó és Gyógyintézeti Orvosok Egyesületének a hivatalos lapja, évente 12 számmal.

1937. évi áprilisig befejezést nyert a bibliográfia harmadik fejezete, a *Fertőző betegségek*. Ennek bevezetésében a szerző némiképen módosítja a programmját, amennyiben azt mondja, hogy miként az eddigiekben, úgy e fejezetben is *kihagyta a teljesen szakcikkeket* és csak az általános értékű, nemcsak orvosokat érdeklő tanulmányokat sorolta fel. Természetesen bibliográfiát sokféle szempontból lehet írni, és egy népszerű cikkeket tartalmazó felsorolás jelentőségét semmiképen nem lehet lebecsülni, különösen a közegészségügy terén, amely nagy tömegek nevelését, vezetését célzó gyakorlati tudomány. Valamely tudományszak bibliográfiája alatt azonban, a szó ma elfogadott értelmében, mégis csak a megfelelő tudományos szakcikkek összeségét értjük. Másrészt az is bizonyos, hogy a bibliográfiáknak — különösen a gyakorlati tudományok terén — a népszerűsítő cikkek felé nincs éles határa. A legismertebb és legfontosabb tudományos folyóiratokban megjelent cikkek felsorolását azonban jogosan várhatja a kutató a bibliográfia cím alatt. Amelyik ezeket nem tartalmazza, az lehet felsorolás, adalék, esetleg népszerű cikkek bibliográfiája, amelynek természetesen szintén megvan a maga jelentősége, de semmiesetre sem tudományos bibliográfia.

A *Fertőző betegségek* című fejezetben két felvétel alatt, pontos oldalszámozással közli a Magyarországon előfordult fertőző megbete-

gedések kimutatását 1924. augusztus 16—13 (?) és szeptember 1—15-ig, továbbá 1935. évi április 1—15-ig és 16—30-ig, amelyek a *Népegészségügy*-ben jelentek meg. Ellenben a legcsekélyebb utalás sem található arravonatkozólag, hogy ezek a fertőzőbeteg-kimutatások a *Népegészségügy*-nek, amely a közegészségügyi igazgatás hivatalos lapja, évek óta állandó rovatát képezik. Nemcsak indokolatlan, hanem teljességgel érthetetlen ennek a két adatnak ötletszerű kiragadása és említése, e rendszeresen megjelenő kimutatások sorozatából. E kimutatások különben a magyarországi fertőző-megbetegedésekre vonatkozó minden munkának annyira fontos és nélkülözhetetlen alapjául szolgálnak, amelynek feltétlenül meg kellett volna kapni a megillető helyét. Itt említjük meg, hogy a *M. kir. Országos Közegészségügyi Intézet* évi jelentései szintén hozzák ugyanezt a statisztikát, éves összeállításban, 1931 óta. Ezek természetesen szintén beletartoznának egy közegészségügyi bibliográfiába.

Egyes köteteknek a sorozatból való érthetetlen kiemelését különben máshol is megtaláljuk. Többek között a Tuberkulózis című fejezetben, ahol a Magyar Orvosok Tuberkulózis Egyesülete nagygyűléseinek a IX., XII. és XIII. kötetét felveszi, a sorozat többi köteteit azonban nem.

A közlemény sok sajtóhibáját nem akarjuk külön kiemelni, noha egyik-másik erősen értelemzavaró; néha úgy érezzük, mintha nem is egyszerű nyomdai hibáról lenne szó. (Pl. 34. old. „Mikroskopiasis járvány..." mikrosporiasis helyett, „Budapest zárhalandóságai" Budapest rákhalandósága helyett, stb.).

KERTÉSZ számos, a legkülönbözőbb témákról írt bibliográfiájával adta már tanujelét nagy szorgalmának és érdeklődésének. Szakbibliográfia összeállításához azonban ezek a tulajdonságok nem elegendők. Ahhoz szakismeretek, az illető tudományág terén teljes tájékozottság is szükséges. Máskülönben kárbaveszett fáradság a legnagyobb szorgalommal összeállított munka is, mert a célját, hogy a közlemények tömegében vezetőül szolgáljon, semmiképen nem éri el.

ZNAKOVSZKY EMMA.

Crozet, Léo: *Manuel pratique du bibliothécaire.* Nouvelle édition. Paris, 1937. Émile Nourry. 8°, 340 l.

CROZET munkája nem akarja a könyvtári tudományok elméletét kifejteni, sőt teljesen távol van minden elméleti megalapozástól, csupán praktikus tanácsokat akar adni egy kisebb, vidéki könyvtár berendezésére, vezetésére, fenntartására nézve. Nem akar sem többet, sem kevesebbet, mint amennyit a címben mond. Ennek a célnak azonban teljes egészében eleget tesz. Valóban olyan ember munkája, aki

már saját sikeres könyvtárszervezői gyakorlata folytán is hivatott praktikus tanácsait, ha nem is rendszerbe, hát legalább bizonyos rendben összefoglalni.

Mint említettük, a munka elsősorban kisebb, vidéki könyvtárak szükségleteit tartja szem előtt. Hiszen a nagy, központi könyvtáraknak egyrészt megvan a maguk kialakult, évtizedes, gyakran évszázados tradiciókon alapuló gyakorlata, másrészt az ott felmerülő kérdések egészen más természetűek, mint egy kisebb könyvtárban. Egy nagy könyvtár külön szakembereket alkalmazhat, akiknek mindenesetre többet kell tudniok mondjuk az ősnyomtatványokról és a kéziratokról, mint amennyi ezekről CROZET kitűnő könyvében áll. Egy kisebb könyvtárban azonban nélkülözhetetlen segédeszköz. Elsősorban természetesen a francia könyvtárak szükségleteit és sajátos helyzetét tartja szem előtt, ez nem jelenti azonban azt, hogy a könyv értéke a francia nyelvhatárt átlépve, jelentékenyen csökkenne, vagy megszünne. Számunkra is igen sok hasznos tudnivalóval szolgál, bár helyenkint csak némi helyesbítéssel használható. Már a könyvtár bútorzatának és a könyvanyagnak kiválasztásában és elrendezésében is speciálisan francia szempontokhoz alkalmazkodik. Így nálunk nem mutatkozik például szükségesnek, hogy a nők számára külön asztalokat állítsunk fel az olvasóteremben. Értékes bibliográfiai összeállításai, melyek útmutatást nyujtanak bizonyos minimális könyv- és folyóiratanyagra, természetesen majdnem kizárólag csak francia nyelvű műveket tartalmaznak.

A kisebb könyvtárak között is különbséget tesz tudományos könyvtár (bibiliothèque d'étude) és olvasó-könyvtár (bibiliothèque de lecture) között. Ez a megkülönböztetés igen hasznos, mert a két könyvtártípusnak teljesen különböző céljai és ennek megfelelően más szükségletei is vannak. A tudományos könyvtárnak a kutatók rendelkezésére kell bocsátani a tudományos kutatás legfontosabb segítőeszközeit, az olvasó-könyvtárnak elsősorban olvasmányt kell nyujtania, tehát komolyabb szépirodalmat, ismeretterjesztő munkákat, népszerűbben megírt tudományos rendszerezéseket, monográfiákat. A könyvtár céljának megfelelően módosul a könyvtár elhelyezése a városban, berendezése. Az olvasókönyvtár célja az, hogy az olvasót a könyvhöz közelebb hozza, ezért a raktárakat nem fogjuk lezárni, az olvasó válogasson maga a könyvek között, hiszen gyakran a katalóguscédula nem kelti fel az érdeklődését. Az ilyen esetben természetesen meg kell szigorítani az ellenőrzést. Ez csak egy kiragadott példa arra, hogy az olvasó igényeihez való alkalmazkodás mennyire megváltoztat bizonyos merev könyvtári szabályokat, melyeket egy tudományos

könyvtárban, hogy egy nemzeti könyvtárról ne is beszéljünk, éppen az olvasó érdekében a legteljesebb ridegséggel kell alkalmazni. Általában az olvasó igényeihez való alkalmazkodás jellemzi a demokratikus francia könyvtárpolitikát. Ez az elv érvényesül a könyvtárak bútorzatában, mely kényelmes legyen, higiénikus, ébresszen kedvet az olvasáshoz; a nyitvatartási idő bőséges megszabásában. CROZET a könyvtárak éjjeli 11 óráig való nyitvatartását ajánlja, sőt egy éjtszakai könyvtár gondolatától sem idegenkedik, ezzel is alkalmat kívánván nyujtani a könyvtár használatára, olyanoknak is, akiknek a nappali órákban erre nincs idejük. Az anyag kiválasztásában is alkalmazkodni kell az olvasóközönség igényeihez.

A könyvtár nem önmagáért van, hanem fontos missziót teljesít. A könyvtárigazgató nem elégedhetik meg azzal, hogy a könyvtárat többen-kevesebben látogatják, hanem oda kell hatnia, hogy könyvtárára minél szélesebb körben felhívja a figyelmet s forgalmát minél jobban növelje. Ilymódon az olvasási kedv felkeltése is a könyvtárigazgatóság feladata. Ennek a célnak az érdekében a reklámtól sem szabad visszariadni, a könyvtár új beszerzéseit a város lakosságának ügyesen tudomására kell hozni. CROZET itt is, mint mindig, teljesen részletes, minden praktikus részletre kiterjedő haditervet nyujt.

CROZET olykor-olykor kritikát is igyekszik gyakorolni bizonyos felállítási és katalogizálási rendszerekről. Elítéli a tizedes-rendszert. Érveit könnyű megcáfolni. Főérve, hogy egy merev keret nem alkalmas az állandóan mozgó és fejlődő tudományoknak. A továbbiakban főleg az olvasóra háruló kettős munkát rója föl a rendszer hibájául. Ezzel szemben maga is ajánl egy metódikus szakkatalógust, mely lényegében a tizedes-rendszer elveit követi, ő is tíz nagyobb csoportra osztja az anyagot s ezeken belül ismét kisebb csoportokat alkot. Az egyedüli lényeges különbség az, hogy nem lép fel olyan igényekkel, mint a tizedes-rendzer, nem akarja a tudományok genealógiáját felépíteni s jelzésül nem számokat, hanem betűket és számokat használ. Ez a rendszer tehát egy franciába oltott, merev gerincétől megfosztott, kevésbbé mechanikus tizedes-rendszer.

Értékes mellékletek egészítik ki a könyvet, köztük a fentebb ismertetett szakrendszer, kis könyvtártani bibliográfia, olvasótermi és kölcsönzési szabályzat-minták, különféle könyvtári nyomtatvány- és ürlapminták stb. A sok praktikus tanács, a könyvtári élet minden vonatkozására kiterjedő figyelme teszik a munkát elsőrendű segédkönyvvé, mely egyetlen könyvtáros asztaláról sem hiányozhat. Egy újabb kiadásban kívánatos lenne tárgymutatóval is könnyíteni a munka használatát. SÁRKÁNY OSZKÁR.

A román bibliográfia. A MKSzemle 1937. évfolyamának első füzetében ismertettük a IOACHIM CRĂCIUN szerkesztésében Kolozsvárt megjelenő román *Bibliotheca Bibliologica* című kiadványsorozat három első füzetét. Az azóta megjelent hét füzet tervszerűen folytatja a szerkesztőség által kijelölt munkát, a román tudományos intézetek, tudományágak, a román írók bibliográfiáinak összeállítását, valamint a román könyvtudomány elméleti és történeti ágainak feldolgozását. E. ROTH a román törvényszéki orvostani intézetek kiadványainak, V. BOLOGA pedig a kolozsvári egyetem orvosi fakultásán 1932 és 1936 között elfogadott 1000 disszertációnak felsorolását adja (Nr. 6. E. ROTH: *Bibliografia a publicatiilor Institutelor Medico-Legale din România, 1920—1935.* és Nr. 8. V. BOLOGA: *Bibliografia tezelor delu Facultatea de Medicină şi Farmacie din Cluj din anii 1923—1936,* mindkettő Kolozsvárt, 1936). IOACHIM CRĂCIUN három füzettel is szerepel: összeállította *Alexandru Lapedatu* és *Gheorghe Bogdan-Duica* kolozsvári egyetemi tanároknak biobibliográfiáját és megírta a könyvtártudomány két román művelőjének, ION BIANUnak és AL. SADI-IONESCUnak életrajzát és munkásságuk történetét. (Nr. 5., 7. és 9. I. CRĂCIUN: *Bio-Bibliografia lui Gheorghe Bogdan-Duica, 1865—1934, Bio-Bibliografia D-lui Alexandru Lapedatu [1876—1936]* és *Doi bibliologi români, Ion Bianu şi Al. Sadi-Ionescu,* az első és harmadik Kolozsvárt, a második Bukarestben, 1936.) Ezek közül magyar szempontból kétségkívül legfontosabb ALEXANDER LAPEDATU-nak, a kolozsvári egyetem román történeti tanárának, a román Akadémia elnökének és kultuszminiszternek életműve. Az erdélyi, csernátfalusi születésű tudós és politikus készítette tudniillik azokat a tanulmányokat a trianoni békekonferencia számára, melyek alapján Románia Magyarország egyes területeire igényt bejelentette. Későbbi politikai pályafutása alatt gyakran foglalkozott újságcikkeiben és parlamenti beszédeiben a magyar revízió kérdéseivel és az erdélyi magyar kisebbség tanügyi és felekezeti viszonyaival. Mint történész Brassó és Szeben román vonatkozásairól, a középkori román-magyar politikai és művészeti kapcsolatokról, MIHAI VITEAZU erdélyi szerepléséről, a román-székely viszonyról, több román vajda erdélyi összeköttetéseiről írt, kiterjedt, kizárólag román érdekű történetírói munkásságán kívül GHEORGHE BOGDAN-DUICA irodalomtörténeti tanulmányaiban gyümölcsöztette magyar irodalomtörténeti ismereteit, melyekre lépten-nyomon rá lehet bukkanni írásaibar.. A *Bibliotheca Bibliologica* többi füzetei sem érdektelenek: I. NAGHIU az új kolozsvári ortodox püspöknek, a háromszéki, árapataki születésű NICOLAE COLANnak a háború utáni erdélyi felekezetközi viszonyra vonatkozó utalásokban gazdag irodalmi munkásságát ismerteti. (I. NAGHIU: *Bio-Bibliografia P. S. Epi-*

scop Nicolae Colan, 1893—1936. Nagyszeben, 1936.) Végül T. ONIŞOR közli az 1929. és 1930. esztendők román földrajzi irodalmát, érdekes bevezetéssel a román földrajzi bibliográfiákról. Munkájában igen sok erdélyi földrajzi kérdésre vonatkozólag akad könyvészet. (Nr. 4. T. ONIŞOR: *Bibliografia geografică a României în 1929 şi 1930.* Kolozsvár, 1936.) MAKKAI LÁSZLÓ.

Stripsky Hiador dr.: *Kőszegi könyvnyomtató a XVII. századból.* (Vasi Szemle könyvei, 92. szám.) A Vasi Szemle különnyomata. 1937. IV. évf., 3. sz. Szombathely. Martineum Könyvnyomda Rt. 1937. 8-r. 12 l.

Már CHERNEL KÁLMÁN tanulmányából tudtuk, hogy Kőszegen a XVII. században volt könyvnyomda. A nyomdász a külföldön híres Wechelius-családból származó WECHELIUS ANDRÁS volt, kire vonatkozólag most a szerző 1651—1668 közötti évekből ismeretlen adatokat közöl, melyeket Kőszeg városa és az evangélikus egyházközség levéltáraiban talált. Szerző leírja e nyomdának két termékét: egy magyar kalendáriumot, amely 1659-ben és egy latin üdvözlő verset, amely 1664-ben jelent meg. Ez utóbbinak STRIPSKY a címlapját is közli fényképi hasonmásban. Ennek impresszumában ez olvasható: „Güncii, infer. Hung. excudebat Andreas Wechelius". A naptárat, illetőleg ennek fönnmaradt első ívét RÁTH GYÖRGY fedezte föl, a latin nyelvű üdvözlő verset, melyet TIEFTRUNK DÁNIEL REISNER ANTAL pozsonyi lelkészhez intézett fia születése alkalmából, az Akadémia tulajdonába került Vigyázó-könyvtárban STRIPSKY találta meg s most WECHELIUS ANDRÁSról írott tanulmányában először ismerteti. Az értekezés hasznosan kutatja föl és foglalja össze a WECHELIUS ANDRÁS-ról fönnmaradt életrajzi adatokat. TR. Z.

LAUS PODAGRAE Az Köſzvénynek Ditsireti. Kis 8°, A ív + 12 l. (Kiadta TURÓCZI-TROSTLER JÓZSEF és KNER IMRE. Gyoma, KNER IZIDOR könyvnyomdája, 1936.)

A *Laus Podagrae* régi, XVII. vagy XVIII. századbeli magyar nyomtatvány, melyet TURÓCZI-TROSTLER JÓZSEF és KNER IMRE a Magyar Bibliophil-Társaság tagjai számára 200 számozott s ezenkívül 400 számozatlan példányban újra kiadtak. Az új kiadás változtatás nélkül, helyesírási következetlenségeivel együtt adja a *Laus* szövegét. A szedés mindenben, térbeosztásban is, híven követi az eredetit, de betűje nem korhű. „A fejléc és a záródísz sem azonos az eredetiével, de nagy részben a kor ornamensei közül való, s elrendezésében, kiterjedésben pontosan megfelel az eredetinek" — olvassuk TURÓCZI-

TROSTLERnek a kiadáshoz függesztett alapos tanulmányában, amely az irónikus dícséretformáról és a *Laus Podagrae*-ról, e nagycsaládú enkomium-fajtáról szól. (Közvetlen forrása JAC. PONTANUS prózai dialógusa).

Az új kiadás kékesszürke papírborítékjával, jó papirosával, pontos és ízléses tipografizálásával szép, finom alkotás, de a ritka régi nyomtatványok archiváló új kiadása helyett szívesebben vennők a szövegek fotografikus hasonmáskiadását, amely teljesen pótolja az eredetit. Bármily pontos is a lemásolt, újraszedett szövegkiadás, a könyvész, nyelvész idézetekért, vagy könyvtörténeti tanulmányaiban kénytelen továbbra is az eredeti szöveghez folyamodni. TR. Z.

Lischerong Gáspár: *Pray György élete és munkái.* Budapest, 1937. Kiadványok Jézus Társasága magyarországi történetéhez. Tanulmányok, 4. sz. 149 (3) l. 8°.

A szokásos doktori értekezés-cím mögött ezúttal mintaszerű alapossággal megírt pályakép húzódik meg. A dolgozat jelentőségét fokozza az a körülmény, hogy fontos adatokat szolgáltat a magyar könyvtártörténet egyik legérdekesebb fejezetéhez: a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Könyvtárának hőskorához.

PRAY a jezsuita-rend feloszlatása után került Mária Terézia rendeletéből 1777-ben Pozsonyból Budára az egyetemi könyvtárhoz. Mind MÁRIA TERÉZIA, mind II. JÓZSEF nagy súlyt fektetett a Nagyszombatból áthelyezett intézmény fejlesztésére. A legmagasabb helyről jött ösztönzések és rendelkezések megvalósítója és végrehajtója nem egyszer PRAY volt. S bár sok nehézséggel kellett megküzdenie a személyi ellentétek és a szűkreszabott anyagiak miatt, kevés ember ragaszkodott annyira a könyvtárhoz, mint ő. Azonban érthető ez a ragaszkodás, hiszen történeti forráskutatásainak újabb biztosítékát látta ebben az állásban. De nemcsak mint történetíró, hanem mint könyvtáros is maradandó emléket állított magának, amikor 1780-ban elkészítette az *Index rariorum librorum Bibliothecae Universitatis Regiae*t.

Szerzőnek természetesen nem célja bővebben kiterjeszkedni az Egyetemi Könyvtár történetére, mégis sokszor egészíti ki levéltári és egyéb kutatásainak eredményeivel PAULER GYULA művének vonatkozó adatait.[1] Külön kiemeljük a függelékben közölt hasznos évrendi összeállítást PRAY műveiről és kéziratgyüjteményének lelőhely szerinti felsorolását. CLAUSER MIHÁLY.

[1] A budapesti m. kir. egyetem története. Budapest, 1896. I. köt. passim.

„Az elmult év legszebb könyvei." A Magyar Bibliophil Társaság 1936-ban öt könyvet tüntetett ki az „év legszebb könyve" jelzőjével, amelyek a Társaság ítélete szerint a mult évi magyar könyvművészet legjobb színvonalát képviselik. Ezek a következők: *„A Halál Himnusza"*, amely a Hungária-könyvek harmadik köteteként jelent meg; a Franklin-Társulat által kiadott ORTUTAY—BUDAY: *Magyar Parasztmesék;* a gyomai Kner-nyomda által kiállított *„Haggáda Peszach estéjére"*; ELISABETH BARRETT BROWNING: *Portugál szonettek* a Pantheon kiadásában és a Révai Intézetnél kiadott DÓCZY JENŐ: *Dédácsi idill.*

RÁSKAI LEA dömés apáca a XVI. század elején kimásolta a Példák Könyvéből a *„Halál Himnuszát"*, amely szellemével és stílusával pompásan idézi fel a középkori haláltáncok emlékét és megkapó, kifejező nyelviségével a legszebb magyar nyelvemlékek közé tartozik. A Hungária-nyomda valóban nemes feladatot teljesített, amikor a középkori magyar szerzetesi irodalomnak ezt a gyöngyszemét közrebocsátja. A „közrebocsátás" alatt természetesen azt kell értenünk, hogy lehetővé tette, hogy a *„Halál Himnusza"* helyet foglalhasson a „bibliofilek" könyvszekrényeiben. Első látásra elárulja magát a könyv, igen fáradságos és költséges munka; a nyomda rajzolóművészének bele kellett élnie magát a középkor írás- és betűstílusának a szellemébe, de tanulmányoznia kellett a középkori fametszetek stílusát is, hogy a Hungária-nyomda modern kiadásában ezt érvényre juttassa. A könyv lapozgatása közben úgy érezzük, hogy a rajzolóművész és a nyomda ilyen igyekezete sikerrel járt, szép eredménnyel egyesíti kiadványában a középkori művészet, helyesebben a XV—XVI. századi könyvművészet szellemét és a modern nyomdatechnika számos vívmányát. A könyv kötése, a szöveg levegős-harmónikus elosztása, a betűk és illusztrációk színeinek a megválasztása finomult érzékről tanuskodik. A szaggatott betűduktus, az illusztrációk és iniciálék primitíveskedő formaisága segíti a halál misztikumának, remegő keresésének érzékeltetését.

Örvendetes és dícséretreméltó az a törekvés, hogy a magyar gyermekeknek karácsonykor a tiszta magyarság szülte parasztmeséket akarnak kezébe adni. AZ ILLYÉS GYULA és ORTUTAY GYULA által gyüjtött és összeválogatott, s BUDAY GYÖRGY által illusztrált *„Magyar Parasztmesék"* egyik első példája ennek az igyekezetnek. A Franklin-Társulat kiadásában megjelent mesegyüjtemény a gyermek-mesekönyvek átlagos színvonalán messze felülemelkedik előállításában is, éppen azáltal, mert nem törekszik arra, hogy túlságosan „díszes", „színes" és „megragadó", „tarka-barka" könyv legyen. Komoly könyv,

amit a „nagyok" is örömmel forgathatnak. A könyv címlapján látjuk a mesebeli várkastélyt, egyszerűen, de kifejezően megrajzolva, a középkori erdélyi várakra emlékeztető hangulatával. Az illusztrációkban némi eltérést látunk az ORTUTAY mesegyüjtéséhez, a *„Nyíri és rétközi parasztmesék"*-hez ugyancsak BUDAY GYÖRGY által készített fametszetektől. Azokban sokkal szenvedélyesebb, talán több bennük a drámaiság és a misztikum, de ezek egyszerűbbek, naturalisztikusabbak, s látszólag érthetőbbek, mivel bizonyára azért találkozunk, mert a gyermeki fantázia határait akarta tiszteletben tartani. Pedig a gyermeki fantázia sokszor sokkal gazdagabb a — felnőttekénél. A könyv nyomdai előállításában egyébként nincsen semmi különlegesség, de ízléses és egyszerűségében is művészi értékű.

A magyar könyvtermelés és szigorúan vett könyvművészet remekbekészült példája az „Ézsajás Vallásos Társaság" által kiadott, s a gyomai KNER-nyomda által nagy műízléssel és sok szeretettel előállított *„Haggáda Peszach estéjére"* (Énekek Peszach Estéjére), amely a „zsidó évszámítás 5696-ik esztendejének telén" jelent meg, s benne a Bodoni-antiqua és a Meruba-héber betűk artisztikus egységet alkotnak. A KOLOZSVÁRY SÁNDOR által készített fametszetek azonban nem illenek a könyvbe, nem ütik meg annak egyébként való művészi színvonalát és korábbi stílusához képest határozott visszaesést jelentenek.

A másik két kitüntetett könyv nyomdai előállítás folytán került az elmult év „legszebb könyvei" közé. Kétségkívül a legszebb könyvek közé tartoznak, de hozzájuk hasonlót többet is lehetne kiválasztani a mult évi könyvtermelésből, főképen az Egyetemi Nyomda, de a Magyar Szemle Társaság, az Athenaeum kiadványai közül is.

NAGY ZOLTÁN.

LEVÉLSZEKRÉNY.

A bélyegzők kérdéséhez. Régi könyvek gyüjtői sokszor jönnek zavarba egy-egy könyv megvásárlása alkalmával a könyvben lévő pecsét miatt. Ha a pecsét világosan megmondja magáról, hogy mely közkönyvtárnak a pecsétje, a könyvgyüjtő könnyen dönthet, hogy a pecsét dacára is megveszi-e a könyvet vagy sem. Ha a pecsét magánember könyvtárának a pecsétje, ez esetben is a legtöbbször könnyen el tudja dönteni, hogy a könyvet minden kockázat nélkül megvásárolhatja-e vagy sem, mert ha a könyvtár tulajdonosa már meghalt és köztudomású, hogy könyvtára piacra került, a könyvtára pecsétjével ellátott egyes könyvek nyilván forgalomban vannak. Ugyanez áll a könyv tulajdonát jelentő kéziratos bejegyzésekre, autogrammokra is. Ha a könyvben külföldi bélyegző van, például moszkvai vagy szentpétervári könyvtári bélyegző, a könyvgyüjtő ezeket szintén minden aggodalom nélkül megvásárolja, mert köztudomású, hogy a bolsevikiek sok műkincset és könyvet értékesítettek külföldön. De nemcsak oroszországi eredetű könyvtári bélyegzős könyveket vásárol meg nyugodtan, hanem olyan országokból származó könyvtári bélyegzős könyveket is, melyeknek területére a világháború alatt az osztrák-magyar hadsereg bevonult. A háború alatt és után sok könyvgyüjtő a harctérről hazatért barátaitól számos olyan könyvet kapott vagy vásárolt, amelyek egy-egy ellenséges állam valamely könyvtárának a pecsétjével voltak ellátva. Ezek — a legtöbb esetben találomra kiválasztott ócskaságok, értéktelen könyvek (értékesebbről nem hallottam) — hadi zsákmányok voltak és senkinek sem volt a legcsekélyebb aggálya sem aziránt, hogy ezeket a könyveket ajándékba elfogadhatja, vagy megvásárolhatja. Egyébként az antikváriusok legnagyobb része is aggályosan ügyel arra, hogy olyan könyvet, amelyben valamely magyarországi nyilvános könyvtárnak a bélyegzője van, forgalomba hozzon, mert hiszen ez esetben könnyen összeütközésbe jöhet a büntetőtörvénykönyvvel. Vannak azonban bélyegzők, amelyek nem mondják meg világosan, hogy mely könyvtárból származnak. Három évvel ezelőtt például nagyon sok olyan könyv volt a könyvpiacon, amelyeken *Ex Libris Facultatis Theologicae*, anilinfestékes, egysoros bélyegző volt látható, annak elárulása nélkül, hogy milyen akadémiának vagy egyetemnek a fakultásáról, illetőleg könyvtáráról van szó. E sorok írója, amikor e könyvek a piacon feltűntek, érdeklődött könyvtáraknál és antikváriusoknál, majd a Budapesti Hírlapban vetette fel a kérdést, hogy ismeri-e valaki ezt a bélyegzőt? S a kérdésre egyik vidéki református theológia érdemes könyvtárnoka adta meg a választ, hogy ez a

bélyegző a budapesti Egyetem Theológiai Fakultásának a bélyegzője. Kiderült, hogy a Theológiai Fakultás fölös példányait szabályszerűen értékesítette, de mert nem volt bennük a tulajdonjogot, illetőleg a tulajdonost kétségtelenül kifejező pecsét, szükségtelennek tartotta, hogy duplum bélyegzőt is üssön a könyvekbe. Ha könyvtári pecséttel ellátott könyvek forgalomba kerülnek, a bélyegzőt ajánlatos megsemmisíteni, a bélyegző megsemmisítéséről könyvtárosi és antikváriusi szakköröket értesíteni és új bélyegzőt csináltatni. Helyesebb azonban még ilyen esetben is az értékesített fölös példányoknak duplum-bélyegzővel (duplum venditum) való ellátása, mert a bélyegző megsemmisítése előtt is forgalomba kerülhettek, illetéktelen úton, oly könyvek, amelyeknek kiselejtezésére a könyvtár vezetősége nem gondolt. TR. Z.

A könyvcsonkítás — kompromittáló adatoknak minden felkutatható példányból való eltűnése céljából — nem új keletű. Már a XVIII. századból is idézhetünk rá példát: TÓTFALUSI KIS MIKLÓS felett ENYEDI ISTVÁN nagyenyedi theológiai tanár tartott halotti prédikációt. Ennek a prédikációnak „a TÓTFALUSIra vonatkozó része úgy a kolozsvári ref. kollégium, mint az erd. múzeum példányaiból ki van szakítva, még pedig hitem szerint szándékosan" — írja CSERNÁTONI GYULA „TÓTFALUSI KIS MIKLÓS helyesírási újításai" c. tanulmányában. (Erd. Múz., VIII. 1891. 35. l.) Ez abból következtethető, hogy az Erdélyi Múzeum példánya a GR. KEMÉNY JÓZSEF gyüjteményéből került s az általa nagy gonddal felkutatott s egybeállított „Halotti Beszédek Tárá"-nak XIX. kötetében foglaltatik, több egészen teljes halotti prédikációk társaságában. KEMÉNY JÓZSEFről pedig, aki évek hosszú során át rendszeresen gyüjtötte és gondosan beköttette a halotti beszédeket, nem lehet föltenni, hogy mindent el ne követett volna e csonka példány kiegészítésére vagy pótlására, ha ugyan teljesen épet kaphatott volna valahol. Ez minden utánjárásom mellett még eddig nekem sem sikerült... A szándékosságot még valószínűbbé teszi az, hogy ENYEDI ISTVÁN jóakarója és pártfogója volt TÓTFALUSInak s így bizonyosan bővebben kiterjeszkedett életének és küzdelmeinek azon részleteire is, amelyeket többi kortársai elhallgatnak, vagy csak alig érintenek." A XVIII. században azonban a büntető törvénykönyv még nem intézkedett az ilyen bűncselekmények megtorlásáról. *T. Z.*

Kérdés. A Compendivm Hvngariae Geographicvm ..... ad exemplar Notitiae Hvngariae Novae Historico-Geographicae, *Matthiae Bel* c. műnek több kiadása jelent meg. A harmadik kiadás „Editio tertia avctior et correctior" kétszer jelent meg „Svmptibvs Joannis Michaelis LANDERER", „Posonii et Cassoviae", először 1777-ben, másodszor 1779 ben, az „Editio quarta...", „Posonii et Pestini", 1792-ben. Az általam látott példányokban a frontispice-metszet *általában* ugyanaz, de nem pontosan fedik egymást. Barokk-szobában, karosszékben, bársonydrapéria alatt ül egy férfialak, — az ablakon keresztül Pozsony vára látható. Ez a férfialak az 1777-i kiadás metszetén bajuszos, az 1779-i kiadásén bajusztalan, az 1792-i kiadásén bajúszos, parókás és sarkantyúscsizmás. Egyéb apró eltérések is vannak a képen. Mi lehet a magyarázata e metszetek megbajusztalanodásának, illetve meg-

bajuszosodásának? Talán LANDERER a bajusztalan metszetes példányokat Ausztriában s a bajuszosakat Magyarországon hozta forgalomba? A KÖMLEI-féle „megmagyarosított metszeteket" ismerem: ott német metszeteket magyarosított meg a magyarra átdolgozott német mű magyarországi rézmetszője, bajuszt, vitézkötést vésve a németruhás, bajusztalan alakokra, de itt magyarországi kiadványokról van szó, melyeknek *„azonos"* metszetén a férfialak hol bajuszos, hol bajusztalan? T. Z.

Leszállított árú könyvtári kiadványok. A M. Nemzeti Múzeum Orsz. Széchényi-Könyvtára kiadványait mélyen leszállított áron bocsátja olvasói rendelkezésére. GULYÁS PÁL: A könyvnyomtatás Magyarországon a XV.—XVI. században című kétkötetes, számos reprodukcióval illusztrált művét 80 pengős bolti ár helyett 20 pengőért, ISOZ KÁLMÁN Petőfi-dalok jegyzékét 1 pengő helyett 10 fillérért, GÁRDONYI ALBERT: Régi pesti könyvkereskedők 5 pengő helyett 2 pengőért, a még kapható múzeumi jelentéseket, melyek mindegyike becses tudományos értekezéseket tartalmaz, kötetenként 50 fillérért. Ezenkívül a Széchényi-Könyvtár néhai igazgatójának, FEJÉRPATAKY LÁSZLÓnak A pannonhalmi apátság alapító levele című művét 30 fillérért. A Széchényi-Könyvtár látogatói, akik évi vagy havi látogatójegyet váltottak, e leszállított árú kiadványokat a hivatalos órák alatt vásárolhatják meg a könyvtár katalógus-termében. Ez az árleszállítás 1938. június 30-ig marad érvényben.

Különlenyomatokat a Magyar Könyvszemléből igényelhetnek mindazon könyvtárak tisztviselői, amelyek a folyóirat fenntartásához bizonyos ívszámok költségeinek vállalásával hozzájárulnak s e különlenyomatokat a saját kiadványuk gyanánt forgalomba hozhatják, feltüntetvén azonban, hogy a tanulmány- vagy értekezés — különnyomat a Magyar Könyvszemléből. A szerkesztőbizottság engedélyével magánosok is nyerhetnek engedélyt cikkeikből különnyomat készítésére.

FOLYÓIRATSZEMLE 1936.

IV.

(Rövidítések: *AB:* Archives et Bibliothèques, Paris, II. évf. — *ABM:* Archives, Bibliothèques et Musées de Belgique, Bruxelles, XIII. évf. — *B:* La Bibliofilia, Firenze, XXXVIII. évf. — *BB:* Bulletin du Bibliophile, Paris, XV. évf. — BCh: Bibliothèque de l'Ecole des Chartes, Paris, XCVII. évf. — *BNY:* Bulletin of the New York Public Library, XL. évf. — *LAR:* The Library Association Record, London, XXXVIII. évf. — *LJ:* The Library Journal, New York, LXI. évf. — *LQu:* The Library Quarterly, Chicago, VI. évf. — *Ph:* Philobiblon, Wien, IX. éf. — *RB:* Revue des Bibliothèques, Paris, XLVI. évf. — *ZBF:* Zeitschrift für Bücherfreunde, Leipzig, XL. évf. — *ZBW:* Zentralblatt für Bibliothekswesen, Leipzig, LIII. évf.)

Könyvtári katalógusok.

Preussischer Gasamtkatalog. VIII. köt. Berlin 1936: AB. 35. (L. N. MALCHES); ZBW. 74. (H. FUCHS) és u. o. 569.

W. TRANSFELDT: Die Familiengeschichtlichen Quellen der Preussischen Staatsbibliothek. 3. Aufl. Leipzig. 1936: ZBW. 456. (KAISER.)

Index des publications périodiques dans les bibliothèques de Belgique et de Luxembourg. Bruxelles 1936: ABM. 105. (H. DOMMARTIN: a mű hiányos szakozásai tévesek, színvonala alacsony) és u. o. 129. (A belga könyvtárosegyesület határozatban fejezte ki sajnálkozását afölött, hogy ilyen gyönge mű megjelenhetett!)

British Library of Political and Economic Science. Catalogue of a collection of works on publishing and bookselling. London 1936: LAR. 447.

Kéziratkatalógusok, kézirattan.

LEROQUAIS: Les bréviaires manuscrits des bibliothèques publiques de France I—II. Macon 1936: BCh. 468. (CH. SAMARAN.)

I. DESTREZ: La „*pecia*" dans les manuscrits universitaires du XIII. et du XIV. siècle. Paris 1935: BCh. 167. (CH. SAMARAN: egyike a legfontosabb kézirattani műveknek. A *pecia* a középkori egyetemi tankönyvek pergamenformátuma, de a kifejezés alatt általában a középkori kéziratos egyetemi tankönyveket értették.)

M. MANUTIUS: Handschriften antiker Autoren in mittelalterlichen Bibilothekskatalogen. Leipzig 1935: BCh. 177. (E. VAN MOÉ); LQu. 310. (A. BERTHOLD.)

W. FRELS: Deutsche Dichterhandschriften 1400—1900. Gesamtkatalog der eigenhändigen Handschriften deutscher Dichter. Leipzig 1934: ZBW. 703. (W. DEETJEN: 48 közgyüjtemény német költő-kéziratainak betűrendes címjegyzéke, a vonatkozó irodalom megemlítésével.)

Les trésor des bibliotèques de France. V. köt. Paris 1935: B. 279. (A. BOINET; a mű minden fejezetét más-más szerző írta.)

E. A. LOWE: Codices latini antiquiores. A palaeographical guide to latin manuscripts prior to the 9-th century. Oxford 1935: BCh. 417. (PH. LANER.)

A. DE POORTER: Catalogue général des manuscrits des bibliothèques de Belgique. II. kötet: Bruges. Paris 1934: RB. 89. (H. STEIN.)

GABRIELI: Notizie statistiche, storiche, bibliografiche delle Collezioni di manoscritti oggi conservati nelle biblioteche italiane. (Enciclopedia del Libro V.) Milano 1936: Ph. 118. (A könyv csak általánosságban jellemzi az olasz könyvtárak kéziratállományát.) LAR. 406.

S. RICCI—W. J. WILSON: Census of medieval and renaissance manuscripts in the U. S. and Canada. I. köt. New-York 1935: B. 204. (LO: az Amerikában lévő kódexek összkatalógusa.) LAR. 639.

E. C. RICHARDSON: A union world catalogue of manuscript books. Preliminary studies in method. A list of printed catalogs of manuscript books. New-York 1935: LAR. 88.

Katalog over Universitetsbibliotekets Handskrifter. II. köt. Kobenhaven 1935: ZBW. (A. JÜRGENS: főként egyetemi tanárok leveleinek katalógusa decimális osztályozásban.)

Catalogus manuscriptorum Bibliothecae Nationalis. Madrid 1935: ABM. 71. (A madridi Nemzeti Könyvtár 203 bibliakéziratának katalógusa.)

D. K. COVENEY: A descriptive catalogue of manuscripts in the Library of University College. London 1935: LQu. 323.

L. MOREL—PAYEN: Les plus beaux manuscrits et les plus belles reliures de la Bibliothèque de Troyes. Troyes 1935: B. 209. (A. BOINET: a könyvtár 2417 kéziratából a legrégibb Nagy Gergely pápa VII. századbeli Liber pastoralisa. 171 reprodukció.)

B. KRAFT—E. GEBELE: Die Handschriften der Bischöfl. Ordinariatsbibliothek in Augsburg. Augsburg 1934: ZBF. 60. (K. F. BAUER.)

H. JENSEN: Die Schrift in Vergangenheit und Gegenwart. Hamburg (1936): ZBW. 376. (E. LITTMANN.)

R. B. HASELDEN: Scientific aids for the study of manuscripts. London 1935: LAR. 125. (A szerző a Huntington-könyvtár kézirattárosa; ismertetett műve egyike a legjobb modern kézirattanoknak, nemcsak a paleográfiai, hanem a technikai ismeretek legjobb és érdekesen illusztrált összefoglalása.)

(Említsük meg még E. J. GOODSPED nagysikerű regényét: Curse in the colophon, New-York 1935. Kézirattani tárgya és kitűnő bibliográfiai ismeretei miatt könyvtárosoknak olvasmányul lelkesen ajánlja J. H. SHERA a LJ. 24. lapján.)

Nyomdászattörténet, ősnyomtatványkatalógusok.

*Der Buchdruck des 15. Jahrhunderts. Eine Bibliographische Übersicht, herausgegeben von der Wiegendruck-Gesellschaft, Berlin 1929—1936.

Beiträge zur Inkunabelkunde. Neue Folge, I—VII. füzet, Leipzig 1935—1936: BCh. 253. (SAMARAN); ZBF. 62. (Az I. füzetben a magyarországi ősnyomtatványállományok kimutatásával.)

Catalogue of books printed in the XV-th century now in the British Museum, VII. köt. London 1935: B. 135. (O. PINTO.)

L. CONDIT: A provisional index to Roman printing types of the XV-th century. Chicago 1935: LQu. 312. (E. E. WILLOGHBY: fontos kiegészítés és magyarázat HAEBLER Typenreportóriumához.)

Gutenberg-Jahrbuch 1935. Mainz 1936: RB. 94. (H. STEIN); LAR. 91. ZBW. 162. (W. MENN: kiemeli PUKÁNSZKY BÉLA tanulmányát, mely szerint a reformáció hatására a frakturbetűtípusok magyar nyelvű nyomtatványokban is elterjedtek.)

H. W. DAVIES: Devices of the early printers 1457—1560. London 1935: RB. 94. (H. STEIN: a nyomdászjelvények eddig legteljesebb kézikönyve, terjedelme 708 lap, 279 ábrával.)

J. BENRING: Der Buchdruck des 16. Jahrhunderts im deutschen Sprachgebiet, Leipzig 1936: ZBF. 123. (Bibliográfia a 16. századi német, osztrák és svájci nyomdászattörténethez.)

F. ISAAC: English Printers' Types of the 16-th Century. (Oxford Books on bibliography.) London 1936: Ph. 160. (80 tábla a hozzávaló szöveggel), LAR. 124.

W. NIJHOFF: L'art typographique dans les Pays-Bas pendant les années 1500 a 1540. Supplément. La Haye 1935: ZBW. 704. (E. v. RATH.)

V. MADSEN: Katalog over det Kgl. Biblioteks inkunabler. I. köt. Cobenhavn 1935: LAR. 127.

D. FAVA: I libri italiani a stampa del secolo XV con figure della Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze. Milano 1936: B. 465. (L. SERVOLINI.)

Metszettörténet.

A. M. HIND: An introduction to a history of woodcut. 2 kötetben. London (ára 6 angol font!), 1935: ZBF. 60; B. 466. (L. SERVOLINI.)

L. SERVOLINI: Tecnica della xilografia. Milano 1935: B. 136. (S. PIERRON.)

E. HODNETT: English woodcuts 1480—1535. London 1935: LAR. 89.

Lexikonok.

Enciclopedia Italiana, Milano—Roma: Ph. 46. (A kiadást átvette az olasz kormány, államköltségen jelenik meg. Az „Etiopa" címszót tartalmazó kötet összes elérhető példányait elkobozták s új kiadással fogják pótolni.)

Enciclopedia del libro. Milano 1935: B. 137. (A. MANDOLFO); Ph. 86. (Sorozat, eddig öt kötete jelent meg; a legfontosabbak A. GALLO könyve a sérült könyvek helyreállításáról és O. PINTO-é a nemzeti bibliográfiákról; az utóbbi kiegészíti SCHNEIDER Handbuchját.)

*Lexikon des gesamten Buchwesens, I. és II. kötet. Leipzig 1935—1936: AMB. 148 (F. RÉMY); Ph. 46; LAR. 38. és 443.

Könyvtárosképzés.

*Rôle et formation du bibliothécaire. Paris. Société des Nations, 1935: ABM. 144. (F. RÉMY); ZBW. 261. (G. LEYH); LQu. 293. (MANN M.).

A. SHARP: The approach to librarianship, London 1934: RB. 88. (H. STEIN: Tankönyv a könytárosvizsgához.)

L. F. FARGO: School Librarianship. New-York 1936: LJ. 107. (A. L. Le FEVRE.)

F.

RESUMÉ — INHALTSANGABE.

József Fitz: *Das Sammelgebiet der Bibliothek.*

Bis Mitte des 19. Jahrhunderts gab der Inhalt der Bücher das leitende Prinzip für die Sammeltätigkeit der Bibliotheken. Seit aber an Stelle der enziklopädischen Aufgaben der grossen Staatsbibliotheken mehr die nationalen Aufgaben traten und diese Bibliotheken mit Plichtexemplaren versorgt werden, zeigt sich in dem Sammeln eine Zweideutigkeit. Man sammelt teils wie ehemals Bücher wegen ihres Inhalts, teils aber einfach formgemäss Druckschriften, ungeachtet ihres inhaltlichen Wertes oder Unwertes, da dieselben als Pflichtexemplare eingeliefert wurden und als Dokumente der nationalen Druckschriftenerzeugung aufbewahrt werden sollen. Die Folge dieses Widerspruchs im Sammelprinzip ist, dass sich die Bibliotheken allmählich mit minderwertiger Literatur füllen und eine fortwährende Kosten verursachende Raumnot hervorrufen. Die Lockerung des ursprünglichen Prinzips bricht die Schranken und es dringen Fremdkörper in die Bibliothek: es werden auch Schallplatten, Filme, leere Einbanddecken, Klischés u. ä. m. gesammelt. Demgegenüber empfiehlt es sich, strenge auf die Regel zu achten, dass die Bibliothek nur das sammle, was zugleich auch Gegenstand der Bibliographie ist. Allerdings ist dies nur eine negative Satzung, die besagt, was *nicht* in die Bibliothek gehört. Im positiven Sinne soll man die Literatur nennen, deren Erzeugnisse zu sammeln, sich die Bibliothek zum Ziele steckt. Es kann eine regionale — geographisch oder sprachlich begrenzte — Literatur sein (Nationalbibliotheken), oder Fachliteratur auf weiterer oder engerer Basis, in allen Fällen enthält aber das Wort „Literatur" die allgemeine Bezeichnung und Wertung des Inhalts der Bücher. Auch bei Aufteilung der Sammelgebiete zwischen mehreren Bibliotheken ist die inhaltliche Richtung das Ausschlaggebende. Nur solche Sammlungsteile soll man einer anderen Bücherei überlassen, die sich inhaltlich natürlicher in den Sammelkreis und in den vorhandenen Bestand des übernehmenden Instituts einfügen.

Ásztrik Gabriel: *Comment identifier et localiser les manuscrits liturgiques et universitaires du moyen-âge.*

Quand il s'agit de localiser un manuscrit, il y a deux méthodes. La méthode historique et paléographique. La méthode historique appliquée par M. l'abbé LEROQUAIS aux mss. liturgiques, utilise les indications offertes par les calendriers et les offices des saints locaux régionaux. En cas d'un mss.

d'origine universitaire le P. DESTREZ reccomande la localisation à l'aide du pecia et de l'exemplar. La méthode l'éminent médiéviste CH. SAMARAN: la codicographie, méthode de comparaison est plutôt paléographique: recueillir et classer de pas l'évolution de l'écriture et de la décoration. L'ètude des mss. liturgiques hongrois exige, la connaissance des ouvrages de J. DANKO sur les hymnaires, N. KNAUZ, M. ZALÁN, G. MORIN sur les missels, sacrementaires et bréviaires des bibliothèques publiques de Hongrie. — Pour finir, l'auter donne les principaux caractères des mss. français, anglais, italiens, allemands, et espagnoles, et indique les moyens d'identifier les mss. anonymes.

B. Otto Kelényi: *Die Bibliothek im Dienste der Ortsgeschichtsschreibung.*

Die Stadtgeschichte scheidet sich heute bereits auch in methodischer Hinsicht von der allgemeinen Geschichte. Den geschichtlichen Sammlungen der Bibliotheken kann, wenn sie der Differenzierung der Wissenschaft Rechnung tragen, bei der Bearbeitung des stadtgeschichtlichen Materials eine bedeutende Rolle zufallen. Im Dienste der Ortsgeschichtsschreibung entfaltet in Ungarn vornehmlich die „Budapestiensia" Sammlung der Hauptstädtischen Bibliothek eine bedeutende Tätigkeit, indem sie ihr systematisch gesammeltes Material durch umfangreiche Kataloge, Repertorien und bibliographische Veröffentlichungen der Forschung zugänglich macht. Die Sammlung muss sich auf das von dem Gesichtspunkt der Stadtgeschichte aus in Betrachtkommende gesamte Drucksachenmaterial erstrecken. Die Gruppierung des im Laufe des bibliothekarischen Arbeiten sich ergebenden analytischen Materials muss unter Berücksichtigung des synthetischen Rahmens erfolgen.

Zoltán Trócsányi — Béla Dezsényi: *Unterhaltungsbeilagen ausländischen Ursprunges in ungarländischen deutschen Zeitungen.*

Z. TRÓCSÁNYI gibt die verschiedenen technischen Verfahren bekannt, wodurch die „mutierten" Ausgaben der Zeitungen hergestellt werden. Er weist auf die Wichtigkeit der dadurch entstandenen Varianten hin; in der Abteilung für periodische Presse der Landes Széchényi Bibliothek wird den „mutierten" bzw. „mehrköpfigen" Zeitungen besondere Aufmerksamkeit geschenkt. Auf TRÓCSÁNYIS Anregung werden dieselben zum Gegenstand eingehender Untersuchungen gemacht.

B. DEZSÉNYI berichtet in seinem Aufsatz über mehrköpfigen Unterhaltungsbeilagen der deutschen Provinzblätter Ungarns. Diese wurden aus dem Auslande — aus Deutschland und Österreich — bezogen. Seit den siebziger Jahren des vergangenen Jahrhunderts gelangten zehn verschiedene Ausgaben dieser Illustrierten Sonntags-, Unterhaltungs- und Familienblätter zu Verbreitung, als Beilagen von 40 deutschsprachiger Zeitungen Ungarns. Es war vermutlich die grosse Verbreitung und der durchschlagende Erfolg der deutschen Zeitungsbeilagen, die den Anlass zur Herausgabe der ersten mehrköpfigen illustrierten Wochenschrift in ungarischer Sprache gegeben haben. Diese ist in den Jahren 1890 und 1891 erschienen und wurde als Beilage zu 14 Provinzblättern abgegeben. Die Unternehmung scheiterte wahrscheinlich an

der Konkurrenz der selbstständigen illustrierten Wochenblätter. Die Herstellung mehrköpfiger illustrierter Beilagen ist in erster Linie als kommerzielles Unternehmen anzusehen; die Verleger machten sich aber auch um die Kultur verdienst, indem sie die Bevölkerung der Provinzstädte mit einer abwechslungsvollen Lektüre versahen. Die Redaktionen der einzelnen Blätter, allein auf ihre eigenen Kräfte angewiesen, hätten eine ähnlich reiche literarische Beilage ihren Lesern nicht bieten können.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

A. M. A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete 66. — Könyvtárosképző-tanfolyam 67.
Aba-Novák Vilmos 140, 52.
Abb, G. 169.
Abdul Hamid II. 39, 229.
Ábriáni Dezső, Dárdai 67.
Accademie e Bibliotheche d'Italia 84, 180, 265, 365.
Adler M. 296.
Admonti Szent Benedek-rend Könyvtára 236.
Adrema 204, 205.
Ady Endre 71, 83, 139, 253.
Albucasis-kódex, Budapesti Egyetemi Könyvtár 229—240.
Alciatus, Andr. 55.
Alexandriai Könyvtár 256.
Állami Nyomda, m. kir. 262. — Térképészeti Intézet, m. kir. 262.
Alsó-Pannónia 123.
Alt 81.
Amade László 296.
Amand, szent 306.
American Library Association 62.
Amerika 7, 8.
Amiens Bibliothèque d'—, Missale 42.
Amsterdam 131.
Ancona d', A. 309.
Anderszon, Vl. 165, 166.
Andrád Sámuel 163.
András 306.
Angelico, Fra 145.
Anglia 69, 117.
Antal hainburgi plébános 41.
Apafi Mihály 158.
Apponyi Sándor 70.
Arany János 71, 83, 148, 200, 296. — könyvtára 253.
Aranyosrákosi Székely Sándor 159.
Aranyszájú Szent János 121.
Archives et Bibliothèques 84, 180, 265, 365. — et Musées de Belgique 84, 180, 165, 365.
Aristoteles 122.
Arndt, W. 311.
Arras, Bibliothèque d'—, Missale 42.
Arthus 127.
Asbóth Oszkár 171.
Assner testvérek 176.
Asztalos Miklós 67, 68, 262, 264. — Az Országos Széchényi-Könyvtár kiállításai 345. — Bibliographische Vierteljahrshefte der Weltkriegsbücherei. 2—5 füzet. — Halottaink 73. — Ki volt az Elzevirek magyar reszpublikájának kompilátora 126.
Augsburg 47, 306.
Ausztria 41, 114, 117, 118, 311, 326.
Avicenna 237.
Ágoston olmützi prépost 123.

Babits Mihály 83.
Bacsányi János 338.
Bajza József: Breyer, Mirko, Südslavische Rara et Rarissima 170.
Balassa Bálint 71. — István 162. — Menyhárt 162.
Ballagi Aladár 153, 156.
Bamberg 46.
Baranyai Mária 349.
Barcelóna 105.
Barcsay Ákos 80. — Jenő 140.
Barrett Browning, Elisabeth 360.
Báróczi 71.
Baróti Dezső 253.
Bartoniek Emma: A Magyar Nemzeti Múzeum Orsz. Széchényi Könyvtárának Bessarion-Corvinájáról 120.
Basilius, Nagy — 121.
Báthory István 346.
Batsányi János 70.

Baudelaire 83.
Baudenom 219.
Bayros 70.
Bázel 8.
Bäemler Johann Bibliája 46.
Becker 335.
Bécs (Béts) 163, 164, 326, 330, 341. —i magyar testőrség könyvtára 253. —i National-Bibliothek 237, 239, 242, 273, 285.
Beer János 69.
Beissel 305.
Bél Mátyás 164, 242.
Belgium 114, 116, 119.
Belgrádi parlamenti könyvtár 99.
Bélyegzők kérdéséhez 362.
Benedek Elek 330.
Benjamin, W. 54.
Benczúr Gyula 70.
Beöthy 71.
Beregszászi Péter 200.
Berei Soó Rezső 151.
Bergstein, Hans 155, 156.
Berkovits Ilona: A Budapesti Egyetemi Könyvtár Albucasis-kódexe 229, — — A pécsi püspöki könyvtár festett kéziratai és ősnyomtatványai 35.
Berlin 8, 102, 325, 326, 329, 332, 333. —i Egyetemi Könyvtár 8. —i Landtag Könyvtára 98. —i Magyar Intézet Könyvtára 177. —i Reichstag Könyvtára 98, 99. —i Staatsbibliothek 70, 245, 258, 280, 284, 332.
Berlinghieri 235.
Bernardin De Saint-Pierre, Jaques Henri 216.
Bernardinus frater, spalatói 171.
Berzsenyi Dániel 71.
Bessarion Johannes 120, 121, 123. — Corvina, Bartoniek Emma cikke 120.
Bessenyei György 71.
Besztercebányai ág. ev. algimnázium könyvtára 194.
Bethlen Margit grófnő 68.
Bethleni Hari Péter 164.
Bezdechi, St. 80.
Bianu, Jon 77, 357.
Biblia 83, 123. — Budapesti Egyetemi Könyvtár 35, 36, 39. — Kalocsai Érseki Könyvtár 36. — Pécsi Püspöki Könyvtár 35, 40. — Széchényi Könyvtár 36, 37, 44. —, genfi 42. — pauperum, Albert Pfister 46, 47. — Saint omeri 43. —, stuttgarti nagy 42.
Bibliája, Johann Bäemler 46. — Károly V. 42.
Bibliofilia, La — 84, 180, 265.
Bibliográfia 63, 191, 268.
Bibliographische Vierteljahrshefte der Weltkriegsbücherei 2—5 füzet. Ism. Asztalos Miklós 173.
Bibliológia 63.
Bibliotheca. Tr. Z. 344.
Bibliotheca Bibliologica 357, — román, — Ism. Makkai László 77.
Bibliothèque de l'École des Chartes 84, 180, 265.
Bibliothökonomia 63.
Bibó István 73, 75.
Bilfinger, C. 305.
Binder 176.
Birt, Th. 278.
Bisztray Farkas Ferenc 68.
Bisztray Gyula 62, 67, 332. — — A falusi népkönyvtárak 111. — — A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének Évkönyve. Ism. Mátray László 263.
Bitnitz László 296.
Blume, Cl. 303.
Boccaccio 176.
Boeckler, A. 168.
Bogdan—Duica, Gheorghe 357.
Bogisich Mihály 57, 59.
Bogrea, V. 80.
Bohatta, H. 302, 305.
Bologa, V. 357.
Bologna 237, 309. —i Museo Civico 238.
Bonazzi 9.
Bónisné Wallon Emma 220.
Bonn 283. —i Egyetemi Könyvtár 8.
Bornemisza Péter 160, 161.
Boroszló 283.
Bosznia 171.
Both Ernő 79.
Boucher 176.
Bömer, A. 168.
Bötzel, E. 329.

Brâncoveanu 78.
Brassó 357. — i ág. ev. főgimnázium könyvtára 194.
Bretagne 306.
Bretholz 311.
Breviarum 302. —, Châlons sur Marnei 45. — Szathmáry György 307. —, Szép Fülöp 44.
Breyer, Mirko: Südslavische Rara et Rarissima. Ism. Bajza József 170.
Briet 64.
British Múzeum Könyvtára 285.
Brockhaus Lexikon 281.
Bródy László 68, 262.
Buberl, Paul 236.
Buchwald, R. 306.
Bučič Mihály 172.
Buda 123, 153—157, 243, 339. —i nyomtatványok 153—157.
Budapest 9, 69, 261, 293. —i Egyetemi Könyvtár 3, 4, 10, 11, 35, 36, 68, 177, 237, 263, 294, 359. —i Egyetemi Könyvtár Albucasis-kódexe, Berkovits Ilona 229. — — — Biblia 35, 36, 39.
Buday Árpád 79. — György 70, 143, 146, 147, 150, 360, 361. — Julia, M. 66, 68.
Budina Sámuel 171.
Bukaresti parlamenti könyvtár 99.
Bulletin du Bibliophile 84, 180, 265, 365. — of the New York Public Library 84, 180, 265, 365.
Byron 70.
Cambridge-i Harward Egyetemi Könyvtár 282, 285.
Cantacuzino 78.
Casteleyn, Ábrahám 156.
Caussinus, Nic. 54.
Châlons Sur Marnei Breviarum 45. — — — Missale 45.
Chernel Kálmán 358.
Chevalier, U. 299, 303.
Chorinszky Ignác 70.

Címfelvétel 265, 257.
Címleírás 204.
Címszavas katalógus 19—28.
Clauberg Johannis 157, 159.
Clauser Mihály: Lischerong Gáspár, Pray György élete és munkái 359.
Colan, Nicolae 357.
Collijn, I. 69.
Conrád Gyula 70, 139.
Consul István 172.
Corale delle suore di S. Maria Maddalena 238.
Corot 175.
Corvin-címer 229.
Corvina 39, 120, 122, 123, 170, 230.
Costin 78.
Courtsh-Mahler 220.
Cowley, John D. 69.
Cranach, Lucas 200.
Crăciun, Joachim 357. — Ism. Makkai László 77, 79, 80.
Crnojević 171.
Črnko 171.
Cronerus, Johannes 176.
Crozet, Léo 277. — — Manuel pratique du bibliothécaire. Ism. Sárkány Oszkár 354.
Csáki Mihály 80.
Csáktornyai János 71.
Csánky Dénes 348.
Csapodi Csaba: Könyvtárosképzés Németországban 332.
Császár Elemér 57, 70, 172.
Csehország 78, 131, 132.
Csehszlovákia 105, 116.
Csekonics-család 70.
Csernátoni Gyula 363.
Csokonai 71.
Csonka-Magyarország 12, 16, 113, 194.
Csontosi János 39, 122, 229.
Csuzy Zsigmond 162.
Cutter 259.
Czetter Sámuel 176.
Cziráki József 344.

D. P. Goethe mint könyvtárhasználó 72.
Daicovici, C. 80.
Dahms, Gustav 325.
Dallos Hanna 143.
Damascenus 121.
Dankó József 304, 305.
Dante 83, 143. —-kódex, Budapesti Egyetemi Könyvtár 237.
Dánia 114, 116.
Dárdai Ábriáni Dezső 67.

Daullé 176.
Dávid Antal 67, 68.
Debrecen 3, 69, 163, 193, 194, 200. —i Egyetemi Könyvtár 3, 4, 177. —i ref. főiskola 198, 201. — — — könyvtára 196, 198, 200.
Decimális osztályozás 88, 259.
Decsy Sámuel 339.
Degering, H. 169.
Delalain, P. 300.
Derkovits Gyula 144.
Descartes 51.
Destrez, Jean 300, 307. —, P. 309, 310.
Dethier 229.
Dewey, Melvil 209, 210.
Dezsényi Béla 324. — — Külföldi származású szórakoztató melléklet-ek magyarországi német hírlapokban 325.
Dézsi Lajos 54, 157.
Dickens 83.
Dienes Götz Irén 79.
Dietmarsch, C. 330.
Divéky 70. — József 139.
Dóczy Jenő 362.
Dokumentáció 89.
Domanovszky Ákos 67. — — Index-katalógus, címszavas katalógus 20. — Sándor 70.
Donatus 290.
Dormándy László 68.
Dosztojevszkij 83.
Drăganu, N. 80.
Drescher Pál 67. — — Nagyvárosi Népkönyvtárak 30. — — A rézmetszettel díszített könyv. Ism. J. J. 174.
Dreves 303.
Drezda 132.
Dugonics 70, 253. —Társaság 253.
Duica, Gh. B. 80.
Dupuy, L. S. 64.
Dürer 200.

Ebert 277.
Ebner, A. 303.
Eckermann 72.
École des Chartes 63.
Eggenberger 282.
Eggestein, Heinrich 46.
Egressy 81.
Egri Angolkisasszonyok könyvtára 14.
Egyetemi kódexek 298.
Egyesült Államok 98, 114.
Egyetemi Könyvtárak, Pasteiner Iván 3.
Egyházi, Régi — könyvtárak, Varga Ottó 12.
Eisen 176.
Elekes Miklós 79.
Előnevek és keresztnevek problémája, Varjas Béla 215—217.
Elzevir Ábrahám 128. Bonaventura 128.
Elzevirek magyar reszpublikájának kompilátora, Ki volt az, — Asztalos Miklóstól 126—134.
Élesdy István 152.
Emeram 306.
Endrődi Sándor 71.
Engelhorns Romanbibliothek 282.
Ens 127.
Enyedi György 71. — István 365.
Eötvös József 71.
Eperjes 193, 201. —i ev. Kollégium Könyvtára 194.
Eppelsheimer 259.
Erfurti karthauzi kolostor 256.
Erdély 73, 78, 144.
Erdélyi Szépmíves Céh 137.
Erdélyi Pál 73, 74.
Ernst, Paul 30.
Erős Gábor 152.
Érsekújvári kódex 301.
Északamerikai Egyesült Államok 98, 114.
Esztergomi Főszékesegyház, Pécsi Missalé 48. — Főszékesegyházi könyvtár 194, 263. — káptalan 12.
Európa 114, 202, 279.
Evangeliarium, Sainte-Chapelle-i — 42, 44.
Eybl, Franz 81.

Faber János 124.
Fahrenholz és Ihring nyomdája 329.
Faludi 58.
Faluhelyi István 68.
Falusi népkönyvtárak, Bisztray Gyula 111—119.
Faragó József 120.

Fasanini 55.
Fáy András 71. — Dezső 69, 70, 143.
Fazekas Mihály 71, 139.
Fejér György 44, 274.
Fekete László 296.
Fényképezés 92.
Ferdinánd I. 124.
Ferenczi Miklós 79. — Sándor 79, 80. — Zoltán 158.
Ferenczy József 341.
Festetich-kódex 304.
Ficinus, Marsilius 55.
Filitzki 127.
Finnország 116.
Fischer 81. — Antal 176. — N. 169. — Sándor 296.
Fitz József 27, 67, 68, 262. — — A könyvtár gyüjtőköre 273.
Flandria 306.
Flaubert 65, 83.
Florián Tibor 150.
Folyóiratszemle F. 84, 180, 265, 365.
Foppa, Vincenso 45.
Fővárosi Könyvtár 68, 177, 294, 315. — — Budapesti Gyüjteménye 315, 316. — Pedagógiai Könyvtár 68, 349, 350.
Fraenger W. 50.
Fraknói Vilmos 71.
France, Anatol 83.
Franciaország 5, 114, 117, 301.
Frankfurt 40, 131, 162.
Freud, S. 83.
Freund, Theodor 327.
Freyburg 132.
Frick, Georg 130.
Frigyes pfalzi gróf, cseh király 129, 131, 132.
Fuchs, Wilhelm 110.
Furtwängler 51.

Gáborjáni Szabó Kálmán 70, 143, 145, 151.
Gábriel Asztrik 302. — — A középkori kéziratok identifikációja és localizációja 298.
Gallen János 160.
Galeotto, Marzio 121.
Gálos Rezső 57.
Gara Arnold 70, 139.
Garay János 252.
Garda Samu 67.
Gárdonyi Albert 153. — — Magyar író és könyvkiadó a XVIII. század végén 339. — Géza 71, 118.
Gemniki kolostor 44.
Genfi Biblia 42. — Bibliothèque public 42.
Genthon István 69.
Gerely 219.
Gereon 306.
Géresi B. Mihály 133.
Gerevich Tiberio 235.
Gergely, Szent, Nazianzi — 121. — Rezső 68.
Germania 127.
Gesner K. 290.
Ghibu, O. 80.
Giehlow, K. 54.
Giovio, Paolo 55.
Glaser Lajos: A térképkatalogizálás problémái 67, 241.
Glauning, O. 169, 311.
Godet, Marcell 286, 288.
Goethe 33, 51, 83, 275. — mint könyvtárhasználó. D. P. 72.
Goldastus, Melchior 131.
Goriupp Alisz 67, 68, 332. — — A katalógussokszorítás problémái 202.
Göllner, Carol: Anul revolutionar 1848 în principatele române. Ism. Makkai László 78.
Görlach E. 329.
Göttinga 283. —i egyetemi könyvtár 273.
Götz Irén, Dienes — 79.
Grabmann, M. 308, 309.
Graesel 167.
Granger Jakab 253.
Grassi, Giovannino de'— 45.
Gratzl, E. 169.
Gräsner bécsi könyvkereskedő 340.
Greifswald 284.
Greiner E. 328.
Grimm Vince 82.
Gróf József 143.
Gronovszky Iván 207. — — Löffler, Karl: Einführung in die Katalogkunde 255.
Gulácsy Irén 118.
Gulyás Pál 47, 68. 117, 126, 141, 160, 161, 300.

Gundulić Troján 171.
Gutenberg 135.
Gvadányi 71, 139.
Gyalui Farkas 82.
Gyótai Erzsébet 161.
Gyöngyösi István 253.
György Aladár 15.
Győry János 68.
Gyulai Pál 71, 296.
Gyüjteményegyetem, Orsz. Magyar — 6, 348, 349. —i törvény, Az 1922. évi — 5.
Gyüjtőkörök megosztása 293.

Hain 46, 47.
Hainburg 41.
Hajnal I. 310.
Halász Gábor 68.
Halottaink. Asztalos Miklós 73.
Hamburg 283, 326, 330.
Haner, Georg 126, 127.
Haporti K. István 133.
Haranghy 70.
Hari Péter, Bethleni 164.
Harnack, A. 168.
Hartwig 258.
Hauréau, B. 299.
Headicar, B. M. 110.
Hedvig 306.
Heidelberg 283.
Heine 83.
Hekler Antal 220.
Helbing 70.
Helmeczi István 179. — Komoróczy István 250.
Heltai Gáspár 71, 141, 160, 178.
Helsinkii parlamenti könyvtár 99.
Hendon 285.
Henszlmann Imre 229.
Hering 81.
Hermann, Julius Hermann 237, 239.
Hermolaus P. 163.
Henriot, Gabriel 65.
Herzog József 67, 264, 348.
Heyll, Quirinus 153.
Hiersemann, Karl W. 260.
Hippocrates, Galenus 298.
Hírek 189.
Hírlapváltozatok. Trócsányi Zoltán 323.
Hodinka László 32. — — A mai francia könyvtárosképzés 62.
Hodos 77.
Hoffhalter Rudolf 172.
Hoffmann 176. — Edith 36, 44, 141, 142, 237.
Holbein 200.
Hollandia 8, 133, 197.
Hóman Bálint 11, 263, 348, 349.
Honoré miniátor 39.
Honterus 253.
Horapollo 55.
Horatius 291.
Horvát István 70, 274, 338.
Horváth György 163. — Ignác 48. — János 121, 122.
Horvátország 172.
Hraschanzky Jósef 163.
Hubay Ilonka 68, 346.
Hugo, Victor 70.
Hunyady József 345.
Hurepoix 65.
Hurter, H. 298.
Hussung, M. J. 168.
Huszti József 121. — Ősz András 133.
Huxley, Aldous 83.

Ibsen 83.
Ihring és Fahrenholz nyomdája 329.
Illésházy, Comte d'— 71.
Illyés Gyula 362.
Ilosvai 141.
Imakönyv, Pécsi Püspöki Könyvtár 45.
Index-katalógus 19—28.
India 114.
Inhaltsangabe 94, 191, 269, 368.
Institut Catholique 65. — International de Documentation: Communications 84, 180, 265, 365.
Ipolyi Arnold 229.
Irodalomtörténeti kiállítások a Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtárában, Kozocsa Sándor 70.
Isidorus 290.
Ismertetések 77, 167, 255, 348.
Isoz 81.
Istókovics 140.
István, Szent 306.
Istvánffy Miklós 70.

Ives, Szent 306.
Iván Szilárd 152.
Iványi Béla 161.

J. J. Drescher Pál. A rézmetszettel díszített könyv 174.
Jajczay János 68.
Jakubovich Emil 73, 74.
Jámbor László 296.
Jankovich Miklós 36, 44.
János scriptor 36. —, Szent 120. —, Aranyszájú Szent 121.
Jánosi József 144.
Japán 114, 117.
Jaschik Álmos 70.
Jaschke, Franz 81.
Jagić, Vatroslav 170.
Jeges Ernő 81.
Jékely Zoltán: A Magyar Bibliofilek Szövetségének megalakulása 68.
Jenei G. István 133.
Jeromos, Szent 304. — kódex 122.
Jókai Mór 71, 83, 118, 330.
Joó Tibor 67.
Jorga 77.
József császár 58. — Nádor Műszaki Egyetem Könyvtára 5, 177, 294.
Jöcher 159.
Juhay Antal 217.
Julien, J. 303.
Junker Keresztély 176.
Justh Zsigmond 70, 71.

Kaesz Gyula 69.
Kaiser, R. 169.
Káldy 253.
Kallimachos 250, 289, 290, 291.
Kalocsai Érseki Könyvtár, Biblia 36.
Kålund 311.
Kampis Antal 69.
Kant 51.
Káplány Géza 67. — A könyvtárosi élethivatás a könyvtárosképzés tükrében. Ism. Tr. Z. 351.
Karabaček 311.
Károly, V. Bibliája 42. — Lajos, pfalzi gróf 128, 129.
Kassa 48, 56, 164, 179.
Katalogizálás 87, 267.
Katalógus-sokszorosítás problémái, Goriupp Alisz 202.
Katona József 71.
Kazinczy Ferenc 61, 71, 200, 296.
Kelemen Lajos 79.
Kelényi B. Ottó 67, 153—155. — — A könyvtár a várostörténeti kutatás szolgálatában 313.
Keleti Adolf 349. — Artur 144.
Keller-féle fatartalmú papír 276.
Kemény József 365. — György 67. — Zsigmond 71, 83.
Képzőművészeti Főiskola 360.
Keresztnevek problémája 215.
Kereszturi István 133.
Kereszty István 179, 342, 343, 351.
Kertész Árpád 263. — János: A magyar közegészségügy bibliográfiája. Ism. Znakovszky Emma 352.
Keszthelyi-kódex 304.
Két régi magyar nyomdász halálának ideje. Zoványi Jenő 71.
Keudell, Elise von 72.
Kiállítások 185.
Kiel 283.
Kierkegaard 51.
Kirjeev 166.
Kirschner 102.
Kisch Gusztáv 80.
Kisebb közlemények 62, 153, 247, 332.
Kisfaludy Károly 143. — Sándor 70, 143, 172, 173.
Kiskunhalas 23.
Kiss József 71. — Sámuel 200.
Kleiton 51.
Kliegl József nyomdai betűelosztó gépe, Supka Ervin 250.
Klimó György 48.
Knauz Nándor 47, 302.
Kner Albert 69, 143. — Imre 68, 358. — Izidor könyvnyomda 358, 363.
Kniezsa István 342.
Kódexek, egyetemi 298. —, liturgikus 298. — ismertetések 189.
Kohlhammer N. 329.
Kolozsvár 77, 150, 159, 164, 193, 201, 357. —i Egyetemi Könyvtár 11. —i ref. Kollégiumi Könyvtár 195.
Kolozsváry Sándor 143, 363.
Komáromi János 150.
Komoróczy István, Helmeczi — lásd: Helmeczi Komoróczy István.

Konstantinápoly 39, 121, 229.
Korbuly György 229.
Korvin, Korvina, lásd: Corvin, Corvina.
Kós Károly 138, 139.
Kosskol 70.
Kossuth Lajos 70, 81.
Kosztolányi Dezső 83.
Kovachich Márton 339, 340.
Kovács István 79, 80. — Pál 338. — Sámuel 338.
Kozma Lajos 70, 138, 139.
Kozocsa Sándor: Irodalomtörténeti kiállítások a Nemzeti Múzeum Orsz. Széchényi Könyvtárában 70. — — Könyvsorozatok megtévesztő számozása 227. — — Az 1935. év irodalomtörténeti munkássága. Ism. Tolnai Gábor 83.
Kőhalmi Béla, Az új könyvek könyve. Ism. Tolnai Gábor 82.
Kölcsey Ferenc 227.
Köln 306.
König-féle gyorssajtó 276.
Königsberg 283.
Könyvbeszerzés 86. —csonkítás 365. —kölcsönzés 88. —kötés 92, 268. —restaurálás 268. —sorozatok megtévesztő számozása. Kozocsa Sándor 227.
Könyvtár, Admonti Szent Benedek-rend 236. —, Alexandriai 256. — Amiensi 42. —, Arrasi 42. —, Bécsi magyar testőrségi 253. —, Bécsi National-Bibliothek 237, 239, 242, 273, 285. —, Berlini Egyetemi 8. —, Berlini Landtag 98. —, Berlini Magyar Intézet 177. —, Berlini Reichstag 99. —, Berlini Staatsbibliothek 245, 258, 280, 284, 332. —, Bonni Egyetemi 8. —, Brassói ág. ev. főgimnázium 194. —, Budapesti Egyetemi 3, 4, 10, 11, 35, 36, 39, 68, 177, 229—240, 263, 294, 359. —, Bukaresti parlamenti 99. —, Cambridgei Harvard egyetemi 282, 285. —, Debreceni egyetemi 3, 4, 177. —, Debreceni ref. főiskolai 196, 198, 200. —, egri Angolkisasszonyok 14. —, Eperjesi ev. kollégiumi 194. —, Esztergomi főszékesegyházi 194, 263. —, Fővárosi 68, 177, 294, 315. —, Fővárosi Pedagógiai 68, 349, 350. —, Genfi Bibliothèque public 42. —, Göttingai egyetemi 273. —, Helsinki parlamenti 99. —, József Nádor Műszaki Egyetem 5, 177, 294. —, Kalocsai Érseki 36. —, Kolozsvári Egyetemi 11. —, Kolozsvári ref. kollégiumi 195. —, Lipcsei Deutsche Bücherei 69. —, Lipcsei német nemzeti 285. —, Lipcsei Universitätsbibliothek 332. —, Londoni British Museum 280, 284. —, Magyar Tudományos Akadémia 68, 177. —, Mármarosszigeti ref. liceumi 194. —, Medgyesi ág. ev. főgimnázium 195. —, Milánói Ambrosiana 273. —, Moszkvai Lenin 280, 284. —, Müncheni Staatsbibliothek 259, 273, 280, 332. —, New Heaven egyetemi 280. —, Párizsi Bibliothèque de l'Arsenal 42, 45. —, Párizsi Bibliothèque Nationale 42, 44, 64, 236, 273, 284, 285, 297, 299, 307. —, Pécsi Egyetemi 3, 4, 27, 177. —, Pécsi Püspöki 35, 40. —, Ref. Theológiai Főiskola, Ráday- 342, 343. —, Rochesteri egyetemi 280. —, Római Vittorio Emanuele 9. —, Roueni Bibliothèque de Rouen 42. —, Sárospataki ref. főiskola 196, 200. —, Soproni Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki Kar 177. —, Soproni ág. ev. liceum 194. —, Soproni Népkönyvtár Egyesület 247. —, Sopron sz. kir. város köz- 247. —, Statisztikai Hivatali 68, 177. —, Stockholmi Riksdag 99. —, Stuttgarti királyi 42, 239. — Stuttgarti Weltkrieqsbücherei 173. —, Széchényi 36, 39, 68, 124, 157, 171, 176, 177, 178, 204, 215, 216, 217, 219, 237, 261, 263, 280, 282, 285, 291, 293, 294, 295, 324, 327, 338, 341, 342, 343, 345, 347, 349. —, Szegedi Egyetemi 3, 4, 177, 254. —, — Somogyi 254. —, Székelyudvarhelyi ref. kollégiumi 195. —, Szentpétervári nyilvá-

nos 284. —, Technológiai múzeumi 68, 177. —, Vatikáni 273. —, Washingtoni L. C. 285. —, Weimari 72. —, Zilahi ref. Kollégium 195. —, Zirci ciszterciek apátsági 14. — a várostörténeti kutatás szolgálatában, Kelényi B. Ottó 313. — és tizedes osztályozás, Witzmann Gyula 209. —építés 267. —épület 93. — gyüjtőköre, Fitz József 273. —politika 84, 266. —propaganda 91. —tan 266. —típusok 182, 266. —történet 184, 189, 267. —ügyek 182. —i gyakorlat 64. —i kiadványok leszállított árusítása 366.

Könyvtárak, Egyetemi —, Pasteiner Iván 3. —, Egyházi —, Varga Ottó 12. — együttműködése, 91. — gyarapodásai 188.

Könyvtárosegyesületek 182. —képzés, mai francia, Hodinka László 62, 181. —képzés Németországban, Csapodi Csaba 332. —képző tanfolyam, A. M. 67, 68. —képző-tanfolyam második éve 347.

Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete, — — kongresszusa, lásd: Magyar —.

Körmendi Zoltán 217.

Kőszeg 358.

Középkori kéziratok identifikációja és lokalizációja, Gábriel Asztrik 298.

Kriehuber 81.

Kristóf György 79.

Krnarutić 171.

Kromolitográfia 82.

Krüss, H. A. 169, 335.

Krzynowski 311.

Kubinyi Ágost 338. — Ferenc 229.

Kulcsár-kódex 304.

Kuntze, Friedrich 214.

Kuhnert, E. 168, 169.

Külföldi könyvtárosok tanulmányútja Magyarországon 69. — származású szórakoztató mellékletek magyarországi német hírlapokban, Dezsényi Béla 325.

Különlenyomatok 364.

Lackner Kristóf 55.

Lactantius 290.

Ladewig, Paul 98, 110, 287, 352.

Laet, Joh. de 129.

Lafontaine 176.

Lajos, Szent 36. —, Nagy m. király 122, 170.

Lakatos L. Lajos: A magyar őshírlapok bibliográfiájához 341.

Lakits Zsigmond 340.

Langgraf 176.

Landerer János Sebestyén 153.

Lapedatu, Alexandru 357.

László, Szent 12, 306.

László Gyula 152.

Laus Podagrae. Ism. Tr. Z. 358.

Lavotta Rezső: Verseghy Ferencnek egy ismeretlen kéziratáról 57.

Lázár, Szent 306.

Lechner Ödön 138.

Leitmeritz 131.

Lehmann, P. 311.

Lendvai Márton 81.

Lengyelország 78, 105, 114, 173, 306, 311.

Leningrád 281.

Leroquais V. abbé 298, 301, 302, 303, 305, 306.

Lesage, R. 301.

Lesskó Béla 68.

Leszállított árú könyvtári kiadványok 364.

Levéltárosok és Könyvtárosok Egyesülete, — — Kongresszusa, lásd: Magyar —.

Levélszekrény 176, 364.

Leyden 133.

Leyh, G. 168, 169, 286.

Library Association Record 84, 180, 265, 365. — Journal 84, 180, 265, 365. — of Congress and its activities 110. — Quarterly 84, 180, 265, 365.

Lipcse 132, 159, 283, 332, 333. —i Deutsche Bücherei 69. —i Deutsche Bibliothekarschule 335. — német nemzeti könyvtár 285. — Universitätsbibliothek 332.

Lischerong Gáspár: Pray György élete és munkái. Ism. Clauser Mihály 359.

Liszt Ferenc 296.
Litográfia 81.
Little, G. A. 299, 308.
Liturgikus kódexek 298.
Livre d'heures 300, 304. — —, saragossai 311.
London 281. —i British Museum könyvtára 280, 284.
Löffler, Karl 168, 290. — —, Einführung in die Katalogskunde. Ism. Gronovszky Iván 255.
Lupas János 80.
Luther 172.
Lucić, Hannibal 171.

Macarie barát 77.
Madách Imre 70, 83, 150, 296, 339.
Madrid 105.
Maggs-cég árverése 297.
Magyar Bibliofilek Szövetségének megalakulása, Jékely Zoltán 68. — Bibliophil Társaság 137, 175, 176, 358, 360. — Biológiai Kutatóintézet 348. — Hírmondó 343. — Könyvbarátok 137. — könyvkiadás a XVI. században, Tolnai Gábor 160. — Könyvszemle 73, 176, 177, 250. — Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete 73, 177, 347, 350, A. M. 66. — Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének Évkönyve 263. — könyvtárosok és levéltárosok országos kongresszusa 12, 19, 29, 111, 193, 202, 209, 241, 313. — Minerva 194, 293. — Kurir 341, 342. — Merkurius 342. — Músa 341, 342, 343. — Nemzeti Bank Pénzjegynyomdája 262. — Nemzeti Múzeum 6, 263, 348. — Nemzeti Múzeum incipit gyüjteménye 299. — Nemzeti Múzeum Könyvtára, lásd: Széchényi Könyvtár. — Nemzeti Múzeum Tanácsának kiadványai, I. Ism. Trócsányi Zoltán 348. — Nemzeti Nyomtatványkiállítás. Ism. Máté Károly 261. — őshírlapok bibliográfiájához, Lakatos L. Lajos 341. — Tudományos Akadémia könyvtára 68, 177. — nevelésügyi folyóiratok bibliográfiája 1841—1936. Ism. Sajó Géza 349. — Orvosok Tuberkulózis Egyesülete 353, 354. — Tüdőbeteggondozó és Gyógyintézeti Orvosok Egyesülete 353. —ország 22, 27, 35, 36, 41, 69, 78, 178, 229, 243, 250, 263, 273, 301, 326, 327, 357.
Major Ervin 57, 59.
Makkai László: A román Bibliotheca Bibliologica 77. — — A román bibliográfia 357. — — Carol Göllner 78. — — Joachim Grăciun 77, 79.
Manet 175.
Mann, Thomas 83.
Manskovith (Farinola) Bálint 161.
Márai Sándor 69.
Margitai István 163. — János 163.
Mária Terézia 359.
Máriássy Ferenc 160, 161. — Pál 161.
Markovics Mátyás 341.
Mármarossziget 193. —i ref. liceumi könyvtár 194.
Marmontel 176.
Marocsai Balázs, zágrábi kanonok 309.
Maros Vásárhelyi Baba Ferentz 162.
Maróthi György 163.
Martin, Henry 42, 45.
Martinovics Ignác 71.
Mateescu 80.
Máté Károly: Magyar Nemzeti Nyomtatványkiállítás 67, 68, 162, 261.
Mátray Ernő 57. — László: A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének Évkönyve. Szerk. Bisztray Gyula 263.
Mátyás király 39, 41, 120, 121, 122, 170.
Mavrocordat 78.
Mayer Ferenc Kolos 229, 231, 233.
Medgyesi ág. ev. főgimnázium könyvtára 195.
Megtévesztő adatok a címlapokon 215.
Melianus Gnatereth 179, 250.
Menestrier P. Claude 54.
Menyhárt József 151.
Mereschkowskij 217.
Mészáros Ignátz 164.
Metastasio 176.

Mexico 114.
Meyer Ágost 176. —, W. 311.
Mi való a könyvtárba? 289.
Michelet 65.
Migne 299.
Mihalik Sándor 68.
Mikovinyi Sámuel 176, 242.
Mikrofilm 92.
Mikszáth Kálmán 71, 83.
Milánói Ambrosiana Könyvtár 273.
Milkau, Fritz 6, 98, 110, 169, 241, 285, 287. — Handbuch der Bibliothekswissenschaft. Ism. Nyireő István 167.
Minerva 98, 110, 281.
Miskolci ref. gimnázium könyvtára 194.
Missale 302. — Bibl. d'Amiens 42. — Bibl. d'Arras 42. — Bibl. de Rouen 43. — Châlons sur Marnei 45. — Pécsi 47, 48. — Quinqueecclesiense 47.
Misztótfalusi Kis Miklós, Sajó Géza 157.
Miticzky Julianna 296.
Modenai Szt. Jeromos-kódex 122.
Modern könyvtár 279. — magyar könyvillusztráció, A — Nagy Zoltán, vitéz 135—152.
Molbech 277.
Molnár Albert, Szenczi 178. — C. Pál 143—145.
Mór, pfalci gróf 129.
Mordtmann 229.
Moreau 176.
Móricz Zsigmond 83.
Morin, G. 303.
Moszkva 281. —i Lenin-könyvtár 280, 284. —i Nyilvános Könyvtár 284.
Motogna, V. 80.
Muraköz 172.
Műcsarnok 261, 263.
Műegyetemi Könyvtár, lásd: József Nádor —.
Müller Ferenc 172. —, Hugo 110.
München 332, 333. —i Staatsbibliothek 259, 332. —i udvari könyvtár 273, 280.
Münster 283.
Nádudvari Péter 158.
Naetebus, G. 169.
Nagel, Georg G. 329.
Naghiu, I. 357.
Nagy András, Tasnádi 348. — Imre 140, 144. — Zoltán, vitéz: A magyar litográfia története. Ism. Supka Ervin 81. — — A modern magyar könyvillusztráció 135. — — Az elmult év legszebb könyvei 362.
Nagy-Magyarország 194.
Nagyenyed 193, 201. —i Bethlen-Kollégium Könyvtára 195.
Nagykőrösi ref. főgimnáziumi könyvtár 195.
Nagyszebeni ág. ev. főgimnáziumi könyvtár 195.
Nagyvárosi Népkönyvtárak, Drescher Pál 29.
Napoleon levelei 297.
Nápoly 311.
Nazianzi Szt. Gergely 121.
Németország 5, 7, 8, 72, 114, 117, 118, 159, 173, 202, 204, 283, 325, 326, 332.
Nemzeti Bank Pénzjegynyomdája, Magyar 262.
Nemzeti Múzeum, lásd: Magyar —.
Nemzeti Nyomtatványkiállítás 346.
Nemzetközi Bibliográfiai Intézet 212.
Népkönyvtárak, A falusi — 111. — Nagyvárosi — 20.
Népszövetségi Könyvtár 99.
New Heaven egyetemi könyvtár 280.
New-Yorki nyilvános könyvtár 285.
Niccolò di Giacomo da Bologna 235.
Nietzsche 83.
Nosce te ipsum, Turóczi-Trostler József 51.
Novak nemes úr 170.
Novák László 157.
Nürnbergi Germanisches Museum 50.
Nyárády Gyula 79.
Nyireő Éva 67. — István, 66. — Milkau Fritz 167.
Nyirő József 150.
Nyomtatványkiállítás, lásd: Magyar Nemzeti —.

Oláh Miklós 80.
Olaszország 5, 7, 114, 309.
Olgyay Viktor 140.
Olvasótermi használat 89.
Ompolyi dr. 57.
Onisor, T. 358.
Oppenheim, Edward Philips 216. — Ph. 301.
Orient Gyula 79.
Oroszország 114.
Országgyűlési Könyvtár 68.
Országos Felsőoktatási Kongresszus 3. — Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ 68, 207. — Közegészségügyi Intézet, m. kir. 354. — Levéltár 348. — Magyar Gyüjteményegyetem, lásd: Gyüjteményegyetem. — Magyar Iparművészeti Múzeum 348. — Magyar Szépművészeti Múzeum 348, 349. — Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára 68, 177. — Széchényi Könyvtár, lásd: Széchényi Könyvtár.
Ortega y Gasset 109, 110.
Ortutay Gyula 68, 148, 149, 360, 361.
Osterwald Friderich János 163.
Oudry 176.
Ovidius 59.
Oxford 311.
Örösi Pál Zoltán 215, 216.
Őshírlapok bibliográfiája 341.

Pádua 309.
Paep, Johannis 49.
Pais Károly: A két Kisfaludy Sándor. Ism. Tr. Z. 172.
Pál Zoltán, lásd: Örösi —.
Panity Vukoszava 347.
Pannonhalma 12, 69. —i rend Könyvtára 49, 194. —i Könyvtár, Pécsi Missale 48.
Pannonia, Alsó-- 123.
Pántzél Dániel 343.
Panzer 47.
Pápa 193, 194.
Páriz Pápai Ferenc 158.
Párizs 36, 62, 310. —i Bibliothèque de l'Arsenal 42, 45. —i Bibliothèque Nationale 42, 44, 64, 236, 273, 284, 297, 299. —i Bibl. Nat. incipit gyüjteménye 299. —i Bibl. Nat. Szathmáry György Breviariuma 307. —i Sorbonne 310.
Parlamenti Könyvtárak, Trócsányi György 97.
Pasteiner Iván 67, 263. — Az Egyetemi Könyvtárak 3.
Pasteur 65.
Patay Mihály 152.
Patzkó Ferentz 163.
Pauer János 14, 57.
Pauler Gyula 359.
Pázmány Péter 253.
Pécs 9. —i Egyetemi Könyvtár 3, 4, 27, 177. —i Missale 47, 48. —i Püspöki Könyvtár Biblia 35, 40. — festett kéziratai és ősnyomtatványai 35. —i Imakönyv 45. —i Missale 48.
Pécsváradi monostor 12.
Pellechet 47.
Pénzjegynyomdája, Magyar Nemzeti Bank — 262.
Pergošić Iván 172.
Pest (Pesth) 163, 164, 172.
Perdrizet, Paul 306.
Perez Lobato Jose Antonio 216.
Petelei 71.
Péterfi Márton 79.
Petheő Dénes 164.
Petőfi Sándor 71, 83, 253, 277.
Petrarca 172.
Petrik Géza 177, 178, 179, 342, 343.
Petzet 311.
Petzholdt 277.
Pfeiffer, C. A. 328.
Pfister Albert Biblia pauperuma 46, 47.
Phillips P. L. 243.
Philobiblon 84, 185, 265, 365.
Philostratos-kódex 122.
Piazetta 176.
Picart 176.
Picasso 175.
Pieters, Charles 126.
Piranesi 175.
Pirckheimer W. 55.
Plato 83, 122.
Poczik Rudolf 296.
Poncelet, A. 299.

Pontanus, Jac. 359.
Popp, Vasilie 77.
Pozsony (Posony) 162, 164, 341.
Pozsonyi Miklós 44.
Praesent, H. 69.
Prága 306, 132. —i parlamenti könyvtár 99.
Pray György 359.
Preisendanz, K. 168.
Protestáns, Régi — főiskolai könyvtárak jelentősége, Varga Zsigmond 193—201.
Provence 306.
Psalterium 304. —, Bourbourg 39. —a, Szent Erzsébet — 236.
Puky-család 70.
Puskás Endre 67.
Puskin 165. — kiadás 165.

Rabelais 176, 300.
Racine 176.
Ráday-könyvtár 242, 243.
Radó István: Sopron sz. kir. város közkönyvtárának története a statisztika tükrében 247—250.
Rahir, Éduard 126.
Ramhorst, Friedrich 329.
Ráskai Lea 141, 362.
Rath, E. v. 168.
Ráth György 358.
Récsey Viktor 49.
Ref. Theologiai Főiskola Ráday-könyvtára 342, 343.
Régeni Mihály 159.
Regensburg 306.
Régi könyvtár 273. — magyar budai nyomtatványok kérdése, Trócsányi Zoltán 153. — papirosfajták, Trócsányi Zoltán 344.
Reichersdorff 127.
Reisner Antal 358.
Reiter László 68, 143.
Rembrandt 140.
Reseta János 338.
Résumé 94, 191, 269, 368.
Révai Miklós 71, 338.
Révész Imre 179, 250.
Reviczky Ádám 45. — Gyula 71.
Revue des Bibliothèques 84, 180, 265, 365.
Réz, Heinrich 325, 326, 328, 329.
Richardus de Mediavilla 308.
Richter Fülöp Antal 81.
Riedl Frigyes 141, 143.
Rivoli, Duc de — 48.
Róbert Károly m. kir. 80.
Roberts-féle papírgyártó gép 276.
Rochesteri egyetemi könyvtár 280.
Rodenberg, J. 168.
Róma 102, 172. —i Vittorio Emanuele-könyvtár 9.
Román bibliográfia ism. Makkai László 357. — Bibliotheca Bibliologica, Makkai László 77.
Románia 77, 78, 105, 357.
Rosenberg, M. 330.
Rosenfeld, H. 54.
Roska Márton 79, 80.
Roth E. 357. — Marcell 79.
Rottenbiller Lipót 338.
Roueni Bibliothèque, Missale 42.
Roustan, Mario 62.
Royer János Pál 162.
Rubens 200.
Rudolf trónörökös könyvtára 253.
Rupert pfalci gróf 129.

Sadi-Jonescu, Al. 357.
Sághy Ferenc 57.
Saint Bertin 42. — Pétersbourg 165. —e-Chapelle-i Evangeliarium 42, 44. — Omeri Biblia 43.
Sajó Géza: A magyar nevelésügyi folyóiratok bibliográfiája 1841—1936. 349. — Misztótfalusi Kis Miklós újonnan felfedezett egyik legrégibb kolozsvári nyomtatványa 157.
Sajtóhibák történetéhez, Trócsányi Zoltán 162—165.
Samaran, Charles 63, 307, 310, 311.
Sambucus, Johannes 55.
Sandeau 227.
Sándor Móric gróf 81.
Sankt-galleni kolostor 256.
Sapenska, Paul de — 131.
Saragossai Livres d'heures 311.
Sárkány Oszkár: Crozet, Léo, Manuel pratique du bibliothècaire 354. — Újabban előkerült kéziratok az Országos Széchényi-Könyvtár kézirattárában 338.

Sárospatak 35, 193, 194, 201. —i ref. főiskola 198. —i ref. főiskola könyvtára 196, 200.
Sárvári Pál 200.
Savoyai Jenő herceg 346.
Schaumburg, Karl 329.
Schiller 33, 275.
Schilling, R. 40, 41.
Schlagwort-katalógus 22, 212, 259.
Schlauning, O. 169.
Schleiermacher 258.
Schmid János 81.
Schneider, Georg 78, 168, 335.
Schnorr v. Carolsfeld, H. 168.
Schoedelius 127.
Schopenhauer 51, 83.
Schotl Gergely 296.
Schott 176.
Sshönlein Hermann 327.
Schramm, Albert 46, 47.
Schrettinger 259, 277.
Schulek Tibor 161.
Schurer 123.
Schütz Antal 220.
Schwartz János 162.
Schwarz, Jakob 259.
Schwerin, John 329.
Scriverius 129.
Seckel, E. 308.
Sevensma, T. P. 69, 286.
Shakespeare 54, 83, 172.
Siklóssy 81.
Simonyi Josef 344.
Skandinávia 311.
Skoczylas, Wladislaw 138.
Smith Tamás 130.
Smithsonian Institution 100.
Sobieski 346.
Sokrates 51.
Soleil, Félix 305.
Somogyi-Könyvtár 254.
Soó Rezső, Berei 151.
Sopron 69, 344. — sz. királyi város közkönyvtárának története a statisztika tükrében, Radó István 247. —i Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki Kar Könyvtára 177. —i ág. ev. líceum könyvtára 194. —i Népkönyvtár Egyesület könyvtára 247.
Sorozatos kiadványok következetlenségei. Waldapfel Eszter 217.
Sőtér István 264.
Spah Gáborné 296.
Springer 282.
Springinklee 200.
Stanislas (Szaniszló) 306.
Statisztikai Hivatal Könyvtára 68, 177.
Státus és Szolgálati beosztás 180.
Steffens, F. 311.
Stegmayer Xaver Ferentz 345.
Stichwort-katalógus 27.
Stockholmi Riksdag könyvtára 99.
Stransky, M. Paulus 129—133.
Strassbourg 46.
Streibig Gergely János 163.
Stripsky Hiador: Kőszegi könyvnyomtató a XVIII. századból. Ism. Tr. Z. 358.
Stundenbuch 304.
Stuttgart 326, 327, 328, 329. —i királyi könyvtár 42, 239. —i Weltkriegsbücherei 173. —i nagy Biblia 42.
Suicerus Joh. Henricus 159.
Sulzer J. G. 61.
Supka Ervin: Kliegl József nyomdai betűelosztógépe bemutatásának 100. évfordulójára. 250. — — Nagy Zoltán 81.
Svájc 7, 8.
Svédország 116.
Swarzenski, G. 40, 41.
Swoboda, Heinrich 236.

Szabó Béla Gy. — 148, 149, 150. — Dezső 83. — István 264. — Károly 48, 159. — Kálmán, Gáborjáni 70, 143, 145, 151. — László, Cs. 69. — Lőrinc 69, 141, 145. — Márton 343. —Hellebrant, RMK. 47, 48, 133. —Sztripszky 198.
Szakkatalógus 257, 258.
Szakozás 88, 267.
Szalády Antal 179, 342, 343.
Szalay József a bibliofil, Tolnai Gábor 252—254. — László 338.
Szászváros 193.
Szathmári Balla Péter 71.
Szathmáry György Breviáriuma 307.
Szatsvay Sándor 341.

Szeben 357.
Széchényi Ferenc gróf 70, 282. — István gróf 70, 81, 338. Széchényi-Könyvtár 36, 39, 68, 124, 157, 171, 176, 177, 178, 204, 215, 216, 217, 219, 237, 261, 263, 280, 282, 285, 291, 293, 294, 295, 324, 327, 338, 341, 342, 343, 345, 347, 349, 351. — Bessarion Corvina 120—125. — Biblia 36, 37, 43. — Irodalomtörténeti Kiállítások 70. — Pécsi Missale 48. — Verseghy Ferenc ismeretlen kézirata 57. — kiállításai, Az országos, Asztalos Miklós 70, 345.
Szeged 9, 150, 252—254. —i Egyetemi Könyvtár 3, 4, 177, 254. —i Somogyi-Könyvtár 254.
Székely Sándor, Aranyosvárosi 158.
Székelyudvarhely 193. —i ref. kollégium könyvtára 195.
Szelepchény György 176.
Szellemi Együttműködés Nemzetközi Intézete 119.
Szemlér Mihály 70.
Szenczi Molnár Albert 178.
Szent Erzsébet Psaltériuma 236. — Jeromos-kódex, modenai — 122.
Szent-Ábrahámi Lombard Mihály 159, 160.
Szentiványi M. 164.
Szentjóbi Szabó László 71.
Szentkirályi István 47.
Szentpétervár 281. —i Nyilvános Könyvtár 284.
Szép Fülöp Breviáriuma 44.
Szepesy Ignác 45.
Szerelmey 82.
Szinnyei József 71, 78, 159, 179.
Szisztematikus katalógus 19.
Szolgálati beosztás 180.
Szőnyi István 140. — Ottó 47.

Tacitus Ignoramus O. P. P 155.
Tagányi Károly 313.
Takáts Sándor 153.
Tallián, lásd: Vizeki.
Tállyai Dániel 243.
Tályai Z. Márton 133.
Tangl, M. 311.
Tarcali Péter 133.
Tasnádi H. István 133.
Tasnádi-Nagy András 348.
Tasso 176.
Tatay János 338.
Technológiai Könyvtár Barátainak Egyesülete, M. kir. — 352. — Múzeum Könyvtára 68, 177.
Teodorescu, D. M. 80.
Térképkatalogizálás problémái, Glaser Lajos 241—246.
Thales 51.
Thallóczy 170.
Thompson, E. 311.
Thorn 132, 134.
Tieftrunk Dániel 358.
Tizedesosztályozás 88, 209—214, 259.
Tizennyolcadik századbeli magyarnyelvű nyomtatványok, mint nyelvjárástörténeti emlékek, Trócsányi Zoltán 344.
Tobolka, Zdenek v. 110.
Toldy Ferenc 274, 343.
Toller 150.
Tolmácsi M. György 133.
Tolnai Gábor 346. — — Kozocsa Sándor 83. — — Kőhalmi Béla 82. — — Szalay József a bibliofil 252. — — Újabb adalék a XVI. századi magyar könyvkiadás és könyvkereskedelem történetéhez, 160.
Tolsztoj 83.
Tompa Mihály 71.
Tormássi János 163.
Tormay Cecil 144.
Tótfalusi Kis Miklós 365.
Tóth Aurél 253. — Lőrinc 253.
Tótfalusi Kováts Antal 164.
Török Árpád 229.
Tr. Z. Bélyegzők kérdéséhez 364. — — Bibliotheca 344. — — Könyvcsonkítás 365. — — Káplány Géza: A könyvtárosi élethivatás a könyvtárosképzés tükrében 351. — — Laus Podagrae 358. — — Levélszekrény 176, 364. — — Pais Károly: A két Kisfaludy Sándor 172. — — Stripsky Hiador: Könyvnyomtató a XVIII. századból 358. — — A sajtóhibák történetéhez 162. — — Hírlapváltozatok 323.

— — Régi papirosfajták 344.
Traube 311.
Trattner Mátyás 164.
Treplin, H. 169.
Trianon 194.
Trócsányi György 67. — Parlamenti könyvtárak 97. — Zoltán 67, 68, 178, 330, 345, 347. — — A Magyar Nemzeti Múzeum Tanácsának kiadványai I. 348. — — A régi magyar budai nyomtatványok kérdése 153. A XVIII. századbeli nyelvjárástörténeti emlékek 344.
Trommsdorff P. 169.
Trubar, Primus 171.
Tudományos Gyüjtemény 342.
Turóczi-Trostler József 159, 358. — — — Nosce te ipsum 50.
Tübingen 171, 172, 283.

Udalricus 306.
Ugron Gábor 68.
Uhlendahl, H. 169.
Újabban előkerült kéziratok az Országos Széchényi-Könyvtár kézirattárában. Sárkány Oszkár 338.
Ujj Bétsi Magyar Múzsa 343.
Ulászló I. 346. — II. 123, 346.
Ulrich Henrik 176.
Ungi Márton 243.
Uranius Nathanael 250.
Ureche 78.
Utrecht 179, 250.

Váczi P. János 133.
Vadász Endre 70, 151.
Vadianus 123.
Vajda János 71.
Valeriano, Pierio 54.
Varga Nándor Lajos 140, 152. — Ottó 67. — — A régi egyházi könyvtárak 12. — Zsigmond 67. — — A régi protestáns főiskolai könyvtárak jelentősége 193.
Vári Miklós 133. — Platus János 133.
Varjas Béla: Előnevek és keresztnevek problémája 215—217.
Várostörténeti kutatás 313.
Vattasso M. 299, 308.
Vatikáni könyvtár 273.
Végh Gusztáv 143.
Velence 47, 171. —, Bibl. Marciana 237.
Vencel 306.
Venturi, Adolfo 239.
Verantius, Faustus 171.
Veréczi S. Ferenc 133.
Vernay, Johann N. 330.
Verneuil P. 54.
Verri Sándor gróf 164.
Versailles 258.
Verseghy Ferenc egy ismeretlen kéziratáról, Lavotta Rezső 57. — — 173.
Vértes Marcell 70.
Veszprémi káptalani iskola 12.
Vidor Marcell 156.
Vietorisz Antal 82.
Vikár Béla 219.
Villada, Garcia 311.
Vinkler János 220.
Virág Benedek 338.
Viteazu, Mihai 357.
Vitringa Campegius 162.
Vittorio Emanuele 346.
Vitzthum Georg 41, 42, 43.
Vizeki — Tallián-család 70.
Voith Pál 69.
Volkmann 54.
Voltaire 143, 257, 275.
Vorstius, Joris 110, 335.
Vörösmarty Mihály 70, 71, 83, 253, 296.
Vukčić Hrvoje spalatói herceg 170.
Vukovic Božidar montenegrói vajda 171.

Waldapfel Imre 142. — Eszter: Sorozatos kiadványok következetlenségei 217.
Walter László 296.
Walzel Frigyes Ágost 81.
Washington 281. —i L. C. könyvtár 285.
Wechelius András 358.
Wegener H. 168.
Weimar 72. —i könyvtár 72.
Weispriach, Hans von — 172.
Werbőczi 161.
Wernher 127.
Wickersheimer, E. 308.

Wickhoff, Franz 170.
Winis Nándorné 67.
Wildner Ödön 339.
Willems, Alphonse 126.
Winkler-kódex 301.
Wittenbergi egyetem 197.
Witzmann Gyula 209. — Könyvtár és tizedesosztályozás 67.
Wlha, Josef 236.
Wolff, J. 169.
Wright, S. Fowler 216.

Zainer, Günther 47.
Zaránd (Madách I.) 339.
Zeitschrift für Bücherfreunde 84, 180, 265, 365.
Zentralblatt für Bibliothekswesen 84, 180, 265, 365.
Zerneke, J. H. 132.
Zichy István gróf 348.
Zilahi ref. kollégium könyvtára 195.
Zirzi cisztercita apátsági könyvtár 14.
Zlatohlavek János 131.
Znakovszky Emma: Kertész János, A magyar közegészségügy bibliográfiája. 1925—1935. 352.
Zoerárd 305.
Zoványi Jenő: Két régi magyar nyomdász halálának ideje 71.
Zrínyi György 172. — Miklós 253.
Zrinyiász 171.

Zsigmond király 346.
Zsukovszkij 165.

A szerkesztésért és kiadásért felel: Trócsányi Zoltán.

27.015. — K. M. Egyetemi Nyomda Budapest. (F.: Thiering Richárd.)

GANZ ÉS TÁRSA

VILLAMOSSÁGI, GÉP-, WAGGON- ÉS HAJÓGYÁR RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

BUDAPEST X, KŐBÁNYAI-ÚT 31

ALAPÍTÁSI ÉV: 1844

SÜRGÖNYCÍM: GANZCOM BUDAPEST

Ganz—Vajda-féle
könyvállványok

Könyvállványaink a modern könyvállványok összes előnyeit egyesítik magukban

A polcok az oldallemezek alsó részén kiugró lemezkék segélyével az oszlopok fogain nyugszanak, míg az oldallemezek felső részén kampószerűen kiképzett hevederek a polcok vezetését biztosítják.

Főelőnyük, hogy a polcok magassági helyzetben 15—15 mm-ként a könyvek kirakása nélkül teljes biztonsággal beállíthatók.

A szerkezet nagy előnye, hogy a polcok biztos vezetésűek, azok a rajta lévő könyvekkel együtt igen könnyen kiemelhetők s akár más állványon is újból elhelyezhetők, ami a könyvek leporolásánál nagy előny.

A vasállványok különösen raktárrendszerű könyvtárak építkezéseinél alkalmazhatók igen célszerűen, amennyiben **a fogazott oszlopok egyszersmind a mennyezetet is hordják.** *A közbenső födémek ilyenkor drótüvegből (kb. 15 mm vastag) készülnek és miután az ezeket hordó tartók csak minden oszlopnál alkalmaztatnak, ezek magassága a könyvpolcok elhelyezésénél helyet nem von el. — Rendes oszloptávolság kb. 1—1 m.*

A polcok háromféle alakban készülnek és pedig:

1. Az alsó fix pontok mélysége 35—42 cm.

A mozgatható polcok mélysége:

2. A nagyobb könyvek részére 31 cm.

3. A közép- és kisalakú könyvek részére 21 5 cm.

Nagyobb rendelésnél ettől eltérő mérettel is gyártatnak.

Eddig kb. 3 és fél millió kötet részére készítettünk vasállványokat.

A Nemzeti Múzeum Orsz. Széchényi-könyvtárában

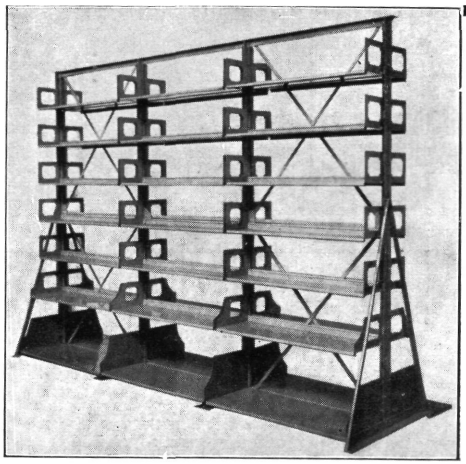

Kétoldalú állvány

Könnyű! Tartós! Egyszerű! Olcsó! Könnyen felállítható, szétszedhető, rendezhető!

Eddig készített nagyobb berendezések:

		Kötet számára
Budapesten:		
Országos Levéltár		1,000.000
M. kir. Iparművészeti Múzeum könyvt.	kb.	32.000
M. kir. Statisztikai Hivatal könyvt.	„	25.000
Keresk. és Iparkamara könyvt.	„	40.000
Székesfővárosi könyvtár	„	400.000
Kegyes Tanítórend könyvt.	„	90.000
Székesfőv. pedagógiai könyvt.	„	75.000
Herceg Eszterházy levéltár könyvt.	„	10.000
Nemzeti Múzeum Széchényi könyvt.	„	300.000
Népegészségügzi Múzeum könyvt	„	40.000
M. kir. Techn. és Anyagvizsg. Int. könyvt.	„	40.000
Nemzeti Múzeum zoológiai oszt. könyvt.	„	45.000
Műegyetem közgazd. szemin. könyvt.	„	10.000
Cistercita rend főgimnáziuma könyvt.	„	4.000
Kir. M. Pázmány Péter Tud.-egyetem	„	200.000
Debrecenben:		
Tisza István Tud.-egyetem	„	400.000

Továbbá: *Békésgyulán, Csornán, Debrecenben, Komáromban, Miskolcon, Nagykanizsán, Pécsett, Szegeden, Aradon, Brassóban, Lőcsén, Sarajevóban, Szatmárnémetin, Székelyudvarhelyen.*

25903. — K. M. E. Ny.

TARTALOM.

Lap

Fitz József: A könyvtár gyüjtőköre 273
Gábriel Asztrik: A középkori kéziratok indentifikációja és lokalizációja 298
Kelényi B. Ottó: A könyvtár a várostörténeti kutatás szolgálatában 313
Trócsányi Zoltán: Hírlapváltozatok 323
Dezsényi Béla: Külföldi származású szórakoztató mellékletek magyarországi német hírlapokban 325
Kisebb közlemények: CSAPODI CSABA: Könyvtárosképzés Németországban. — SÁRKÁNY OSZKÁR: Újabban előkerült kéziratok az Országos Széchényi-Könyvtár kézirattárában. — GÁRDONYI ALBERT: Magyar író és könyvkiadó a XVIII. század végén. — LAKATOS L. LAJOS: A magyar őshírlapok bibliográfiájához. — TR. Z.: Bibliotheca. — TRÓCSÁNYI ZOLTÁN: A XVIII. századbeli magyarnyelvű nyomtatványok mint nyelvjárástörténeti emlékek. — TRÓCSÁNYI ZOLTÁN: Régi papirosfajták. — ASZTALOS MIKLÓS: Az Országos Széchényi-Könyvtár kiállításai. — A könyvtárosképző-tanfolyam második éve 332
Ismertetések: A Magyar Nemzeti Múzeum Tanácsának kiadványai I. (Ism. TRÓCSÁNYI ZOLTÁN.) — A magyar nevelésügyi folyóiratok bibliográfiája 1841—1936. (Ism. SAJÓ GÉZA.) — KÁPLÁNY GÉZA: A könyvtárosi élethivatás a könyvtárosképzés tükrében. (Ism. TR. Z.) — KERTÉSZ JÁNOS: A magyar közegészségügy bibliográfiája. 1925—1935. (Ism. ZNAKOVSZKY EMMA.) — CROZET, LÉO: Manuel pratique du bibliothécaire. (Ism. SÁRKÁNY OSZKÁR.) — A román bibliográfia. (Ism. MAKKAI LÁSZLÓ.) — STRIPSKY HIADOR DR.: Kőszegi könyvnyomtató a XVII. századból. (Ism. TR. Z.) — Laus Podagrae. (Ism. TR. Z.) — LISCHERONG GÁSPÁR: Pray György élete és munkái. (Ism. CLAUSER MIHÁLY.) — Az elmúlt év legszebb könyvei. (Ism. NAGY ZOLTÁN.) 348
Levélszekrény: (TR. Z.) 362
Folyóiratszemle: 1936. (F.) 365
Résumé — Inhaltsangabe 368
Név- és Tárgymutató 371

A Magyar Könyvszemle bevételei 1937-ben:

Hozzájárulás a folyóirat költségeihez: Berlin: Magyar Intézet 100 P. Budapest: Vallás- és közoktatási minisztérium a M. Nemz. Múzeum Orsz. Széchényi-Könyvtára útján 1000 P. A M. Nemz. Múzeum Orsz. Széchényi-Könyvtára 1000 P. Egyet. Könyvtár 500 P. Fővárosi Könyvtár 120 P. József Nádor Műszaki és Gazd. Tud. Egyetem Könyvtára 100 P. Képviselőházi Könyvtár 200 P. M. Tud. Akadémia Könyvtára 200 P. Orsz. Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára 100 P. Debrecen: Egyet. Könyvtár 400 P. Pécs: Egyet. Könyvtár 100 P. Sopron: Műegyet. Könyvtár 100 P. Szeged: Egyet. Könyvtár 300 P. Összesen: 4120 P.

Előfizetés: Bécs: Collegium Hungaricum 40 P. Budapest: Esterházy-Levéltár 40 P. Fővárosi Paedagogiai Könyvtár 40 P. Kegyesrendi Főgimnázium (I. R.) 20 P. Koczkás Ödön (r. tag) 10 P. Báró Kornfeld Móric 40 P. Külügyminisztérium Könyvtára 40 P. Mezőgazdasági Múzeum 40 P. Műemlékek Orsz. Bizottsága 40 P. Orsz. Bibliográfiai és Könyvforgalmi Központ 500 P. Orsz. Szépművészeti Múzeum Könyvtára 40 P. Ranschburg Gusztáv (p. tag) 10 P. Szabadalmi Bíróság 40 P. Társadalomegészségügyi Intézet 40 P. Technológiai Könyvtár 100 P. Tiszti Kaszinó Könyvtára 40 P. Znakovszky Emma (r. tag) 10 P. Csorna: Prem. prépostság Könyvtára 40 P. Debrecen: Déri-Múzeum 40 P. Ref. Főiskola Nagykönyvtára (I. R.) 20 P. Győr: Tóth János könyvkereskedő 40 P. Pannonhalma: Apátsági Könyvtár 40 P. Pápa: Ref. főiskolai Könyvtár 40 P. Pécs: Elme- és idegklinika Könyvtára 40 P. Zirc: Apátsági Könyvtár 40 P. Összesen 1328 P.

Magyar Könyvszemle

a Magyar Közkönyvtárak Közlönye.

Szerkeszti:
TRÓCSÁNYI ZOLTÁN

Kiadja a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchenyi Könyvtára.

Ára 40·—P.